

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi
PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

*Jön Türkler'den Cumhuriyet'e Osmanlı-Türk Siyasal
Düşüncesi'nde Fransız Etkisi Ve Kuramsal Perspektifler:
Liberalizm, Pozitivizm, Solidarizm*

*The French Impact And The Theoretical Perspectives On The
Ottoman Turkish Political Thought From The Young Turks
To The Republic: Liberalism, Positivism, Solidarism*

Ekin ERDEM
Uludağ Üniversitesi İİBF
Kamu Yönetimi Siyaset Bilimi Doktora Programı Öğrencisi

Ocak /January 2015, Cilt/Vol: 11, Sayı/Num: 1, Page: 5-20
ISSN: 1305-7979

© 2005 - 2015

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

Ocak /January 2015, Cilt/Vol: 11, Sayı/Num: 1

ISSN: 1305-7979

Editör/Editor-in-Chief

Doç.Dr.Sema AY

Editör Yardımcıları/Co-Editors

Doç.Dr.Elif KARAKURT TOSUN

Dr.Hilal YILDIRIR KESER

Uygulama/Design

Dr.Yusuf Budak

Tarandığımız Indexler / Indexes

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.

None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)

Dr.Sema AY (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Hasan ERTÜRK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Erkan IŞIĞIÇOK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Bekir PARLAK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof.Dr.Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr.Hakan ALTINTAŞ (Sütçü İmam Üniversitesi)

Doç.Dr.Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Kenan DAĞCI (Yalova Üniversitesi)

Doç.Dr.Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Doç.Dr.Bülent GÜNSOY (Anadolu Üniversitesi)

Doç.Dr.Ömer IŞCAN (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Doç.Dr.Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)

Doç.Dr.Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Burcu GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)

JÖN TÜRKLER'DEN CUMHURİYET'E OSMANLI-TÜRK SİYASAL DÜŞÜNCESİ'NDE FRANSIZ ETKİSİ VE KURAMSAL PERSPEKTİFLER: LİBERALİZM, POZİTİVİZM, SOLİDARİZM

THE FRENCH IMPACT AND THE THEOROTICAL PERSPECTIVES ON THE
OTTOMAN TURKISH POLITICAL THOUGHT FROM THE YOUNG TURKS TO THE
REPUBLIC: LIBERALISM, POSITIVISM, SOLIDARISM

Ekin ERDEM

Uludağ Üniversitesi İİBF

Kamu Yönetimi Siyaset Bilimi Doktora Programı Öğrencisi

Özet:

Bu makale, Fransız sosyal ve politik düşüncesinin Osmanlı-Türk aydınları üzerindeki etkilerini Liberalizm, Pozitivizm ve Solidarizm gibi belli başlı üç akım üzerinden incelemektedir. Temel olarak Sultan II. Mahmut tarafından başlatılan Osmanlı modernleşme süreci, Fransız Kralı XIV. Louis'nin merkeziyetçi ve mutlakiyetçi modelinden derinden esinlenmişti. İzleyen dönemde, gerek Tanzimat reformcuları, gerekse Jön Türk lejitimistleri, sarayın mutlak otoritesine karşı, Baron de Montesquieu tarafından geliştirilen ve siyasal liberalizmin temel ilkesini oluşturan güçler ayrılığı teorisine yüzeysel bir ilgi gösterdiler de, gelişmekte olan ayrılıkçı hareketlerin yarattığı tehdit karşısında kısa zamanda bu eğilimden uzaklaştılar. 19. Yüzyıl'ın sonlarına gelindiğinde Jön Türk grupları, daha muhafazakâr bir toplumsal kuram olan ve "İlerleme"nin yanı sıra "Düzen" ilkesini de vurgulayan pozitivizmin çeşitli fraksiyonlarına bağlanmışlardı. Bu epistemolojik çizginin eleştirel ve kapsamlı bir yorumunu geliştiren Emile Durkheim'in solidarizmi, Cumhuriyet Türkiye'si'nin resmi siyasal ideolojisi üzerinde etkili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Pozitivizm, Solidarizm

Abstract:

This article examines the influences of the French social and political thought on the Ottoman-Turkish intellectuals by three principle traditions: Liberalism, Positivism and Solidarism. The Ottoman modernisation process that had mainly inaugurated by Sultan Mahmud II, was deeply inspired by the centralism and absolutism policies of the French monarch Louis XIV. In the following period, the Tanzimat reformers and Young Turk legitimists had shown a superficial concern on the separation of powers, the main principle of the political liberalism that had argued by Baron de Montesquieu, to delimitate the absolute authority of the crown. Nevertheless they had to back that tendency down in a short time, facing the threaten of the separatist movements against the empire. At the end of the Nineteenth-Century, the Young Turk sections were engaged to various factions of a more conservative social theory, Positivism, that not emphasized just the idea of Progress, but also Order. A critical and comprehensive version of that epistemological line, Emile Durkheim's solidarism, would be effective on the formal ideology of the Turkish Republic.

Key words: Liberalizm, Pozitivizm, Solidarizm

1. AYDINLANMA'DAN POZİTİVİZM'E: 18. VE 19. YÜZYILLARDA FRANSIZ SİYASAL DÜŞÜNÇESİ

Ülkemizin yüz elli yılı aşkın batılılaşma ve modernleşme serüveni boyunca, gerek kurumsal, gerek düşünsel anlamda model aldığı ülkelerin başında gelen Fransa, 17.Yüzyıl'ın başlarından itibaren, feodalite ile modern ulus-devlet arasındaki geçiş aşamasını oluşturan bir tür merkezîyetçi-mutlakîyet rejimine doğru yol almaya başlamıştı. Kardinal Richelieu ve Mazarin tarafından başlatılan bu sürecin asıl mimarı ise Güneş Kral adıyla anılan Louis XIV oldu (Davies, 2006: 661-675). 18. Yüzyıl'da bir sosyal sınıf olarak yeni palazlanmakta olan Fransız burjuvazisi (kentli tüccarlar, zanaatkârlar, aydınlar), mutlakîyete muhalefet eden küçük kulüpler çevresinde örgütlenmekteydi. Aydınlanma Düşüncesi büyük ölçüde bu gruplar içinde gelişti. 18. Yüzyıl'ın ikinci yarısında Voltaire'den Diderot ve d'Holbach'a kadar bir çok düşünürün eserleri ün kazandıysa da, bu entelektüel çevrede dünya çapında yankı uyandıran iki politik kuramcının sivrildiği söylenebilir: Baron de Montesquieu ve Jean Jacques Rousseau (Callinicos, 2011: 56, 57).

Montesquieu, klasik liberalizmin ana ilkesi olan siyasal iktidarın sınırlandırılması sorunu üzerinde yoğunlaşmış ve L'Esprit des Lois (Kanunların Ruhu) adlı başyapıtında kuvvetler ayrılığı tezini geliştirmişti. Bu görüş radikal cumhuriyetçilikten çok, İngiltere tipinde bir meşrutiyet (anayasal monarşi) programından esinlenmiş görünüyordu. Rousseau'nun ise mutlak siyasal iktidarla kavramsal olarak bir alıp veremediği yoktu. Bu yönüyle egemenlik (souveraineté) nosyonunu geliştiren Jean Bodin'in bir tür halefi gibiydi. Şu farkla ki, Rousseau'nun egemenliği devlete (yani krala) değil, halka özgülendiği. Fransız Devrimi sırasında halk egemenliği kuramı milli egemenlik (hâkimiyet-i milliye) biçimine sokuldu ve cumhuriyetçilik ile ulusçuluk birleştirildi. Böylece Fransa'da, ulusun adıyla özdeşleşen bir tür mutlakî cumhuriyet (republique absolute) kuramının temelleri atılıyordu (Callinicos, 2011: 56-60).

19. Yüzyıl'da, başta mekanik ve biyoloji olmak üzere fen bilimlerinde gözlemlenen büyük gelişmenin ürünü olan bir yeni epistemolojik ve ideolojik akım doğmaya başladı:

"Pozitivizm" (Swingewood, 1998: 49-50). Önce Saint-Simon'un Katolik yardımseverliğiyle harmanlanmış reformist sosyalizmde ifadesini bulan, ardından da Comte'un sosyoloji adını verdiği disiplin içinde formüle edilen bu akım, en basit tanımıyla, bir toplumsal fenomenin, ancak bir başka toplumsal fenomenle olan nedensellik ilişkisi bağlamında açıklanabileceğini ileri sürüyordu. Eflatun'dan Descartes'a kadar süren baskın felsefi gelenek, mutlak ve soyut gerçekliği arayan formel bilimleri (örneğin geometriyi) esas alırken Comte yeryüzüne eğilmeyi seçiyor ve (doğa bilimi anlamına gelen) fiziğin bir dalı olan mekaniği toplumsal teorisinin zemini olarak belirliyordu (Swingewood, 1998: 62).

Saint Simon gibi Comte da mühendislik eğitimi görmüştü. Meslekî terminolojisinden aldığı kavramlarla toplumu, statik ve dinamik olmak üzere iki yönü bulunan bir makineye benzetti. Statik yöne "Ordre" (Düzen), dinamik yöne ise "Progres" (İlerleme) adını verdi. Onun kuramına göre Fransız Devrimi'nden sonra kilise eski işlevini kaybetmiş, ancak Aydınlanma düşünürlerinin felsefi programları dinin tuttuğu spiritüel yönü (statik temelleri) karşılayamamışlardı. Fransa'nın ve dünyanın, bilimin verileri ışığında oluşturulacak yeni bir sosyal ahlâka ihtiyaçları vardı. Makedeki tamirat ve organizmadaki tedavi işlemlerini nasıl rahipler ya da filozoflar değil, bu alanlarda uzmanlaşmış mühendisler ve doktorlar sağlıyorlarsa, toplumsal düzenlemeyi gerçekleştirmek de, bilimsel yöntemlerle çalışan bir tür sosyal mühendis ya da sosyal hekim konumundaki "sosyolog"lara düşecekti (Comte, 2001: 14-25).

2. SOSYAL DARWİNİZM VE ELEŞTİREL LİBERALİZM

19. Yüzyıl'ın ortalarına gelindiğinde burjuvazi, artık elli yıl önce olduğu gibi devrimci değil muhafazakâr, en ılımlı şekliyle de reformist olabilirdi. Sosyalizm hızla yükseliyor ve gün geçtikçe büyümekte olan işçi sınıfı, iktidar savaşlarında belli başlı bir alternatif olarak görülmeye başlanıyordu. Diğer yandan bilim alanındaki gelişmeler de sürüp gitmekteydi. Charles Darwin'in 1859'da yayımladığı Türlerin Kökeni adlı eser biyolojide, iki yüz yıl önce fizik ve mekanikte Newton'ın gerçekleştirdiği devrime benzer

bir etki yarattı (Doğan, 2012: 41-43).

Aslında Anaksimandros'tan İbn Miskeveyh'e kadar pek çok kadim düşünür tarafından yüzyıllardır dile getirilen canlıların değişimi ve dönüşümü kuramı Avrupa entelektüellerine yabancı değildi, hatta Darwin'den yarım yüzyıl önce Jean-Baptiste Lamarck tarafından da etraflı biçimde işlenmişti. Ancak diğerlerinden, özellikle Lamarck'tan farklı olarak Darwin, adaptasyon (uyum) yerine seleksiyon (seçilim) fikrini öne çıkarıyordu. Doğaya ve çevreye en iyi uyum sağlayabilenlerin ayakta kalacağı doğrudur, ancak bu madalyonun yalnızca bir yüzüydü. Uyum sağlayabilmek için tür ya da bireyin, aynı zamanda benzerlerine ve karşıtlarına karşı savaşması ve üstün gelmesi gerekmektedir. Uyum sağlayabilenler yalnızca ortamlarla en mükemmel ahengi kuranlar değil, en yetkin uzuvları (örneğin dişi ve pençeyi) geliştiren ve bu enstrümanları en iyi kullananlardı (Doğan, 2012: 41-49).

1860'larda İngiliz düşünür Herbert Spencer, Comte'un bir doğa bilimi olan fiziği model alışı gibi (ki Comte sosyolojiyi "sosyal fizik" olarak da isimlendirmişti) biyolojiyi model alan Sosyal-Darwinizm kuramının temellerini attı. Doğada olduğu gibi kültürel ve toplumsal alanda da, Hobbes'vari bir "Bellum Omnium Contra Omnes" (Herkesin Herkese Karşı Savaşı) yasası hüküm sürüyordu. Uyum sağlayanlar (güçlüler) milyonlarca yıllık biyolojik ve sosyal gelişimlerini daha da güçlenerek sürdürecekteler, güçsüzler ise bu seçimle ayıklanıp gideceklerdi. Vahşi kapitalizmin en amansız şekilde hüküm sürdüğü Victoria Dönemi İngilteresi'nde yüksek sınıflar arasında büyük rağbet gören bu tez, emperyalist işgal savaşlarında da, kolonyalistlerin elinde Avrupalı olmayan halkların tasfiyesi için bir bilimsel meşruiyet dayanağı olarak kullanılacaktı (Doğan, 2012: 46-49).

1870 yılında Fransa Prusya'ya karşı büyük bir askeri yenilgiye uğradı. Bu hezimet bir yıl sonra Paris Komünü, çeyrek asır sonra da Dreyfus Davası izleyecekti. Saint Simon ve Comte'tan sonraki yıllarda Fransız akademisyenleri arasında pozitivism gittikçe daha koyu bir muhafazakâr ton alarak gelişmişti. Aynı dönemde Frederic Le Play ve Edmond Demolins gibi düşünürler, Türkçe'ye hatalı olarak "Meslek-i İctimai" (Sosyal Doktrin) şeklinde aktarılan "Science Social" (Sosyal Bilim) kuramını ortaya attılar. Aslında bu akım,

Sosyal Darwinizm'in temel ilkelerinin, Ernst Nolte'nin "eleştirel liberaller" olarak nitelendirdiği Ernest Renan ve Hippolyte Taine (Nolte, 1969: 61-74) gibi sağ-pozitivist düşünürlerin görüşleriyle pekiştirilmesinden oluşuyordu ve klasik anlamdaki politik liberalizmle pek az benzerliği vardı (Parla, 1989: 31-32).

18. Yüzyıl liberalleri, hükümetlerin sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmemesini, tıpkı din ve devlet işlerinin ya da yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrılması gibi bir tefrik-i kuvva (güçler ayrılığı) ilkesi kapsamında ele almışlardı. Doğa düzeniyle özdeşleştirilmiş bir sınırsız piyasa serbestliği ve sonsuz yaşam kavgası doktrinine yaslanarak toplumsal ya da biyolojik temelli bir hiyerarşi oluşturmuyor, yasal ve politik anlamda hür ve eşit saydıkları "birey"i, herhangi bir iktidar unsurunun mutlak baskısından korumanın yollarını arıyorlardı.

Eleştirel liberallere göre ise, ne bireyler, ne de ırklar arasında herhangi bir eşitlik söz konusu olamazdı; çünkü tabiat kanunlarının doğrudan yansıması olarak gördükleri sosyo-ekonomik düzenin onları keskin çizgilerle birbirinden ayırdığı ve her birine kendi seviyesine göre görevler yüklediği inancındaydılar (Doğan, 2012: 118-123).

Bu perspektife göre Fransa, elbette ekonomik alanda İngiltere'den geri kalabilir ve savaş meydanında Almanya'ya yenik düşebilirdi. Çünkü Fransız halkı biyolojik piramidin daha alt bir basamağında yer alan Lâtin ırkındandı. Oysa İngiliz ve Almanlar en üstün soy olan Germenlerin çocuklarıydılar. Yine Fransa, tıpkı İtalya, İspanya ve Güney Amerika ülkeleri gibi komüniteryen yapıdaydı, çünkü Lâtin insanları kendi hayatlarını kendi elleriyle çevirecek kuvvet ve cesarete sahip değildiler. Hâlbuki Kuzey Amerika'nın müteşebbis ruhla dolu gençleri küçük yaşta evlerini terk ederek kıtanın batısında arazi keşiflerine çıkabiliyor, devlete el açmadan kişisel çabalarıyla kumpanyalar kuruyor, bu yolla hem kendilerine, hem ülkelerine faydalı oluyorlardı (Doğan, 2012: 119-120).

Fransa'da devrimden önceki bin yıl boyunca ülkenin mukadderatını elinde tutan kraliyet ailesi ve aristokrasi, tıpkı İngilizler, Almanlar ve ABD'liler gibi bir Germen boyuna (Frank) mensuptu ve ülkelerini kuzeyli komşularına benzer yöntemlerle geliştirmiştiler.

Cumhuriyet ise, bütün ilerencilik iddialarına rağmen, bu seçkin kesimi ve onların eseri olan kurumları tasfiye ederek, Çin'deki mandarin sistemine benzer bir yapı oluşturmaktaydı. Sosyal psikolojinin kurucuları arasında yer alan Gustave Le Bon'dan (Le Bon, 1974: 94-95, 99-100) 20. Yüzyıl'da yükselecek faşizmin fikir babası Charles Maurras'a (Nolte, 1969: 74-91, 90-96) kadar çok geniş bir aydın çevresi bu kuramdan etkilenecekti.

3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA LIBERALİZM VE POZİTİVİZM

Ülkemizde teorik dayanaklarına doğrudan girilmeksizin, siyasal liberalizmin ilk izleri 19. Yüzyıl'ın ilk yarısında görülmeye başlandı. 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı, imparatorluk topraklarında yaşayan her ferdin belirli güvenlik ve dokunulmazlık haklarını garanti ederken, Kırım Savaşı'nın ardından ilân edilen Islahat Fermanı (1856), o zamana kadar "millet-i hâkime" sayılan Müslüman ahali ile gayrimüslimler arasındaki farklılıkları önemli ölçüde azalttı.

Ancak reformlarını Mora'daki Yunan bağımsızlık hareketi ve Mısır'daki Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın birkaç yıl sonrasında yürürlüğe koyan Tanzimatçıların akıllarında sultan mutlakiyetini sınırlandırmaktan daha baskın olan kaygı, azınlıkların bağımsızlık eğilimlerini törpülemek ve devletin dağılmasını engellemektir. Bu suretle, özellikle 1860'ların sonlarında Sadrazam Âli Paşa'nın kişiliğinde somutlaşan bir bürokratik diktatör tipi, eski despot sultan modelinin yerini doldurarak embriyonik liberal eğilimleri budadı (Mardin, 1998: 27, 28) .

Tanzimatçıların karşısına hürriyet bayraktarlığıyla çıkan Yeni Osmanlılar hareketinde de imparatorluğun dağılma endişesinin liberal birey haklarından daha baskın olduğu gözlemlenebilir. Yine de bu hareket, üst düzey bürokrasi içinde Mithat Paşa gibi uluslararası kamuoyunca tanınmış bir destekçi bularak ülkenin ilk anayasasının hazırlanmasında öncü bir rol oynayacaktı.

23 Aralık 1876'da ilân edilen Kanun-ı Esasi, Avrupa'nın en muhafazakâr anayasalarından olan 1831 Belçika Anayasası'ndan esinlenmişti ve asıl amacı, farklı etnik ve dinî aidiyetlere sahip toplulukların aynı parlamentoda temsil edilmeleri sağlayarak parçalanma sürecinin

önüne geçmekti. Pek çok eksiğine rağmen bu ilk anayasal deneyim yine de, Avrupa liberallerinin civic nationalism (yurttaş milliyetçiliği) anlayışına benzer biçimde, kat kat dinî cemaatler hâlinde ayrılmış imparatorluk halklarını "Osmanlı" üst kimliği şemsiyesi altında tanımlamayı (md.8) ve bu siyasal kimliğin resmi dilini "Türkçe" olarak kabul ettirmeyi (md. 57, 68) başarıyordu (Gözler, 1999: 32, 40).

Anayasal Osmanlı Milliyetçiliği, 93 Harbi adıyla anılan 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında Romenler ve Sırların kendi bağımsız devletlerini kurmalarını engelleyemedi. Benzer şekilde 1880'lerin sonlarından itibaren Anadolu Ermenileri de kendilerine ait bir devlet kurmak için örgütlenmeye başladılar. Yine de gelişmekte olan basın ve eğitim olanakları sayesinde Osmanlı üst kimliği, ülkeye çeyrek asır önce yerleşmiş olan Çerkezlerden okuryazar Kürtlere, Arnavutlara ve sınırlı da olsa bazı gayrimüslim seçkinlere kadar azımsanmayacak bir kitle üzerinde etkili oldu. Nitekim İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra bu unvanla aşağı yukarı eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanan Türk ve Türkiye isimleri, Kurtuluş Savaşı'nın ardından ortaya çıkan ulus devletinin resmî/siyasal milliyetçilik anlayışını çerçeveyecek ve ayrılıkçı Kürt hareketleri dışında radikal bir tepkiyle karşılaşmayacaktı (Deringil, 2007: 93-100).

II. Abdülhamit yönetimi sırasında anayasal rejimi yeniden yürürlüğe koymak için çalışan Jön Türkler'in iki baskın fraksiyonu olan Ahmet Rıza ve Prens Sabahattin gruplarının her ikisi de, Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet'in geliştirdiği Osmanlı Milliyetçiliği anlayışını hararetle benimsemiştiler. Comte'un pozitivisminden esinlenen Ahmet Rıza, Fransız düşünürün sosyal statüye vurgu yapan Düzen (Ordre) ilkesini, imparatorluk halklarının birliğini öne çıkaran İttihat (Union) terimiyle değiştiriyor, sosyal dinamiği vurgulayan Terakki (Progres) prensibini ise olduğu biçimde bırakarak, mensubu olduğu cemiyete İttihat ve Terakki adını kazandırıyor (Berkes, 1973: 358). Le Play ve Demolins gibi Sosyal Darwinizm'e eğilimli eleştirel liberallerden esinlenen Prens Sabahattin'in çevresinde örgütlenen grubun adı ise yerel yönetimlerin geliştirilmesi ve kişisel girişimlerin teşvikini öne çıkaran Adem-i Merkeziyet ve Teşebbüs-i Şahsi idi (Tunaya, 1988:

21).

Talât, Mithat Şükrü ve Doktor Nâzım gibi aktivistlerin ısrarlı çalışmaları sonucunda Selânik'teki 3. Ordu üzerinde etkili olmayı başaran ve 1907'den itibaren Taşnaklar gibi Ermeni cemiyetlerinin de desteğini alan İttihatçılar, Rumi Takvim'le "10 Temmuz İnkılâbı" olarak anılan 23 Temmuz 1908 tarihli devrimle Meşrutiyet'in yeniden ilân edilmesini sağladılar (Tunaya, 1996: 10-12).

Ancak başkentin, 1896'dan itibaren Tevfik Fikret önderliğinde kümelenen Servet-i Fünun Mecmuası çevresindeki edebiyatçı ve aydınları, pozitivistin Ahmet Rıza tarafından temsil edilen Comte'çu yorumundan çok, liberal ya da eleştirel-liberal görüşlere eğilim gösteriyordu. Sözelimi bu grubun "feylesof" payeli düşünürü olan Rıza Tevfik Herbert Spencer'ı ve John Stuart Mill'i , Hüseyin Cahit (Yalçın) Hippolyte Taine'i, İctihad Mecmuası'nı yayımlamakta olan Abdullah Cevdet ise Gustave Le Bon'u model almaktaydı (Ülken, 1979: 144, 244-246, 254).

Kitle olgusunun bireylerin toplamından farklı ve nitelik bakımından aşağı bir fiziksel gerçeklik olduğu teziyle demokrasinin kuramsal temellerini hedef alan Le Bon'un düşünceleri (Le Bon, 1974: 35-39), pek de paradoksal olmayan bir biçimde, bir yandan Türklerin etnik bakımdan yetersiz olduklarını ve ancak Germenlerle yapılacak izdivaçlar sayesinde medenileşebileceklerini savunan Abdullah Cevdet'i, diğer yandan Osmanlı topraklarındaki azınlıkları Türk toplumsal organizması içindeki parazitler sayan Ömer Seyfettin'i benzer ölçüde etkilemeyi başarmıştı. Bu arada Kasım 1911'de, yaklaşan İstanbul ara seçimleri öncesinde muhaliflerin Hürriyet ve İtilâf adlı yeni bir parti çatısı altında birleşmeleri, iktidardaki Jön Türkleri de demokratikleşme sürecini frenlemeye ve bu tür elitist-otoriteryen kuramlara daha çok kulak vermeye itiyordu.

İtalyanların Trablusgarp'a yaptıkları çıkarma sırasında krizi yönetecek yeni kabineyi kurma görevini II. Abdülhamit'in sadrazamı Sait Paşa'ya vererek (30.09.1911) kendilerine sempati besleyen pek çok aydını şaşkırtan İttihatçılar, pek kısa zaman içinde anayasada 1909'da yaptıkları liberal revizyonu geri çektiler ve 1912'nin sopalı seçimleriyle muhalifsiz bir parlamento oluşturdular (Gazel, 2007: 45-58). Özellikle Bâbiâli Baskını'ndan sonra

kurulan otoriter rejimin ardından, yalnızca yukarıda değindiğimiz eleştirel-liberal muhaliflerle değil, Tevfik Fikret ve Lütfi Fikri gibi gerçek liberal-demokratlarla kurulabilecek köprüler de uçuruluyordu.

Bu suretle Osmanlı Devleti 1914 sonbaharında 1. Dünya Savaşı'na, uluslaşma ve sekülerleşme alanlarında kararlı adımlar atmayı sürdüren, ancak 1908'de benimsenen Meşrutiyet ilkelerini ve demokratikleşme programını rafa kaldırmış görünen bir imparatorluk olarak girdi.

Savaşın son yıllarına gelirken aydın kamuoyunda, aralarında İttihat ve Terakki'nin isim babası Ahmet Rıza da olmak üzere, milliyetçilik nosyonunu hâlâ Mithat Paşa gibi bir soyut anayasal yurttaşlık (Osmanlılık) şeklinde yorumlayanlar az değildi (Koloğlu, 2000: 254-256). Diğer yandan Mehmet Âkif ve Sait Hâlim Paşa gibi muhafazakârlar bir tür modernist-İslâmî nasyonalizm formülü geliştirmeye çalışıyor, Meşrutiyet'in ilk beş yılındaki liberal Türkçülük ise gittikçe içine kapanarak rijit ve ırkçı tonlara bürünüyordu (Ömer Seyfettin bu eğilimin radikal örneklerini öykülerine yansıtmaktaydı). Ancak 1917 yazında, Türkçülüğün tartışmasız önderi Ziya Gökalp, "Yeni Mecmua" adını verdiği yeni bir dergi çatısı altında milliyetçiliğin çok daha akademik ve tutarlı bir yorumunu geliştirmeye başlayacaktı (Ülken, 1979: 321-325).

4. ZİYA GÖKALP VE DURKHEIMCI SOLİDARİZM

Taha Parla'nın "Modern Türkiye'deki kamu felsefesinin kurucusu" olarak nitelendirdiği Gökalp (Parla, 1989: 7-11), 1876 yılında imparatorluğun periferik bir bölgesi olan Diyarbakır'da doğmuştu. 1890'larda yüksekokul eğitimi için gittiği İstanbul'da Jön Türk akımlarıyla tanışmış, Meşrutiyet'i izleyen ilk bir kaç yılı içine alacak kadar uzun bir süre boyunca klasik parlamentarizmi ve Osmanlı vatanperverliğini coşkuyla savunan şiir ve destanlar kaleme almıştı (Tansel, 1989: 299, 311).

1911 başlarından itibaren İttihat ve Terakki'nin şube sorumlusu olarak gittiği Selânik'te Türkçü harekete katıldı (Ülken, 1979: 301). Ancak bu yıllarda çatısını

oluşturmaya çalıştığı Türk Milliyetçiliği, Alfred Fouillee'nin idee-force (kuvvet-fikir) kavramından esinlenen bir tür muğlak idealizmin (mefkûreciliğin) çevresinde dolanıyor; Tarde, Ribot ve Bergson gibi farklı ekollere mensup düşünürlerden yapılan alıntılarla süslediği eklettik makaleleri, ne Ahmet Rıza, ne de Prens Sabahattin'in ulaştığı kuramsal tutarlılığı yakalayamıyordu. Bununla beraber, Dünya Savaşı yıllarında eriştiği kırklı yaşlarıyla beraber Gökalp'in düşünsel sistemi de olgunlaşmaya başlayacaktı (Ülken, 1979: 304-310).

Nitekim Yeni Mecmua'nın yayımlanmaya başladığı dönemde Gökalp'in benimsemiş bulunduğu epistemolojik kuram Durkheim'in idealist ve işlevselci pozitivizmi, politik ideoloji ise aynı sosyoloğun geliştirdiği solidarist model olarak netleşiyordu.

Karl Marx ve Max Weber'le beraber klasik sosyal teorinin üç büyük kurucusundan biri sayılan Emile Durkheim'in metodolojisi, geleneksel Fransız pozitivizminin törpülenmiş ve çok daha gelişmiş bir biçimiydi. Saint Simon ve Auguste Comte gibi Durkheim da, tarihsel ve toplumsal gerçekliğin olgularla açıklanabileceği görüşündeydi. Ancak ona göre tarihin dinamiğini belirleyen asıl unsur, kitlelerin teolojik, metafizik ya da pozitif hâllerinde değil, ilgili toplumdaki "iş" (travail, amel)'in bölünme biçiminde ifade buluyordu (Durkheim, 2006).

Durkheim'a göre uygarlığın, milâttan binlerce yıl öncesine uzanan ilk aşamalarında işbölümü son derece sınırlı olduğu için toplumlar, bir zinciri oluşturan halkalar ya da bir çarkı meydana getiren dişliler gibi birbirine tıpatıp benzeyen bireylerden kurulu makinelere benzetilebilirdi. Sosyoloğun mekanik dayanışma olarak isimlendirdiği bu tarihsel aşamada kitleler, aynı biçimde avlanıp aynı biçimde savaştıkları gibi, yorum ve mezhep farklılıklarına açık olmayan monolitik mit ve inançlara bağlanıyor, bireyler arasındaki benzerlikler de bir karınca sürüsünü andırırca en yüksek düzeyde bulunuyordu (Durkheim, 163, 169).

Bunun doğal sonucu, hiç bir farklılığa tahammül edilmemesi ve farklı olanın yok edilmesi olacaktı. Durkheim buna tipik bir örnek olarak İbranilerin fethettikleri kale halkının tamamını kılıçtan geçirmelerine ilişkin Kitab-ı Mukaddes kıssalarını, ilgili

toplumda savaşçılık ve levazimat işlerinin henüz ayrışmamış olmasına bağlayarak açıklamaktaydı. Oysa bir kaç asır sonra gelen Yunan ve Roma uygarlıkları, herhangi bir araziye topraklarına kattıklarında yöre sakinlerinin canını korumaya özen göstereceklerdi: Çünkü artık işbölümü, savaşçıların yanı sıra kölelerin varlığını da gerekli kılacak düzeye ulaşmıştı (Durkheim, 2006: 315).

Çağdaş sanayi çağında ise artık iş dallarının sayısı ve meslekî uzmanlaşma öyle bir boyut kazanacaktı ki, bu evreye erişen toplumlar bir makineye değil, ancak canlı uzuvlardan oluşan bir organizmaya benzetilebilirlerdi. Mekanik dayanışmada nasıl bireyler arasındaki benzerlik kaçınılmazsa, bu dönemde de farklılıklar öyle kaçınılmaz ve gerekli oluyordu. Zira mekanizmanın aksine organizma, birbirine benzeyen parçaların (örneğin halkaların) değil, işlevsel rolleri gereği farklılaşan yapıların (gözler ve ellerin) dayanışmasından meydana gelmekteydi (Durkheim, 2006: 188, 213-230).

Bu analizler ışığında, Durkheim'ın 19. Yüzyıl Fransa'sının geçirmekte olduğu sosyal krize (kendi tanımıyla "patolojik durum"a) koyduğu teşhis, Marksizm'in ekonomik "yabancılaşma" kavramına alternatif olarak moral (ahlâkî) temellere dayanan "anomi" (kuralsızlık) olacaktı (Giddens, 2009: 346-351).

Mekanik dayanışmayı esas alan toplumsal yapıyla beraber, o yapı içinde belirli bir işlevi olan manevî değerler sistemi de çözülmeye yüz tutmuş; ancak organik dayanışmayı gerektiren yeni toplumsal düzen kendi manevî ve ahlâkî kriterlerini inşa edememişti. Böyle bir yapının kurulması ise ancak kendi alanlarında uzmanlaşan meslek gruplarının, sinir sistemi işlevi gören devletin dolaylı müdahalesiyle ulus çapında korporasyonlar hâlinde örgütlenmesi ve eski yerel, dinî ya da etnik temelli ahlâk sistemlerinin yerini, gelişmiş bir millî ve seküler ahlâkın almasıyla mümkün olabilirdi (Durkheim, 2006: 30-33, 464-465).

19. Yüzyıl sonlarında Fransa'daki III. Cumhuriyet rejimi tarafından bir tür yarı-resmî ideoloji olarak benimsenen bu meslekçi, ahlâkçı ve lâik milliyetçilik anlayış (solidarizm) , Gökalp tarafından Osmanlı Türkçesi'ne tesanütçülük (dayanışmacılık) adıyla aktarıldı. Mütareke sonrası dönemde Gökalp, artık Türklüğü Meşrutiyet'in "Osmanlı" unvanının

ardılı olacak bir siyasal üst kimlik; İslâm'ı, Hallac-ı Mansur ve İbn Arabi'de ifadesini bulan fütüvvet anlayışı çerçevesinde meslekî dayanışmayı perçinleyecek bir sosyal katalizör, muasırlaşmayı ise müstakil parçalardan oluşan mekanik toplumu işlevsel farklılaşma sayesinde yapısal olarak bütünleştirecek çağdaş ulus devlet kurumu olarak formüle edecekti (Parla, 1989: 43-50, 58-66).

5. SONUÇ

1923'te, Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasının hemen ardından, Durkheim'ın iki temel eseri *De la Division du Travail Social* (1893) ve *Le Suicide* (1897) , Türkiye Büyük Millet Meclisi Neşriyatı tarafından *İçtimaî Taksim-i Amal* ve *İntihar* isimleriyle Türkçe'ye çevrildi. Aynı yıl toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde Türkiye'deki ekonomik gruplar, sosyal sınıflar değil meslek zümreleri (korporasyonlar) hâlinde temsil edilecekti. Gökalp, 1923 Meclisi'ne Diyarbakır'dan milletvekili olarak seçilişinden bir yıl sonra hayatını kaybetti. Ancak bir konuşmasında Namık Kemal'i hissini, Ziya Gökalp'i ise fikrinin babası olarak tanıttığı Atatürk döneminde, kendisinin geliştirdiği sosyal ve siyasal program, bir kaç nüans dışarıda bırakılarak, hayata geçirilecekti (Parla, 1989: 8-9).

Bu model kendi içinde tutarsız olmadığı gibi, Türkiye'nin batılılaşma serüvenini tarihsel gelişim çizgisiyle de uyumluydu. Tanzimat döneminde XIV. Louis modelinin örnek alınmasıyla başlayan Fransız tipi modernleşme, Meşrutiyet'te pozitivist sosyolojinin çeşitli fraksiyonlarından esinlenen "düzen içinde ilerleme" prensibi çerçevesinde sürüyor, nihayet ulus-devletin kuruluş aşamasında -en azından kuramsal planda- farklılıkları dışlamayan ve uzun vadede çoğulcu demokrasiye dönüşebilme potansiyeli taşıyan bir dayanışmacı milliyetçiliğe evriliyordu.

Türkiye'deki resmi ideolojinin yer yer otoriter, hatta totaliter tonlar kazanmaya açık zayıf karnı ise Durkheim'dan çok Rousseau'dan alınmış görünen, çeşitli biçimlerde manipüle edilmeye açık "millî egemenlik" ve "millî irade" söylemi idi. Türk siyasetinin merkezdeki iki büyük şubesi olan CHP ve (onun içinden çıkan) DP gelenekleri, iktidarda buldukları sürece bu joker kartına sık sık başvuracak; siyasal liberalizmin en kritik

sigortası olan iktidarın sınırlandırılması ve kuvvetler ayrılığı ilkelerinin değerini ise ancak muhalefete düştüklerinde ve devlet aygıtını karşılarında bulduklarında anlayacaklardı.

KAYNAKLAR

- BAINVILLE, Jacques (1938) Fransa Tarihi, (Çev: Hüseyin Cahid Yalçın), Kanaat Kitabevi.
- BERKES, Niyazi (1973) Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi Yayınevi.
- CALLINICOS, Alex (2011) Toplum Kuramı, Tarihsel Bir Bakış, (Çev: Yasemin Tezgiden), İletişim Yayınları.
- COMTE, Auguste (2001) Pozitif Felsefe Kursları, (Çev: Erkan Ataçay), Sosyal Yayınlar.
- DAVIES, Norman (2006) Avrupa Tarihi, (Ed: Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi.
- DERİNGİL, Selim (2007) Simgeden Millete, II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet, İletişim Yayınları.
- DOĞAN, Atila (2012) Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm, Küre Yayınları.
- DURKHEIM, Emile (2006) Toplumsal İşbölümü, (Çev: Özer Ozankaya), Cem Yayınevi.
- DURKHEIM, Emile (2010) Sosyolojik Yöntemin Kuralları, (Çev: Cenk Saraçoğlu), Bordo Siyah Yayınları.
- GAZEL, Ahmet Ali (2007) İkinci Meşrutiyet Dönemi Siyasî Mücadelesinde Lütü Fikri'nin Tanzimat'ı, Çizgi Kitabevi.
- GIDDENS, Anthony (2009) Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori, (Çev: Ümit Tatlıcan), İletişim Yayınları.
- GÖZLER, Kemal (1999) Türk Anayasaları, Ekin Kitabevi Yayınları.
- KOLOĞLU, Orhan (2000) 1918: Aydınlarımızın Bunalım Yılı, Boyut Kitapları.
- LE BON, Gustave (1974) Kitleler Psikolojisi (Çev: Selâhattin Demirkan), Yağmur Yayınevi.
- MARDİN, Şerif (1998) Yeni Osmanlı Düşüncesi'nin Doğuşu (Çev: Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan), İletişim Yayınları.
- MERİÇ, Cemil (2012) Saint Simon: İlk Sosyolog, İlk Sosyalist, İletişim Yayınları.
- NOLTE, Ernst (1969) Three Faces of Fascism, New American Library.

PARLA, Taha (1989) Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm, İletişim Yayınları.

POLIAKOV, Léon (2011) Arî Miti, Avrupa'da Irkçı ve Milliyetçi Fikirlerin Tarihi, (Çev: Yakup Kaya, Ahmet Yıldırım), Epos Yayınları.

SARTORI, Giovanni (1996) Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, (Çev: Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan), Yetkin Yayınları.

SPENCER, Herbert (1947) İlk Prensipler, (Çev: Selmin Evrim), Millî Eğitim Bakanlığı.

SWINGEWOOD, Alan (1998) Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, (Çev: Osman Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları.

TANSEL, Fevziye Abdullah (1989) Ziya Gökalp Külliyyatı-1, Şiirler ve Halk Masalları, TTK.

TOPRAK, Zafer (1985) Osmanlı Devleti'nde Uluslaşma'nın Toplumsal Boyutu: Solidarizm, (İçinde: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 2), İletişim Yayınları.

TUNAYA, Tarık Zafer (1988) Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt:1, İkinci Meşrutiyet Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları.

TUNAYA, Tarık Zafer (1996) Hürriyet'in İlânı, Arba Yayınları.

ÜLKEN, Hilmi Ziya (1979) Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları.

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi
PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Bir Model Önerisi:
Bursa'da Kentlilik Bilinci Araştırması

A Model Proposal for Urban Consciousness Studies:
Study on Urban Consciousness in Bursa

Dr. Enes Battal KESKİN

Bursa Kent Konseyi

Yrd. Doç. Dr. Mehtap SAĞOCAK

Uludağ Üniversitesi

Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu

Doç. Dr. Tülin VURAL ARSLAN

Uludağ Üniversitesi

Mimarlık Fakültesi

© 2005 - 2013

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

Ocak/January 2015, Cilt/Vol: 11, Sayı/Num: 1

ISSN: 1305-7979

Editör/Editor-in-Chief

Doç.Dr.Sema AY

Editör Yardımcıları/Co-Editors

Doç.Dr.Elif KARAKURT TOSUN

Dr.Hilal YILDIRIR KESER

Uygulama/Design

Dr.Yusuf Budak

Tarandığımız İndexler / Indexes

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.

None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)

Dr.Sema AY (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Hasan ERTÜRK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Erkan IŞIĞIÇOK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Bekir PARLAK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof.Dr.Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr.Hakan ALTINTAŞ (Sütçü İmam Üniversitesi)

Doç.Dr.Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Kenan DAĞCI (Yalova Üniversitesi)

Doç.Dr.Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Doç.Dr.Bülent GÜNSOY (Anadolu Üniversitesi)

Doç.Dr.Ömer IŞCAN (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Doç.Dr.Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)

Doç.Dr.Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr.Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Burcu GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)

KENTLİLİK BİLİNCİ ÇALIŞMALARI İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: BURSA'DA KENTLİLİK BİLİNCİ ARAŞTIRMASI

A MODEL PROPOSAL FOR URBAN CONSCIOUSNESS STUDIES: STUDY ON URBAN CONSCIOUSNESS IN BURSA

Dr. Enes Battal KESKİN
Bursa Kent Konseyi

Yrd. Doç. Dr. Mehtap SAĞOCAK
Uludağ Üniversitesi
Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu

Doç. Dr. Tülin VURAL ARSLAN
Uludağ Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi

Özet:

Kentlilik bilinci; kişinin kendini kente karşı sorumlu ve kenti de kendisine ait hissetme durumudur. Bir kentin sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve yapılan yatırımlara sahip çıkılmasında, kentte yaşayan bireylerin kentlilik bilincine sahip olmaları büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bir kentte yaşayanların demografik yapılarının değişiminin, yaşadıkları kenti nasıl algıladıkları ve kente nasıl entegre olduklarının bilinmesi, kentlerin geleceği açısından son derece önemlidir. Bu makalede, 2.000 kişiyle gerçekleştirilen "Bursa'da Kentlilik Bilinci Araştırması"nın bulgularından hareketle; Bursa halkının kentle olan bağları, geldikleri yörelerle ilgili bağları, geldikleri yöreden kente taşıdıkları değerleri, Bursa'da edindikleri değerler, kenti sahiplenme duyguları, kentte kendilerini temsil biçimleri, sosyal dayanışma birimlerinin sosyal bütünleşmeye etkisi gibi konulara bakışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında geliştirilen kavramsal çerçeve modelinde, kentlilik bilincini tanımlayan 4 unsur ortaya konulmuştur; bu unsurlar yaşanılan kenti tanımak, sevmek; kente aidiyet hissetmek; korumak, geliştirmek ve kente karşı sorumluluk duymaktır. Elde edilen veriler, kent, kentleşme, kentleşme ve kentlilik bilinci bağlamında yürütülmekte olan ve yeni planlanacak olan çalışmalara ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentlilik Bilinci, Aidiyet, Farkındalık, Sorumluluk, Dönüşüm, Bursa

Abstract:

The urban consciousness is the situation that a person feels himself responsible for the city and feels he/she owns it. It is very important for the individuals living in a city have an urban consciousness to protect the natural, historical and cultural values and investments made for that city. In this sense, it is extremely important for the citizens to know the changes on demographic structures of their city, the way of their perception and integration of their city for the future of that city. In this article, from the point of view from the findings of the survey held on 2.000 people "the Study on Urban Consciousness in Bursa"; the ties of the citizens of Bursa with the city, their ties with their hometowns, the values they bring to the city from their hometowns, the values they get in Bursa, their feelings for owning the city, their way of representation in the city and the effects of social solidarity units in social integration tried to be determined. In the content of this study, four indicators are developed for assessing the urban consciousness level, these indicators are to love the city, to feel belonging to city, to save the city and to feel responsibility to the city. The obtained data will shed light on the ongoing and future studies on the city, urbanization, citizenship and consciousness of citizenship.

Keywords: Urban Consciousness, Belonging, Awareness, Responsibility, Transformation, Bursa

KENTLİLİK BİLİNCİ ÇALIŞMALARI İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: BURSA'DA KENTLİLİK BİLİNCİ ARAŞTIRMASI¹

1. GİRİŞ

Türkiye'de hızlı bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Özellikle Marmara Bölgesi'nde bulunan kentler yoğun göç baskısı altında aşırı büyümektedir. Hızla kentleşen illerden biri de Bursa'dır. 2013 yılı aralık ayı sonu itibariyle Bursa'da yaşayan 2.740.970 kişinin tamamı kentsel alan içerisinde yaşamaktadır. 2013 yılı Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK) verilerine göre, Bursa'da yaşayan 2.740.970 kişiden, 1.210.573'ünün nüfusa kayıtlı olduğu il Bursa dışı illerdendir ve Bursa 80 ilin tamamından göç almıştır.

Kentsel nüfusun hızlı artışı beraberinde kontrolsüz bir kentsel büyümeyi de getirmektedir. Kentlerin doğal yapısına ve kaynaklarına da zarar verebilecek bu büyümenin önüne yalnızca yasalar ve sınırlamalar ile geçebilmek mümkün görünmemektedir. Bütün göç alan kentlerde, kentlerin değerlerine sahip çıkılması, ancak kentlilik bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu çerçevede, kentte yaşayanların kentlilik bilinci düzeyi, kentlerin sürdürülebilir geleceği açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu konuda ulusal ve uluslararası alanda çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Ancak, kentlilik bilincini oluşturan unsurlar konusunda farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda, kentlilik bilincini tanımlayan unsurların belirlenmesine ilişkin bir model geliştirilmesi oldukça önemlidir. Çalışma kapsamında, konu ile ilgili literatür ve yapılan araştırmalardan yola çıkarak, kentlilik bilincini tanımlayan unsurlar belirlenmiştir. Bu unsurlar Bursa'da yapılan bir kentlilik bilinci araştırmasıyla tartışmaya açılmıştır.

2. GENEL TANIMLAR

Konumuzla ilgili olarak temel kavramların; “kent”, “kentleşme”, “kentlileşme” ve “kentlilik bilinci” olduğunu söylenebilir. Ancak bu dört kavram bir arada düşünüldüğünde kavramsal bir bütünlük sağlanabilir.

2.1. Kent

Kamu yönetimi açısından kent tanımında, yerleşme alanının “idari statüsü kriteri” esastır ve belirli bir yer yetkili otoriteler tarafından “kent” olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda; 442 sayılı Köy Kanunu’nun 1. Maddesine göre: Nüfusu iki binden aşağı yerleşim birimlerine “köy”, nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara “kasaba”, yirmi binden çok nüfusu olanlara “kent” denilmektedir(İspir, 1991). Bu ölçüye göre 1927 yılında Türkiye nüfusunun yüzde 75,8’i kırsal, yüzde 24,2’si kentsel alanlarda yaşarken, bugün bu oran tam tersine dönmüştür. 2014 yılında hayata geçirilen ve büyükşehir belediyelerinin sınırlarını il mülki sınırları olarak genişleten kanunla (6360 sayılı Kanun) birlikte; bugün ülkemizde 76.667.864 kişilik toplam nüfusun%86,7(66.488.105)si kentsel (20.000 ve üstü nüfusun yaşadığı yerleşim yerleri) alanlarda yaşıyorken, sadece %13,3 (10.179.759) kırsal alanda (20.000’den az nüfusun yaşadığı yerleşim yerleri) yaşamaktadır.

Sosyolojik kent tanımlamalarında ise o yerde yaşayan insanların birbirleri ile ilişkileri ve yaptıkları işlerin niteliği kriter alınmaktadır. Bu açıdan ise kent; tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme birimleridir(Kıray, 2007).

Her iki tanım birleştirilecek olursa kent; sanayi, ticaret hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dâhil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin

¹ Bu çalışma, 26-28 Aralık 2014 tarihinde İstanbul’da düzenlenen ABRA International Conference on Quality of Life’da sunulan , “Evaluation of the urban consciousness in the context of quality of life, a case study on Bursa”, adlı bildirisinin genişletilmiş halidir.

yaygın olduğu, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, insan ilişkileri açısından ancak belirli nüfusa sahip toplumlarda karşılanması mümkün olan, her ülkenin kendi özelliklerine göre kriterlerini belirlediği fiziki yerleşme alanıdır(Bal, 1999, İspir, 1991).

2.2. Kentleşme

Kentleşme, sanayileşmenin iş gücünü çekmesi, tarımsal üretiminde fazla nüfusu itmesi sonucu, nüfusun kırsal alandan kitlesel boyutlarda kent merkezlerine doğru akın etmesiyle ortaya çıkan sosyolojik bir olgudur(Demir–Acar, 2002). Başka bir tanıma göre kentleşme; insana özgü ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel faaliyetlerin mekâna yansımaları ve mekânı biçimlendirmesidir(Tolan, 1996). Kentleşme, sadece yeni bir ekonomik örgütlenme ve değişmiş bir fiziki çevreyi belirtmemekte, aynı zamanda insanın davranış ve düşüncelerine de etki eden yeni bir toplumsal düzeni ifade etmektedir(Güçlü, 2002).

Yukarıda verilen bilgilerin de katkısıyla kentleşme şöyle tanımlanabilir: kırsal kesimde ortaya çıkan sosyo-ekonomik dönüşümlerle, üretim merkezli bir hayat tarzı sunan kırlardan, kentlere doğru kitlesel olarak göçle ortaya çıkan, kentlerin hem ekonomik hem de sosyal ve kültürel açıdan bir çekim alanı konumuna gelmesi ile birlikte, tüketim merkezli yeni bir yaşam tarzı öneren, insanların üretime katılım sürecinin, şeklinin ve zamanının farklılaştığı bir toplumsal değişim sürecidir.

Kentleşme, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkemizin de içinde bulunduğu “sanayileşmeden kentleşen” ülkelerin kentleşme özelliklerini Mübeccel Kıray şöyle anlatır: Bu ülkelerde, kentlere nüfus yığılması oranı, sanayileşme ve örgütlenme hızından çok fazladır. Topraktan kopup şehre gelen nüfus kentte, köylü kalamadığı gibi tam kentli de olamamaktadırlar. Göçle gelen bu nüfus, üretime belirli bir katkısı bulunmayan dağınık, küçük servis işlerinde çalışmaktadır. Bu nedenle, kentlere gelen ve modern bir iş düzenine giremeyen bu kimselerin mekânda yerleşmeleri de birçok yeni sorunun doğmasına sebep olmaktadır. Özetle; geç sanayileşmiş toplumlarda, kente gelenlerin sayıları çok yüksektir

ve şehre geldiklerinde edinebildikleri işler de bu kişilerin, kentle bütünleşmelerini engellemektedir (Kıray, 2007).

2.3. Kentlileşme

Kentlileşme; çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında değişiklikler oluşturması sürecidir (Keleş, 1998). Kentte olmak ile kentli olmanın aynı şey olmadığını farkında olarak kentleşme; fiziki ve demografik açıdan nüfusun belli noktalarda yoğunlaşmasını gösterirken, kentlileşme; sosyal ve psikolojik içeriklere sahip bir kavram olarak kentli kültürünün ve kentli değerlerin benimsenmesini ifade eden bir yaşam biçimidir (Parlak, 2011). Kısaca kentlileşme, bir toplumsal değişim, uyum ve bütünleşme süreci olarak kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma süreci, bireylerin kentsel yaşam içindeki etkileşimleriyle ortaya çıkan bir kültür değişimidir (Erkan, 2010).

Kırdan kente göç eden nüfus, zaman içinde kırsal ekonomik ve sosyal özelliklerinden kurtulurken kentin ekonomik ve sosyal özelliklerini edinir. Bu değişim kısaca, “ekonomik ve sosyal bakımdan kentlileşme” olarak adlandırılır. Başka bir anlatımla, “kentlileşme”nin iki yönü vardır: Ekonomik bakımdan kentlileşme ve sosyal bakımdan kentlileşme. “Ekonomik bakımdan kentlileşme”, kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerle sağlıyor durumuna gelmesiyle gerçekleşir. “Sosyal bakımdan kentlileşme” ise, kırsal kökenli insanın kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve psikolojik değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşmektedir (Kartal, 1983).

Kentlileşme; kente göç edenlerin yeniden sosyalizasyon sürecini anlatır. Sosyalizasyon bireyin içinde bulunduğu sosyal grubun ve giderek toplumun değer-norm sistemini, davranış kalıplarını içselleştirmesidir. Kente göç edenler kent toplumunun değer-norm sistemini kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimlerini benimserler. Bu süreç her bireyin ya da grubun geçmiş yaşam tecrübesiyle, kentte bulunma süresiyle, etkileşim halinde olduğu sosyal çevreyle, yaptığı iş, eğitim vb. birçok değişkenle

ilişkilidir. Doğal olarak genel bir kentli insan ideal tipi oluşturulsa da esas olarak zamana, topluma, kente bağlı olarak gerçekleşen bir kentlileşme süreci ve bunun sonunda kabul gören bir kentli insan prototipi oluşur (Bal, 1999).

2.4. Kentlilik Bilinci

Kentlilik; rasyonelliğin, sekülerliğin, formel işbölümünün ve bireyciliğin görece olarak öne çıktığı, çoğulculuğun yaygınlaştığı, kitlesel üretim ve kitle iletişim araçlarının arttığı bir yaşam tarzını ifade etmektedir (Demir-Acar, 2002). Bilinç ise; bireyin her türlü bilgi, düşünce ve davranışlarını organize eden zihin durumudur (Demir-Acar, 2000). Bu bağlamda “kentlilik bilinci (urban consciousness)”; kentte yaşamının bilincinde olmak, kentli olmanın bilincine varmak demektir. Kısaca kentlilik bilinci; kişinin kendini kente karşı sorumlu ve kenti de kendisine ait hissetme durumudur. Bir başka tanıma göre ise kentlilik bilinci; kentte yaşamaktan kaynaklanan bilgilerimizin oluşturduğu tutumlar, değerler ve davranışlardır (Güçlü, 2002).

Bu tanımlardan hareketle kentlilik bilincine sahip bir birey; kentte olup bitenlerle ilgili olan, kentli bir aktör olduğunun farkında olarak kenti için sorumluluk alan, kente özgü tutum ve davranışlar sergileyen kişi demektir. Kentte yaşayandan, kentliyi ayıran göstergelerden biri sorumluluktur. Kentli kentini benimseyen ve ona karşı sorumluluk duyan kişidir. Bir diğer anlatımla kentli insan; kentsel örgütlerin yoğurduğu, şekillendirdiği, örgütler içinde doğan, eğitilen, çalışan, boş zamanlarını değerlendiren, kendini kentli olarak duyumsayıp kentine sahip çıkan, kentsel karar alma mekanizmalarına katılıp destek veren, yerel bilinci gelişmiş insandır (Güçlü, 2002). Tanımlarda da görüldüğü üzere, kentlilik bilinci; yaşanan kentle ilgili olarak “farkındalık”, “aidiyet” ve “sorumluluk” kavramlarını içerisinde barındırmaktadır.

“Kentte yaşayan” ile “kentli”yi birbirinden ayıran ana faktör; “farkındalık”, “aidiyet” ve “sorumluluk”u bünyesinde barındıran “bilinç” kavramında gizlidir. Kentlilik bir bilinç durumudur ve aktif çaba ister. Yapılan bir araştırmada; sizce kentte yaşayan herkes kentli

midir? sorusuna %64,8 ile hayır cevabı verilmiştir. Sizce kimler kentlidir sorusuna %44,4 oranı ile kent hayatına uyum sağlayanlar cevabı verilmiştir ki bu durum dikkat çekicidir. Öyle ki kentte yaşayanlar “kentliliği” kazanılmış bir hak, mirasla devredilen bir durum olarak değil kazanılabilecek bir vasıf olarak görmektedirler. Benzetmek gerekirse kişi zenginliğini babasından miras almamakta kendi çabasıyla kazanmaktadır. Tabidir ki babasından kalan mirasın kişiye katkısı olacaktır, lakin kıymetini bileceği zenginlik kendi çabasıyla kazandığı olacaktır. Kentliliğin sonradan kazanılabilecek bir vasıf olarak görülmesi modern kenti oluşturan düşünce yapısıyla da paralellik göstermektedir. Modern kent tanımı kenti bireyin kendi çabası, eğitimi ve yetenekleriyle kendine toplumsal bir konum edindiği mekân olarak tanımlamaktadır. Bu iki soruya verilen cevaplar, kentli olmak için o kentin fiziksel sınırları içerisinde yaşıyor olmanın yeterli olmadığını kentle bütünleşmenin ve kentin değerlerinin farkında olmanın gerekli olduğunu vurgulamaktadır (Keskin-Cindoruk, 2013).

3. BURSA'DA KENTLİLİK BİLİNCİ ARAŞTIRMASI

Türkiye’de kentlerde özellikle son 50 yıllık süreçte hızlı bir sanayileşmenin yaşanması kentlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapısını değiştirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de kentlere has dinamikleri anlayabilmek için son yıllarda kentlilik bilincinin belirlenmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Türkiye’nin ekonomik potansiyel ve nüfus bakımından dördüncü büyük kenti olan Bursa hızlı dönüşüm geçiren kentlerden biridir. Dolayısıyla, Bursa’nın özgün niteliklerini anlayabilmek ve geleceğine ilişkin vizyon belirleyebilmek için, çalışma kapsamında Bursa’da kentlilik bilinci araştırması yapılmıştır.

3.1. Bursa

Bursa, Osmanlılar tarafından fethedilmeden önce kale içinde hüküm süren bir Bizans yerleşkesidir. Osmanlıların fethinden sonra ilk Osmanlı başkenti olan Bursa, tarihsel süreklilik içinde önemli bir ticaret kenti olarak varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte canlı bir

ekonomik ve sosyal hayatın yaşandığı kentin kendine ait bir kültürü oluşmuştur. Gelişmiş ticari ve sosyal hayat, tarihsel süreklilik içinde cazip bir yerleşim merkezi haline getirmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk yıllarda durağan bir yaşantının gözleendiği kentte 1960'lı yıllarda Türkiye'deki ilk organize sanayi bölgesinin kurulmasıyla birlikte, kent hızlı bir şekilde göç almış; bununla birlikte kentleşme ve dönüşüm sürecine girmiştir. 1970'li yıllarda kentte üniversitenin açılması da kente olan göçü tetiklemiştir. Bugün 2,5 milyonu aşan nüfusu ile Bursa Türkiye'nin ekonomik önem, nüfus ve gelişmişlik açısından 4. büyük kentidir.

Bursa'daki sanayileşmenin gelişiminin en önemli hamleleri, 1925 yılında İpekiş Fabrikası'nın ve 1933 yılında Sümerbank tarafından Merinos Yünlü Sanayii Müessesesi'nin kurulmasıdır. Yaklaşık 3000 işçi ve 200 memurun çalıştığı Merinos fabrikasından 16.000 kişi geçimini sağlamıştır. Merinos'un ardından 1937'de Gemlik'te Suni İpek Fabrikası'nın kurulması nüfus hareketliliğini de beraberinde getirmiştir. 1927 sayımlarında Bursa'nın nüfusu 399.942 olarak belirtilmişken, 1935 yılında bu sayı 442.760'e ulaşmıştır(Aytaç, 2004) Merinos ve İpekiş fabrikalarının kentin tarihi merkezinin güneyindeki ovaya kurulması, kentin bu yöndeki büyümesinin de itici güçlerinden biri olmuştur.

1960'lar Bursa'nın sosyal ve ekonomik hayatı için önemli bir dönemdir. Bu dönemde, İstanbul üzerindeki sanayi yükünü almak üzere İstanbul hinterlandında yer alan kentlerde sanayileşmenin geliştirilmesi öncelikli hedef olarak konmuştur. İzmit ve Tekirdağ'ın yanında Bursa da deniz ve karayolu ulaşımı açısından sağladığı kolaylık dolayısıyla sanayileşmede öncelikli bir bölge olarak seçilmiştir(Vural, 2008). Bursa'da 1960'lı yıllardan sonra kurulan sanayi bölgesi kentte farklı büyük ve niteliklerde çok sayıda sanayi bölgesinin oluşumuna sebep olmuştur. Bu bölgelerin ardı ardına açılması bir yandan kentteki istihdam potansiyelini arttırırken, bir diğer yandan da kentli nüfusu arttırmıştır.

Bursa'da kentleşmenin nüfus yapısına bakıldığında, iki farklı boyutu olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki yurtdışından göç etmek zorunda kalan soydaşlar için yerleşim

merkezi olarak Bursa'nın belirlenmesi, ikincisi ise bir sanayi bölgesi olarak seçilmesi nedeniyle, başta kendi kırsalından olmak üzere Anadolu'dan işçi akınına uğramasıdır.

Tablo 1: Bursa'ya Göç Eden Nüfusun İllere Göre Dağılımı

	Nüfusa Kayıtlı İl	İkamet Edilen		Nüfusa Kayıtlı İl	İkamet Edilen
1	Adana	7.791	42	Konya	21.693
2	Adıyaman	4.074	43	Kütahya	23.114
3	Afyonkarahisar	11.225	44	Malatya	12.175
4	Ağrı	25.915	45	Manisa	10.059
5	Amasya	9.989	46	Kahramanmaraş	7.544
6	Ankara	17.853	47	Mardin	13.526
7	Antalya	2.948	48	Muğla	1.645
8	Artvin	63.411	49	Muş	67.261
9	Aydın	3.817	50	Nevşehir	3.261
10	Balıkesir	49.108	51	Niğde	13.977
11	Bilecik	20.605	52	Ordu	14.920
12	Bingöl	8.382	53	Rize	13.221
13	Bitlis	20.754	54	Sakarya	10.104
14	Bolu	2.760	55	Samsun	77.482
15	Burdur	1.113	56	Siirt	10.138
16	Bursa	1.507.806	57	Sinop	6.041
17	Çanakkale	11.157	58	Sivas	21.183
18	Çankırı	3.417	59	Tekirdağ	6.526
19	Çorum	15.589	60	Tokat	19.945
20	Denizli	3.311	61	Trabzon	45.252
21	Diyarbakır	30.224	62	Tunceli	7.636
22	Edirne	10.038	63	Şanlıurfa	11.453
23	Elazığ	14.187	64	Uşak	2.225
24	Erzincan	11.184	65	Van	17.653
25	Erzurum	119.493	66	Yozgat	25.925
26	Eskişehir	17.083	67	Zonguldak	19.229
27	Gaziantep	6.238	68	Aksaray	5.643
28	Giresun	34.728	69	Bayburt	11.662
29	Gümüşhane	14.086	70	Karaman	1.367
30	Hakkari	665	71	Kırıkkale	5.360
31	Hatay	7.006	72	Batman	4.214
32	Isparta	3.735	73	Şırnak	2.028
33	Mersin	5.305	74	Bartın	1.803
34	İstanbul	20.938	75	Ardahan	27.013
35	İzmir	9.157	76	İğdir	4.246
36	Kars	26.814	77	Yalova	6.162
37	Kastamonu	5.506	78	Karabük	2.862
38	Kayseri	8.091	79	Kilis	1.689
39	Kırklareli	6.301	80	Osmaniye	2.968
40	Kırşehir	6.700	81	Düzce	3.168
41	Kocaeli	6.502			2.718.379*

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2013

*Bu sayıya farklı ülkelerden gelip Bursa'da yaşayan yabancılar dahil edilmemiştir.

2013 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Bursa’da yaşayan 2.740.970 kişiden, 1.210.573’ünün nüfusa kayıtlı olduğu il Bursa dışı illerdendir ve Bursa 80 ilin tamamından göç almıştır.

Bursa’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Araştırması verilerine göre, Bursa’ya geliş sebepleri arasında ilk sırayı, “ekonomik(iş bulma, iş kurma, ticaret) sebepler” oluşturmaktadır(BBB, 2006).

Tablo 1’de de görüldüğü üzere, Bursa’da yaşamakta olup da, nüfusa kayıtlı olduğu iller arasında en fazla sayıyı Erzurum oluşturmaktadır. İkinci sırada ise, Samsun nüfusuna kayıtlı olanlar yer almaktadır. Diğer yandan, Bursa’da yaşayanlar arasında, bütün coğrafi bölgelerden gelmiş kişilerin bulunduğu da ayrı bir dikkat çeken özelliktir.

18 Haziran 1987 tarihinde çıkarılan 3391 sayılı yasa ile Bursa “Büyükşehir” statüsüne girmiş olup, Bursa Ovası’nda bulunan birçok köy Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları içine alınmıştır. Kent merkezi de Yıldırım, Osmangazi ve Nilüfer olarak üç merkez ilçeye ayrılmıştır. 2005 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası ile Büyükşehir sınırları genişletilmiş Gemlik, Mudanya, Kestel ve Gürsu ilçeleri de merkez ilçeler arasına katılmıştır(<http://www.bursa.bel.tr>).

12 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı yasa ile Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin sınırları il mülki sınırları olarak değişmiştir. Böylece, İnegöl, Yenişehir, İznik, Orhangazi, Karacabey, Mustafakemalpaşa, Büyükorhan, Harmançık, Keles ve Orhaneli ilçeleri de Büyükşehir Belediyesi’nin sınırları içerisine dahil edilerek ilçe sayısı 17’ye yükselmiştir. Bursa, nüfus büyüklüğü itibariyle, İstanbul, Ankara ve İzmir’den sonra Türkiye’nin 4. büyük kentidir.

TÜİK verilerine göre; 2013 Aralık ayı sonu itibariyle Bursa’da yaşayan 2.740.970 kişinin tamamı kentsel alan içerisinde yaşamaktadır. 2012 yılında kabul edilen ve 30 Mart 2014 yerel seçimlerinden itibaren yürürlüğe giren 6360 sayılı kanun gereği, ülkemizdeki diğer büyükşehirlerle beraber Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin sınırları da il mülki sınırları olarak değişmiştir. Bu çerçevede Bursa mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde

belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. Özetle, kanunla kırsal alanlar kentsel alanlara dönüştürülmüş, bunun sonucunda Bursa'da tüm yerleşim alanları kentsel alan haline gelmiştir.

Tablo 2: Bursa'da Kırsal ve Kentsel Nüfus(%)

Bursa'da 1927-2013 Yılları Arasında Kırsal ve Kentsel Nüfus Oranları					
Yıl	Toplam	Kent Nüfusu	Kent (%)	Kır Nüfusu	Kır (%)
1927	399.942	114.370	28,6	285.572	71,4
1935	442.760	133.699	30,2	309.061	68,8
1940	461.648	141.189	30,58	320.459	69,42
1945	491.899	154.720	31,46	337.172	68,54
1950	545.919	179.016	32,79	366.903	67,21
1955	598.898	215.428	35,97	383.470	64,03
1960	693.894	223.620	37,81	431.532	62,19
1965	755.504	335.048	44,35	420.456	55,65
1970	847.884	416.662	49,14	431.222	50,86
1975	961.639	507.106	52,73	454.533	47,27
1980	1.148.492	636.910	55,46	511.582	44,54
1985	1.324.015	840.094	63,45	483.921	36,55
1990	1.603.137	1.157.805	72,22	445.332	27,78
2000	2.125.140	1.630.940	76,75	494.200	23,25
2007	2.439.876	1.979.999	81,16	459.877	18,84
2008	2.507.963	2.204.874	87,92	303.089	12,08
2009	2.550.645	2.249.974	88,22	300.671	11,78
2010	2.605.495	2.308.574	88,61	296.921	11,39
2011	2.652.126	2.359.804	88,98	292.322	11,02
2102	2.688.171	2.402.012	89,36	286.159	10,64
2013	2.740.970	2.740.970	100	0	0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

3.2. Kentlilik Bilinci Araştırması

Kentlilik bilinci oluşumunu etkileyen bireysel, sosyal, ekonomik ve fiziki faktörlerden söz edilebilir: Bireysel faktörler arasında, yaş, doğum yeri, iş sahibi olma; sosyal faktörler arasında eğitim, boş zamanı değerlendirme biçimi ve aktiviteler önemli yer tutmaktadır.

Bireysel ve sosyal faktörlerin etkileşimi, bireydeki kentlilik bilinci oluşumunu, farkındalık, aidiyet, sorumluluk ve uyum düzeylerini etkilemektedir. Ekonomik faktörlerin özellikle göçle gelenler açısından kentlilik bilinciyle olan bağı ön plandadır. İş olanakları, kentin sağladığı ekonomik ve sosyal olanaklardan dengeli bir şekilde yararlanma durumları belirleyicidir. Ayrıca, kentin fiziki faktörleri, altyapı, parklar ve yeşil alanlar, sağlık, eğitim kurumlarının yeterlilikleri gibi özellikler de kentlilerin seçimlerini, yaşam kalitelerini ve kenti algılama, ait olma ve katılım düzeylerini etkilemektedir (Geyik,2010) .

Kentlilik bilinci kavramının son yıllarda öne çıkması ve tartışılmaya başlanması ve farklı ölçeklerde birçok kentlilik bilinci araştırmalarının gerçekleştirilmesi anlamlıdır. Kentlilik bilinci oluşumunun başlıca koşulu bireylerin yaşadıkları kent ile anlamlı ve güçlü bağlar kurabilmeleri, kendilerini yaşadıkları kentin bir parçası gibi hissederek, kentte yaşama kültürünü benimsemeleridir. Ayrıca çağdaş yönetim anlayışları bağlamında kent için alınacak kararlara katılmayı, kentsel oluşumlardan sorumluluk duyan bireyler olabilmeyi, kente sahip çıkmayı da gerektirir. Bu bağlamda kentlilik bilinci kavramı stratejik bir kavram olarak gitgide öne çıkmakta, bu konuda yapılan çalışmalar hız kazanmaktadır.

3.2.1. Bursa'da Kentlilik Bilinci Araştırmasının Amaç, Kapsam ve Yöntemi

Araştırmada; Bursa'da yaşayan bireylerin kentle olan bağları, kente dair gelecek tasarımları, Bursa'da edindikleri değerler, kenti sahiplenme duyguları, kentte kendilerini temsil biçimleri, sosyal dayanışma, kenti tanıma, sevme, kenti sahiplenme, koruma, geliştirme ve kente uyum yönündeki davranış biçimleri, kentli olma gibi konularda bilgi toplamak ve sonuçları istatistiki ölçümlerle karşılaştırmalı olarak yorumlamak hedeflenmiştir. Bu bağlamda öncelikli olarak kent morfolojisi, kent planlaması, kent algısı, kent kimliği, kent yönetimi, kent sosyolojisi, kentleşme politikaları ve sosyal sermaye, yerel kalkınma, sürdürülebilir gelişme, çağdaş kentler ve çevre, kentli hakları, kültürel mirasın korunması ve küreselleşme, toplumsal değişim ve kentleşme, kentlilik bilinci gibi

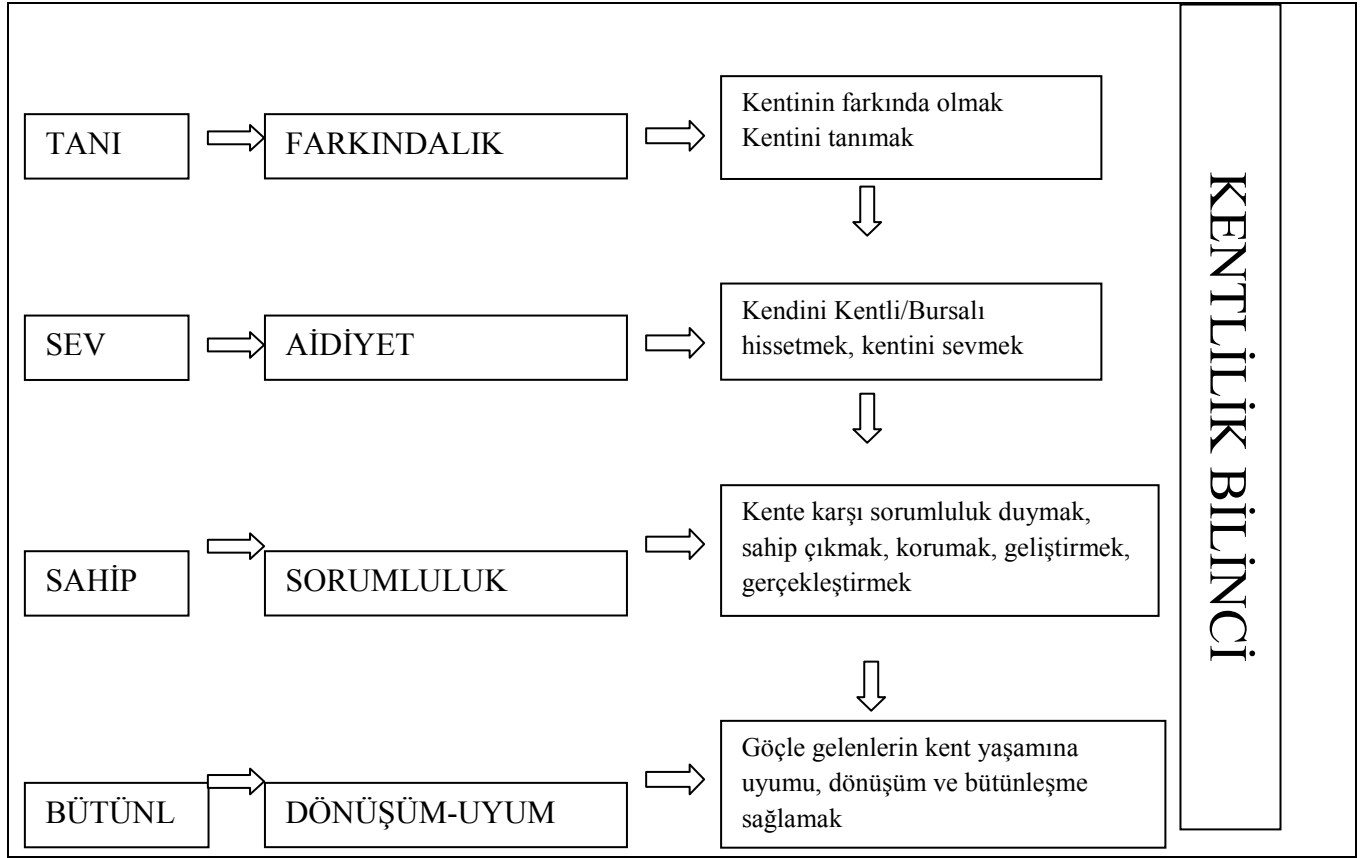
konulardaki mimarlık, şehircilik, sosyoloji, davranış bilimleri, yönetim bilimleri gibi alanlardaki literatür irdelenmiştir.

Bu araştırma sürecinde karşılaşılan bazı anahtar kavramlar şöyle özetlenebilir: Kentleşme, kent kültürü, kültürel çeşitlilik, kentsel yaşam, kent kimliği, kentsel kamusal mekân, kültürel miras, kolektif bellek, sanat kent ve doğa, göç olgusu, hemşehrilik, kentsel sorumluluk, kentli hakları, kent ve sosyalleşme süreci, katılımcı yaklaşım, toplumsal dayanışma, bireysel- kurumsal- toplumsal sorumluluk, eğitim, iletişim ve medya, kent ve dezavantajlı gruplar, kentsel güvenlik.

Bu kavramlar üzerinden yapılan okumalar sonunda vurgulanan dört önemli başlık olduğu ortaya çıkmıştır.

1. Kentin tarihinin, kültürel ve sosyal değerlerinin farkına varmak.
2. Kente aidiyet duygusunu hissederek, kenti sevmek ve sahiplenmek.
3. Kenti korumak, sahip çıkmak ve fiziksel, kültürel ve sosyal dönüşümünü gerçekleştirme noktasında sorumluluk üstlenmek
4. Kent yaşamına bütünleşme bağlamında dönüşüm ve uyum süreci yaşamak

Özetle; kenti tanımak, sevmek, kente ait hissetmek, sahiplenmek, korumak ve sorunlara çözümler üretmeye katılım kentlilik bilincinin oluşumunda önemlidir. Bu çalışma da buradan hareketle üç ana kavram olarak, farkındalık(awareness), aidiyet (belonging to), ve sorumluluk (responsibility) öngörülmüştür. Göçle kente gelen bireylerin kent yaşamıyla bütünleşme sürecindeki uyum ve dönüşümleri ise dördüncü bir faktör olarak bu yapıya eklenmiştir. Araştırmanın genel çatısını bu kavramlara dayalı göstergeler aracılığıyla ölçülmüş ve sonuçlar istatistiksel yöntemlerle ortaya konulmuştur.

Tablo 3: Bursa’da Kentlilik Bilinci Araştırması’nın Kavramsal İlişkilerini Gösteren Diyagram

Oluşturulan bu kavramsal çatının, araştırmayı, özgün bir bakış açısıyla yorumlama imkânı sağlayacak farklı örneklerle de uygulanabilecek bir modele dönüşmesi, ayrıca yerel yönetimlerin, STK’ların, bilimsel kuruluşların strateji, yöntem, planlama, yönetim ve uygulamalarına da ışık tutması hedeflenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda Bursa’nın 7 ilçesinde 268 mahallede 2.000 kişiye anket çalışması uygulanmış ve sonuçlar istatistik analizlerle yorumlanmış ve sunulmuştur.

Bu bilgilerin ışığında “kentlilik bilinci göstergeleri” aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1.“Farkındalık” a Dair Göstergeler (Tanıma-Awareness)

*Bursa’yla ilgili algı

*Bursa’nın tercih edilme sebebi (Bilgi -Duygu)

*Bursa’nın kimliğine ilişkin değerlendirmeler: potansiyelinin, değerlerinin geleceğinin fark edilmesi

*Kentlilik tanımı

*Bireyin kentli olarak kendi durumunu ve gelişimini değerlendirmesi

*Kenti tanıma: Önemli mekânların ziyaret edilmesi, Bursa'nın değerlerinin tanınması

*Kentsel kültürel ve sosyal aktivitelere katılım

2. "Aidiyet" e Dair Göstergeler (Sevme- belongingto)

*Memleketle olan bağın gevşemesi

*Bursa'yı özleme durumu

*Bursa'ya bağlılık (terketmeme düşüncesi)

*Kentte doğum, evlilik, ölüm durumlarındaki tercih ve davranışlar

*Bursa'yı sevme

*Kendini Bursa'lı olarak tanımlama, sahiplenme, tanıma arzusu

3. "Sorumluluk" a Dair Göstergeler (Koruma, geliştirme, gerçekleştirme (Responsibility))

*Kentsel kuruluşlara üyelik: kentsel örgütlenme bilinci, karar, yönetim ve denetim mekanizmalarına katılım

*Kentteki sosyal yaşamla ilgili davranış ve iletişim duyarlılıkları:

- Eleştiri
- Uyarı
- Vicdani sorumluluk
- Takdir
- Nezakete dayalı iletişim.

4. Değişim/Dönüşüm/Uyum (Bütünleşme (transformation-integration))

Göçle Bursa'ya gelen bireylerin;

*hayat tarzlarında,

*değer yargılarında,

*konuşmalarında,

*politik görüşlerinde,

*ekonomik durumunda değişim olup olmadığı.

3.2.2. Bursa'da Kentlilik Bilinci Araştırmasının Bulguları

Çalışma kapsamında geliştirilen kavramsal çerçeve modeli bağlamında Bursa'da Kentlilik Bilinci Araştırması sonucunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Bursa'da ilk taşınılan yerin seçiminde akrabalara yakınlık ön plandayken, sonrasında taşınılacak yerin seçiminde yaşam kalitesinin yüksek olduğu yerler seçilmektedir. Bu durum, kentte yaşama süresi arttıkça, dayanışma temelli hemşehri bağlarının zayıfladığı ve kentte yaşamın gerektirdiği bireyselliğin ön plana çıkmakta olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Göçle gelenler açısından memlekete gitme oranı yüksek olmakla birlikte, neden ağırlıklı olarak "ziyaret" olarak öne çıkmaktadır. Bu veri, kente göç etmiş olan insanların, memleketleriyle irtibatları devam etmiş olsa bile, artık yaşadıkları kentten ayrılmayacakları anlamına gelmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşları'na üyelik; genel olarak, zayıf görünmektedir. Bu sonuç, kentte yaşamamanın ve kentli bir birey olmanın gerekliliklerinden olan, örgütlü toplum olma bilincinin eksikliği şeklinde açıklanabilir.

Kentlilik tanımı açısından "kendini Bursalı hissetmek", "evin sahibi gibi görmek" önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Kentliliğin bir yerde doğmuş olmaktan daha fazla, kendini bir yere ait hissetmekle açıklanıyor olması, kentliliğin sonradan, bireysel çabayla kazanılacağı bilincinin oluşmuş olması açısından önemlidir. Bu yaklaşım, kişilerin bireysel çabalarıyla konum ve statü elde ettikleri yer olarak tanımlanan günümüz kent tanımlarıyla da örtüşmektedir. Yani, kişiler başka bir yerde doğmuş olsalar bile, yaşadıkları kentte, evrensel anlamda kentli bir birey haline gelebilmektedirler.

Bu bağlamda yerel basının takip oranının yüksek çıkması anlamlıdır. Yerel basının takibi, insanların yaşadıkları yerle ilgilendiklerini, başka bir anlatımla yaşadıkları kente karşı duyarlılıklarını göstermektedir. Duyarlılık ise, kentli olmanın vazgeçilmez bir unsurudur.

Bursa'da yaşarken hissedilen duygular "mutlu, rahat, huzurlu, güvenli" şeklinde olumlu duyguların ağırlığında ifade edilmiştir. Kent, çok fazla büyüdüğü halde, insanların Bursa'da kendilerini, bu kadar olumlu kavramlarla ifade ediyor olması, dünyada çok fazla

kente nasip olmayacak bir özelliktir. Bursa büyük bir kent olsa da, küçük bir ailenin sıcaklığını taşımaktadır.

Bursa'da yaşayan bireylerin, sosyal aktivitelere (sinema, tiyatro, panel vb.) katılımı düşük görünmektedir. Oranların düşüklüğünde, kentin sürekli göç almasının yanında, kültür ve sanat merkezlerinin belli merkezlerde toplanmış olmasının etkisi olabilir.

Bursa'nın kentsel özellikleri arasında sanayi kenti oluşu, tarihi bir kent oluşu, kültür kenti oluşu, öne çıkmaktadır, yeşil kent algısı görece olarak geri plana düşmüştür. Bursa, beklendiği ya da öngörüldüğü şekilde, bir kültür ve sanayi kentine dönüşmüş durumdadır.

Araştırma bulgularına göre, Bursa, terk edilmek istenmeyen, özlenen bir şehirdir. Toplumsal ve vicdani kurallara uymak, bu konuda hassasiyet gösterme düşüncesi hâkimdir. Nüfusunun çok büyük bir oranının, sonradan Bursa'ya gelmiş olduğu dikkate alındığında, Bursa için bu çok önemli bir şanstır. Bunun anlamı, kentlilik bilincinin ana unsurlarından olan "aidiyet" in kentte yaşayanlarda var olduğudur. Kendini kente ait hisseden kişi, toplumsal kurallara uymaya dikkat çekerek, bir ileri ki aşamaya geçmekte ve "sorumluluk" u devreye sokarak kentlilik bilincinin varlığını göstermektedir.

Dönüşüm açısından bakıldığında ise, Bursa'ya göçle gelenlerin ağırlıklı olarak ekonomik durumunda ve yaşam tarzında değişim yaşadığı anlaşılmaktadır. Kentler, aynı zamanda bir toplumsal değişim süreci olarak, insanların yaşamları üzerinde etkide bulunmaktadır. Bu çerçevede, daha iyi bir iş için kente göç edenler, ekonomik durumlarıyla beraber, yaşam tarzlarında da kente özgü değişimler yaşamaktadırlar.

Bursa'nın öne çıkan özellikleri ve şahsiyetleri açısından bakıldığında, Ulucami'nin, yeşilliğinin ve Uludağ'ın Bursa algısının önemli unsurları olduğu görülmektedir. Yeşillik ve Uludağ'ın doğal, Ulucami'nin ise, insan eliyle oluşturulmuş bir zenginlik olduğu dikkate alınır, Bursa'nın hem doğal hem kültürel olarak insanları kendine çektiği söylenebilir.

Bursalı olan sanatçı, işadamı ve politikacılar bilinirliği yüksek şahsiyetler olarak sonuçlarda yer almıştır. Bursa'ya ilk gelen misafirin de götürüleceği yerlerin başında Ulucami ve Uludağ gelmektedir. Bu tespitin, Bursa turizmi için bir yönlendirme işlevi görebileceği düşünülmektedir.

Aidiyet için Bursa'da yapılması gerekenler olarak da katılımcıların temel vurguları, yardımseverlik, hoşgörü, misafirperverlik gibi insani değerler, tarihsel ve doğal koruma ve ayırım yapılmaksızın birlik ve beraberlik olarak öne çıkmaktadır. "Yabancılarla karşılaşılacak yer" olan kentte, bir arada yaşayabilmenin ön koşulu, kimin nereden gelmiş olduğunu önemsemeden, insani özellikleri ön plana çıkarmaktan geçmektedir. Bunun farkında olunması ve konuya dikkat çekilmesi, Bursa'da yaşayanlar açısından önemlidir. Diğer yandan, Bursa'nın tarihi ve doğal özelliklerinin korunmasına vurgu yapılması, kentin tanındığını ve sorumluluk duyulduğunu göstermesi açısından anlamlıdır.

Kentlilik bilinci faktörlerinin ilçelere göre dağılımı değerlendirildiğinde, farkındalık, aidiyet ve sorumluluk ile ilgili olarak genellikle birbirine yakın sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak, dönüşüm ve uyum açısından değerlendirildiğinde Yıldırım ve Kestel ilçelerinin birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Bunun sebepleri değerlendirildiğinde, her iki ilçedeki eğitim düzeyinin daha düşük olması, Yıldırım ilçesinin nüfusunun büyük bölümünün Türkiye'nin kuzey ve doğu bölgelerinden gelen yerleşimcilerin oluşturması, Kestel Bölgesi'ndeki nüfusun ise daha çok Bulgaristan göçmenlerinin oluşturmasıyla ilişkili olabileceği düşünülebilir. Bu düşünce doğrultusunda göçle gelen, eğitim ve gelir seviyesi düşük yerleşimcilerin kente uyum konusunda daha istekli oldukları savı ortaya konulabilir.

4. SONUÇ

Bursa ve ilçelerinde 2.000 kişiyle gerçekleştirilmiş ve önceki bölümlerde bulguları sunulmuş olan bu çalışma, kentlilik bilinci araştırmaları arasında, ulaştığı sonuçlar açısından önemli bir yer edinmektedir.

Ortaya çıkan sonuçlarda, başlangıçtaki öngörülerin bir kısmının sağlandığı gözlemlenmiştir. Örneğin:

- Bursa'da doğanların,
- 45 yaş ve üstündeki kentli bireylerin,
- 54-63 yıl gibi uzun süreli olarak Bursa'da yaşayanların,

- 35 yıldan fazla düzenli işi olanların, kentlilik bilinci düzeyleri beklenildiği gibi yüksek çıkmıştır.

Bu sonuçlardan hareketle, bir kentte doğmuş olmanın, kentli olmak hissine, ek bir katkı yaparak, kentlilik bilinci düzeyini yükselttiği söylenebilir. Diğer yandan, yaşla birlikte, bir kenti sahiplenmenin de arttığı, bu durumun kentlilik bilinci düzeyini de yükselttiği ifade edilebilir. Yani yaş yükseldikçe, kentlilik bilinci de artmaktadır. Başka bir tespit olarak, bir kentte kalma/yaşama süresi arttıkça, kentlilik bilinci düzeyinin de artmakta olduğu tespiti yapılabilir. Ekonominin belirleyiciliğinin, konu açısından da geçerli olduğu, düzenli geliri olanların kentlilik bilinci düzeyinin, düzenli geliri olmayanlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, bir kentte doğmuş olmanın, yaşın, o kentte yaşama süresinin ve düzenli gelir sahibi olmanın, kentlilik bilinci üzerinde doğrudan etkili olduğu ifade edilebilir.

Aynı şekilde ankette sorulan sorular ışığında,

- Memleketine sıklıkla gitmeyenlerin,
- Kentle ilgili dernek ve STK üyelikleri olanların,
- Kendini kentin sahibi olarak görenlerin,
- Yerel medyayı takip edenlerin, bilinç düzeyinin yüksek çıktığı görülmüştür.

Memleketine sıklıkta gitmemek, yaşanan kentin benimsendiğini göstermesi açısından, “aidiyet” bağlamında kentlilik bilinci düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir. Diğer yandan kentle ilgili STK üyeliği, “sorumluluk” bağlamında kentlilik bilinci düzeyinin yüksekliğini göstermektedir. Kişinin kendini kentin sahibi olarak görmesi ise, kentlilik bilinci düzeyinin yüksekliğini doğrudan gösteren bir durumdur. Yerel medyanın izlenmesi, daha önce de ifade edildiği gibi, kentlilik bilinci düzeyiyle doğrudan ilişkili bir durumdur. Kişi yaşadığı kentle ilgiliyse, ancak yerel medyayı takip etmekte, başka bir ifadeyle, kentlilik bilinci gelişmiş kişiler yerel medyayı izlemektedirler.

Bu veriler birlikte ele alındığında, kentlilik bilinci düzeyi ile memlekete gitme sıklığı, yaşanan kentle ilgili STK üyeliği, kenti sahiplenme duygusu ve yerel medyayı takip etme arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Araştırma sonunda ortaya çıkan bazı bulgular ise birçok sosyolojik araştırmaya taban oluşturabilir:

Cinsiyet durumuna göre kadınların kentlilik bilinci düzeyinin erkeklerden yüksek çıktığı görülmektedir.

Kentlilik bilincinin unsurları medeni duruma göre değerlendirildiğinde, dul ve boşanmış olan kişilerin farkındalığının daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık bekâr kişilerin kente aidiyetleri evli ve dul/boşanmış olanlara göre bariz bir şekilde düşüktür. Bekâr kişilerin, küreselleşmiş dünyada iş nedeniyle her yere gidebileceği günümüzde, bir kente aidiyet bilincinin, ikinci plana düşmüş olduğu söylenebilir. Evlenmiş olmak ise, başlı başına bir kente yerleşmeyi zorunlu kılan bir durumdur. Özetle; bekâr olanların, yaşadığı kenti terk etmelerinin daha kolay olduğu görülmektedir.

Ayrıca çarpıcı sonuçlardan biri eğitim düzeyi ile kentlilik bilinci ortalamalarının farklılık göstermesidir. Bu farklılıkta özellikle okur-yazar olmayanlar ile lisansüstü mezunlarının etkili olduğu, diğer eğitim seviyelerinde önemli bir farklılık bulunmadığı söylenebilir.

Sonuç olarak bakıldığında, Bursa tarihsel, doğal, kültürel yapısı, sunduğu sosyal ve ekonomik imkânlar ve fırsatlar itibariyle dikkate değer bir şehirdir. Kentsel serüveni, demografik özellikleri, olumlu ve olumsuz yönleriyle geçirdiği hızlı değişim açısından kentlilik bilinci kavramının anlaşılması ve yorumlanması açısından önemli bir araştırma alanı olmuştur. Ortaya çıkan sonuçlar ışığında Bursa'nın kentlilik bilinci yüksek bir kent olduğu görülmektedir ve bu araştırmanın çatısını oluşturan aidiyet, farkındalık, sorumluluk ve dönüşüm kavramlarına ilişkin önemli bağıntılar ve sonuçlar Bursa modeli üzerinden tartışmaya, yorumlanmaya ve araştırılmaya açılmıştır.

KAYNAKLAR

- AYTAÇ, S. (2004) "Bursa'da Kültür Değişimi: Göç Olgusuna Sayısal Bir Bakış", Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi. Cilt 6, Sayı 2.
- BAL, H.(1999), Kent Sosyolojisi, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DEMİR Ö. –ACAR, M. (2002), Sosyal Bilimler Sözlüğü, 3.b., Vadi Yayınları, Ankara.
- ERKAN R.(2010), Kentleşme ve Sosyal Değişme, 3.b.,Bilimadamı Yayınları, Ankara.
- GEYİK, S.(2010), "Kırdan Kente Göç Sonrası Kentlilik Bilinci, Mevlana Mahallesi Örneği, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Sakarya Üniversitesi, SBE
- GÜÇLÜ S. Ö. (2002), Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İSBİR E. G.(1991), Şehirleşme ve Meseleleri, 2.b., Gazi Büro Yay. Ankara.
- KARTAL S. K.(1983), Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Yurt Yayınları, Ankara.
- KELEŞ R. (1998), Kentbilim Terimleri Sözlüğü, 2.b., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- KESKİN, E. B.- CİNDORUK, Y.O. (2013), "Kentleşme Sürecinde Bursa İçin Bir Sosyal Dönüşüm Projesi: Kentimiz Geleceğimiz", Bursa'da Kentleşme Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, ss.181-197, 22-23 Eylül 2011, Bursa, Türkiye.
- KIRAY M. B.(2007), Kentleşme Yazıları, 3.b., Bağlam Yayınları, İstanbul.
- PARLAK B. (2011), Kamu Yönetimi Sözlüğü, MKM Yayıncılık, Bursa.
- TOLAN Barlas(1996), Toplum Bilimlerine Giriş, 4.b., Adım Yayıncılık, Ankara.
- VURAL, T.(2008) "Bursa'nın Kentsel Gelişimi ve Piccinato Planı", Bursa Şehrinin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı, s.95-102, 4-5 Nisan 2008, Bursa,Türkiye.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2006), Bursa'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Araştırması, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa.
- (<http://www.bursa.bel.tr>).

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi
PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

***Uluslararası Siyasal Ekonominin Akıl Oyunları: Hegemonik
Sistem Ve Ulus-Devlet atışmasının Geleceği***

*Mind Games In International Political Economy: The Future
Of The Nation State And Hegemonic System Conflicts*

Doç.Dr. Fatih YÜCEL
Niğde Üniversitesi,
İİBF, İktisat Bölümü

© 2005 - 2013

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

Ocak/January 2015, Cilt/Vol: 11, Sayı/Num: 1

ISSN: 1305-7979

Editör/Editor-in-Chief

Doç.Dr.Sema AY

Editör Yardımcıları/Co-Editors

Doç.Dr.Elif KARAKURT TOSUN

Dr.Hilal YILDIRIR KESER

Uygulama/Design

Dr.Yusuf Budak

Tarandığımız Indexler / Indexes

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.

None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)

Dr.Sema AY (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Hasan ERTÜRK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Erkan IŞIĞIÇOK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Bekir PARLAK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof.Dr.Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr.Hakan ALTINTAŞ (Sütçü İmam Üniversitesi)

Doç.Dr.Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Kenan DAĞCI (Yalova Üniversitesi)

Doç.Dr.Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Doç.Dr.Bülent GÜNSOY (Anadolu Üniversitesi)

Doç.Dr.Ömer IŞCAN (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Doç.Dr.Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)

Doç.Dr.Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr.Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Burcu GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)

ULUSLARARASI SİYASAL EKONOMİNİN AKIL OYUNLARI: HEGEMONİK SİSTEM VE ULUS-DEVLET ÇATIŞMASININ GELECEĞİ

MIND GAMES IN INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY: THE FUTURE OF THE NATION STATE AND HEGEMONIC SYSTEM CONFLICTS

Doç.Dr. Fatih YÜCEL
Niğde Üniversitesi,
İİBF, İktisat Bölümü

Özet:

Dünya ekonomik düzeninde İkinci Dünya Savaşı'yla beraber kolonyal sistemden hegemonik sisteme geçiş yaşanmıştır. Bu süreçte savaş sonrası birçok yeni ulus-devlet yeni dünya düzeni içinde ayakta kalma mücadelesi vermiştir. Günümüzde küreselleşmenin ulaştığı nokta ulus-devlet yapısında da başkalaşıma yol açmıştır. Çağdaş ulus-devlet yapısı, oyun kuramı çerçevesinde, stratejik hamlelerle uluslararası ekonomi ve uluslararası siyasi ilişkiler açısından kayda değer ilerlemeler göstermektedir. Bu çalışmada uluslararası ilişkiler ağında hegemonik sistem ve ulus-devlet anlayışı arasında yaşanan stratejik ekonomi savaşları incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Siyasal Ekonomi, Stratejik Ekonomi, Uluslararası Ekonomi, Ulus-Devlet

Abstract:

With the Second World War, the world economic order has been changed from the colonial system to the hegemonic system. In this process, many new nation-states had given struggle for survival post-war in the new world order. Today, led to the culmination of globalization has metamorphosed in the structure of the nation-state. Within the framework of game theory, modern nation-state structure shows significant progress strategic moves in terms of political relations and international economy. In this study have been studied strategic economic wars between the hegemonic system and nation-state system in the international relations network.

Keywords: International Political Economy, Strategic Economics, International Economics, Nation State, Hegemonic System.

ULUSLARARASI SİYASAL EKONOMİNİN AKIL OYUNLARI: HEGEMONİK SİSTEM VE ULUS-DEVLET ÇATIŞMASININ GELECEĞİ*

1. GİRİŞ

Uluslararası ekonomik düzende meydana gelen krizler ve artçı sarsıntılarının etkisiyle uluslararası iktisadın gelişim seyrinde çok defa yön değişimleri ve yeni ivmeler ortaya çıktığı görülmüştür. Özellikle 19.yy.ın son çeyreğinde hissedilmeye başlayan ve 1929 Büyük Buhran'la doruğa ulaşan dünya ekonomik sistemindeki çöküş yeni arayışları da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde siyaset-ekonomi ilişkisi açısından da bir dönüşüm yaşanmıştır. Smith'le başlayan Klasik Yaklaşım çerçevesinde tanımlanan ve birbirinden ciddi biçimde ayırıştırılmış olan siyaset-ekonomi ilişkisi Keynesyen bakış açısıyla yeniden şekillendirilmiştir. Bu temelde devlet müdahaleciliği yaklaşımı uluslararası ekonomik düzenin yeni argümanı haline dönüşmüştür.

II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan yeni uluslararası ekonomik düzen yaklaşımında, refah devleti ya da kalkınma iktisadı gibi tanımlamalar altında sürdürülen devlet müdahaleciliğinin sona erdirilmesine yönelik ciddi adımlar atılarak yeni ekonomik düze oluşturulmasına çalışılmıştır. Fakat 1970'lerde yaşanan ekonomik krizle beraber yeni uluslararası ekonomik düzenin kurumsal yapılarında ciddi çalkantılar meydana gelmiştir. Bu etkiler kurumları ortadan kaldırmamış ancak bir dönüşüm sürecini gündeme taşımıştır. 1980 sonrasında tekrar birey tercihlerini öne çıkartan ve siyaset-ekonomi ilişkisini pozitivist yaklaşımın yeni çerçevesinde bireyin tercih davranışlarını yeni varsayımlarla inceleyen "yeni siyasal ekonomi" dönemi başlamıştır. Bu dönemde IMF (Uluslararası Para Fonu), WB (Dünya Bankası), WTO (Dünya Ticaret Örgütü) ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) vb. gibi uluslararası ve BM (Birleşmiş Milletler), AB (Avrupa Birliği) gibi uluslararası kurumların yönlendirmeleriyle siyaset-ekonomi ayırıştırılması yanında ekonomi-devlet ayırıştırılması çabası da yaygınlaştırılmıştır. Nihayetinde bahsedilen bu durumlar, günümüz bakışı altında,

* Bu çalışmada yazarın 30-31 Mayıs 2011'de Bosna- Hersek, Saraybosna'da düzenlenen 3. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan "Uluslararası Siyasal Ekonominin Akıl Oyunları: Uluslararası Stratejik Ekonomi" başlıklı bildirisinden yoğun olarak yararlanılmıştır.

“uluslararası siyasal ekonomi” olarak yeni disiplinin varlığını doğurmuştur. Bu süreçte, uluslararası toplumsal kapitalist yapının temellerinin nasıl ve hangi argümanlarla şekillendirilmesi gerektiği yeni paradigma olarak karşımıza çıkmaktadır (Yalman,2008). 2008’de yaşanan Amerikan ikincil piyasa krizi uluslararası ekonomik düzeni yeniden ve derinden sarsmakla birlikte dünya ekonomisindeki köşe taşlarını yerinden oynatmıştır. Bu durum birçok ekonomist tarafından 1929 Büyük Buhranı ile eşdeğer kabul edilmiştir. Krizle beraber oluşan yeni durumlar, uluslararası ekonomik düzenin geleceğinin nasıl olması gerektiği konusunda da tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların üzerinde yoğunlaştığı esas nokta ise, devlet-piyasa ve siyaset-ekonomi ilişkilerinin nasıl olması gerektiğidir.

Bu çalışmanın temel amacı, uluslararası ekonomi alanında yaşanan küresel gelişmelerin ve yeni arayışların uluslararası siyasal ekonomi temelinde nasıl bir stratejik ekonomi oyunlarına yol açtığını incelemektir. Özellikle uluslararası siyasal ekonomi yaklaşımının uluslararası ekonomi literatüründe tartışılma boyutundaki eksiklikler dikkate alındığında, bu çalışmanın ilgili literatüre katkı sağlanması da ayrıca alt amaç olarak hedeflenmektedir.

Çalışma dört kısımda oluşmaktadır. Birinci kısımda uluslararası siyasal ekonomi ve uluslararası stratejik ekonomi yaklaşımlarına yer verilmiştir. İkinci kısımda ise hegemonik istikrar teorisi ve günümüz siyasal konjonktürlerinin uluslararası ticarete etkilerinin nasıl ve hangi kanallardan sağlandığına değinilmiştir. Üçüncü kısımda ulus-devlet yapısı ve hegemon düzen arasındaki çatışma çeşitli boyutlardan incelenmiştir. Son kısım ise sonuç olarak sunulmuştur.

2.ULUSLARARASI SİYASAL EKONOMİ’YE FARKLI YAKLAŞIM

Siyasal ekonomi kavramı, iki yüz yıllık ekonomi literatüründe önemli bir geçmişe sahip olan bir ilgi ve bilimsel faaliyet alanıdır. Siyasal ekonomi, kavramı ilk kullanmaya başlayan ve kendi disiplinleri ile uğraş alanlarını bu şekilde tanımlayanlar açısından, toplumsal gerçekliklere bütünsel bir çerçevede bakma anlayışını gündeme getiren bir

bilim dalı olarak görülmüştür. Anlaşılacağı üzere bu kavram, içeriğinin şekillendirilmesine göre zaman içinde farklı ekonomi ekollerince kendilerine has yorumlarla kullanıla gelmiştir. Temeli, Adam Smith ve David Ricardo ile başlayan Klasik Ekole mensup ekonomistler tarafından atılan siyasal ekonomi kavramı, 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren özellikle 1850-1860'lı yıllarda Karl Marx ve Friedrich Engels ile başlayan eleştirel bir bakış açısı altında alternatif bir siyasal ekonomi yaklaşımı olarak da şekillendirilmiştir. Fakat hepsindeki ortak nokta toplumsal gerçekliği bütünlüğü içinde ele almaktır. Ancak, kavramın ele alınış, mevcudun nasıl dönüştürülebileceği ve bilimsel bir bilginin nasıl üretileceği noktasında da ciddi farklılaşmalar mevcuttur (Yalman,2008).

Özellikle 19.yy.da, Avrupa'da Klasik Ekole mensup ekonomistlerin siyasal ekonomi yaklaşımı, Neo-Klasikler'e kadar, normatif motiflerle süslenmiş ideolojik yargılarla birlikte kullanılmıştır. Siyasal ekonomi, tündengelim yöntemi altında modernleşme ve aydınlanma çağıyla güçlenen pozitivist yaklaşımın temel varsayımlarını içeren; bunun yanı sıra doğal düzen anlayışı özünü barındıran, bencil bir çıkar dürtüsünü bünyesinde taşıyan homo-economicus bireyinin tercihlerini çıkış noktası kabul eden bir kavramdır. Siyasal ekonomi tartışmalarının odak noktası siyaset-ekonomi ilişkisindeki etkileşimin yönü üzerinedir. Bu bağlamda iktisadın siyaset üzerinde etkili olduğuna yönelik literatürün, siyasetin ekonomi üzerinde etkili olduğunu iddia eden literatüre göre daha baskın olduğu söylenebilir. 19.yy.dan itibaren siyaset ve ekonomi arasında bilimsel olarak bir yarış başlamıştır. Bu bağlamda siyasal ekonomi iki kısma ayrılmıştır. Bunlar uluslararası siyaset ve uluslararası ekonomi alanlarıdır. Bu ayrımın oluşmasında Klasik Ekolün önemli etkisi söz konudur (Duman,2002:1).

Ancak 1980'lerden sonraki süreçte uluslararası siyasal ekonomi kavramıyla beraber uluslararası siyaset ve uluslararası ekonomi alanları kesişime sahne olmuştur. Bu bir bakıma kaçınılmaz sonuçtur. Çünkü uluslararası ekonomik düzenin yapısı ve kurumlarının işleyişi ile uluslararası siyaset sisteminin yapısı ve kurumlarının işleyişi karşılıklı bir ilişkiye dayalıdır. Olayların niteliği ve kendine has karakteristiklerine bağlı olarak, kimi zaman uluslararası siyaset, uluslararası ekonomik yapıyı şekillendirip yönlendirmekte iken kimi

zaman da uluslararası ekonomik yapı, uluslararası siyaseti şekillendirip yönlendirmekte olduğu görülmektedir. İki yaklaşım arasındaki etkileme ayrımı ancak ilgili olayın niteliği ve karakteristiklerine bakılarak yapılabilir. Kısacası salt tek yönlü bir etkileşim çıkarımı yapmak çokta sağlıklı olmayacaktır.

II. Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomik düzeninin yeniden şekillenmesinde yeni ekonomik aktörler kendini göstermeye başlamıştır. Bu aktörler W.Röpke'nin ifadesiyle "Baş Harfli Dünya Ekonomisi" olarak yeni uluslararası ekonomik düzeni şekillendirmişlerdir. Bunlar, WTO, OECD, GATT, WTO, ASEAN, NAFTA, AB, CEE, MERCOSOUR, EFTA gibi baş harflerle ifade edilen uluslararası örgüt ve entegrasyonlar ekonominin günlük söylemlerine dahil olmuştur (AÖF,2004:8). "Baş Harfliler" in etkisiyle dünya ekonomik sisteminde uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi adına uluslararası nitelikte dayatmacı ve müdahaleci bir yöntem benimsenmiş oldu. Artık Bretton Woods konferansı ile uluslararası ekonominin yönetilmesi Baş Harflilerin eline bırakılmıştır. Bu süreçte uluslararası siyasal ekonomi, yeni yöntem içinde, ülke politika yapılarının benimsenen, bir tür stratejiler bütünü koruma kalkanı haline gelmiştir. Artık yerel politika yapıcıları, uluslararası ekonomideki statülerini korumak ve geliştirmek için uluslararası siyaset ile bezenmiş yeni tür oyun teorisi uygulaması olan ve ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan "stratejik ekonomi" anlayışını uygulamaya koymaya çalışmaktadırlar. Ancak bu sayede küreselleşmenin getirdiği "yaratıcı yıkımlar" karşısında ulusal siyasal-ekonomik yapılarını sürdürülebilir hale dönüştürme çabası politika belirleme merkezine oturtma eğilimindedirler. Bir başka ifadeyle, mevcutlar içinde var olma kaygısı uluslararası siyasal ekonomi altında stratejik ekonomi uygulamasını birincil unsur haline getirmiştir. Artık bu yeni anlayış ve yaklaşımlar bütünü 21.yy. paradigması olarak ulus-devletler literatüründe yerleşip gelişmeye başlamıştır.

2.1.Uluslararası Stratejik Ekonomi

Uluslararası ekonomik düzenin tarih sayfalarında karşılaştığı krizler ve sonrası gelişmeler şunu göstermektedir: Dünyadaki iletişim kanallarının gelişimiyle ya da moda tabiri olan küreselleşmeyle beraber ülkeler arasında ister ekonomik ister siyasi olsun karşılıklı bağımlılık alanları da o derece sıkılaşmaya başlamıştır. Ülkeler arasında karşılıklı çekim kuvveti artarak güçlenmektedir. Bu bağımlılık artışı ülkeleri çatışmacı yapıdan uzlaşmacı-işbirlikçi yapıya yönelmelerini bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu yeni durum varlığını uluslararası siyasal ekonomi üzerine inşa edilmiş olan **“uluslararası stratejik ekonomi”** olarak adlandırabiliriz. Uluslararası stratejik ekonomi kavramının içeriğini açacak olursak; uluslararası ekonomi düzeni yukarıda anılan güçlü bağımlılık etkisi nedeniyle ülkeleri bireysellikten kolektivizme doğru itmiştir. Bu süreçte temel hedef, oyunu kurallarına göre oynayarak “kazan-kazan” mantığını uygulayabilmek ve böylece doğru zamanda akılcı hamleler yaparak çıkarları maksimize etmektir. Bireysel çıkar maksimizasyon dürtüsü karşılıklı çıkar ilişkileri motifiyle bir araya geldiğinde ortak çıkar maksimizasyonu ve birliktelik mantığı öne çıkmaktadır. Bu durum ülkeleri kimi zaman ikili, kimi zamanda çoklu kolektivist ortaklıklara yöneltmiştir. Bu şekilde güç birliğine yönelik oyun davranışlarında bulunan ülkeler arasında rekabetçi yapıdan tamamlayıcı yapıya geçiş sağlandığı ifade edilebilir.

Uluslararası ilişkilerde neoliberal kurumsalcı yaklaşımda da bu durum şu şekilde desteklenmektedir: Devletlerarası ilişkilerin gelişmesi savaşları engellemektedir. Çünkü dünya politikasına yön veren temel itici faktörler sadece güvenlik ve askeri konular değil, ticaret, enerji, nüfus, çevre ve sağlık gibi yeni kavramlarda yeni itici unsurlar haline gelmiş olmasıdır (Su, 2006:33). Özellikle gelişmiş ülkeler arasında bu konular işbirlikçi oyunların genel çerçevesini oluşturmaktadır. Ancak bu süreçte uluslararası stratejik ekonomi uygulaması, kapitalist sistemin en önemli kriteri olan devletlerin uluslararasılaşması mantığına karşın ulus-devlet anlayışının güçlenmesi temelinde şekillendirilecektir. Ulus-devlet ekonomi yaklaşımında ekonomi politikaları uygulamalarında ulusal egemenlik esastır. Diğer bir ifadeyle ulusal ekonomin yönetilmesinin, içsel yapının denetiminde olması

gerekmektedir. Devlet, öz varlığını güçlendirdiği sürece uluslararası stratejik ekonomi alanında başarılı olabilecektir. Uluslararası stratejik ekonomi uygulamasına gerçek dünyadan pek çok örnek verilebilir. Örneğin Avrupa Birliği'nin oluşum süreci, 2006'da başlayan Çin ile ABD arasındaki stratejik ekonomi diyalog toplantıları, İtalya ile Türkiye arasında başlatılan "Stratejik Ekonomi İttifakı" toplantısı. İşte bu gelişmeler, daha öncede belirtildiği gibi, II. Dünya Savaşı sonrasında dominant güçler haline gelen Baş Harflilerden oluşan dünya yeni ekonomik düzeninde etkinlik artırma, öne çıkma, merkezi halka içinde sürdürülebilir yer edinme gayretleri olarak kendini göstermektedir.

2.2.Oyun Teorisi ve Stratejik Etkileşim

Uluslararası stratejik ekonomi uygulamasında Oyun Teorisi'nin oldukça etkili bir yöntem olduğu söylenebilir. 1944 yılında Neumann ve Morgenstern'in yayınladıkları "The Theory of Games and Economic Behavior" adlı eserleriyle bir disiplin olarak kendini gösteren Oyun Teorisi 1980'lerden itibaren özellikle ekonomi disiplinindeki analitik gelişmelerin de katkılarıyla ekonomi alanında büyük ilerleme göstermiştir.

Günümüz ekonomi disiplininde makroekonomik yapı mikroekonomik temeller üzerine konuşlandırılmaktadır. Ekonomik aktörlerin devamlı stratejik etkileşim halinde olması gerçeğinden yola çıkılarak optimal hareketlerin tanımlanması ekonomi tahlillerinde oyun teorisinin yoğun olarak kullanılmasına olanak vermiştir. Bu bağlamda, stratejik etkileşim, bir ekonomik aktörün, her hangi bir gruptaki en azından bir ekonomik aktörün refahını davranışlarıyla etkileme durumu olarak tanımlanabilir. Bu noktada, Oyun Teorisi içeriğinde ekonomik aktör rasyonel davranış sergiler. Rasyonel davranış ise aktörün karşılaştığı alternatiflerin farkında olması ve alternatifleri için açık tercihlere ortaya koyması, bilinmeyenler konusunda beklentiler oluşturması ve hareketlerinin optimizasyon sürecinde belirlenmesidir. Yani rasyonel aktörün hareketlerinin belirli sonuçları ve sonuçları hakkında da belirli tercihleri vardır. Böylece rasyonel aktörün davranışlarına yönelik oyun kavramını şu şekilde açıklayabiliriz: *"oyuncuların yapabilecekleri hareketler ve bu hareketler sonucunda*

alacakları faydalar üzerinde tanımlanan kısıtları ifade eden stratejik etkileşim zeminidir”(Yılmaz, 2009:2).

Stratejik etkileşim, bu açıklamalar altında uluslararası stratejik ekonomi yaklaşımında önemli bir konuma sahip olmaktadır. Bu kavram uluslararası firma davranışları literatürüne aittir. Hegemonik sistemin uluslararası siyasal ve ekonomik düzendeki en önemli temel taşı “baş harfliler” iken uluslararası ticaret pratiğindeki temsilcileri literatürde ÇUŞ-çok uluslu şirketler olarak bilinen uluslararası firmalardır. Bu yönüyle stratejik etkileşimin içeriği, uluslararası stratejik ekonomi uygulamasına stratejik, operasyonel ve taktisel perspektifler açısından yön verebilecek vasıfları taşımaktadır.

Uluslararası firma davranışlarını konu edinen stratejik etkileşim ülkelerarası ilişkiler alanında da uygulanabilir. Ülkelerarası stratejik etkileşim, oyun teorisindeki mahkûmlar çıkmazına benzer bir durumun doğmasına yol açmaktadır.

Bu bağlamda, Özer, (2007:75-76) çalışmasında, uluslararası iktisat politikaları çerçevesinde iki ülkeli bir oyun oluşturmuş ve bu oyunda ülkelerin *uzlaşma stratejisi* ve *çatışma stratejisi* biçiminde iki stratejik davranış çerçevesinde kayıp ve kazançlarını incelemiştir. Oyunda, “ülkelerinin “uzlaşma stratejisi”, kendi aralarındaki karşılıklı bağımlılığı dikkate alarak işbirliğine gitmeleri (birbirleri aleyhine politika uygulamamaları); “çatışma stratejisi” ise, her ülkenin ulusal refahını tek yanlı müdahaleci politikalarla artırma girişimi” şeklinde olduğu varsayılmıştır. Oyunun sonunda ulaşılan sonuç şudur; “rakip ülke uzlaşma stratejisini benimsediğinde uygulanacak en iyi strateji müdahale etmek olduğu için uzlaşma kurallarına uymayı sağlayacak devletlerüstü bir otorite olmadığı sürece iki ülke arasındaki uzlaşma yönündeki anlaşmaların uzun ömürlü olmayacağı, bir tarafın çatışma stratejisinin getireceği yüksek kazancın cazibesine kapılacağı açıktır. Uluslararası anlaşmalar ve örgütler, uzlaşma stratejilerine uyulmasını sağlamak yönünde atılmış adımlardır.”

Elde edilen sonuç incelendiğinde; ülkelerarası stratejik etkileşimde, devletlerüstü olarak tanımlanan otorite ya da otoritelerin Başharfliler olduğu dikkate alınırsa bir ülkenin uluslararası stratejik ekonomi politikası oluşturmada karşılaşacağı zorluğun ne derece yüksek olduğu görülebilir. Çünkü pratikte, gene Başharflilerce tesis edilen uluslararası

hukuk kurallarının bağlayıcı ve zorlayıcı etkileriyle, bu devletlerüstü mekanizmaların etki ve yetki alanları ile otoriter yapıları sağlamlaştırılmıştır.

Bu zorluklar dikkate alınarak, ülkelerce, uluslararası stratejik ekonomi uygulaması için oldukça sağlam iç ve dış çevre analizleri yapılması gerekmektedir. Bu noktada SWOT analizi yaklaşımı uluslararası stratejik ekonomi uygulamasına sağlam bir çerçeve oluşturabilir. Bu analiz yöntemiyle içsel ve dışsal faktörlerdeki pozitif ve negatif yönler güçlü bir biçimde tespit edilebilir. Sonuçların bir stratejik planlama kapsamında değerlendirilmesiyle, tehditlerin fırsata zayıflıklarında güçlülüğe döndürülmesi oyun teorisi altında avantaj sağlayacağı çok rahat ifade edilebilir.

3.HEGEMONİK İSTİKRAR TEORİSİ VE ULUSLARARASILAŞMA

Geçmişten gelen tasarımcı ve kolonyal anlayışın II. Dünya Savaşı sonrasındaki yeni içerikle tanımlanması "hegemonya" olarak kabul görmüştür. Birinci sanayi devrimine ev sahipliği yapmış ve kendini hem formel hem de informel anlamda bir dünya imparatorluğu olarak gören ve aynı zamanda bunu ticari imparatorluk vasıflarıyla donatan İngiltere, beklemediği ve hiç hayal etmediği bir biçimde yerini II. Dünya Savaşı'nın hem siyasal hem de iktisadi açılardan galibi ABD'ye bırakmak durumunda kalmıştır. Yeni dünya liderliği bir diğer anlamda da küresel önderlik rolünü üstlenen ABD'nin bu yeni konumunu tanımlayabilmek için imparatorluk anlamı içermeyen yeni bir söylem gerekmektedir. Bu sorun yanıtını "hegemonya" kavramında bulmuş oldu. Artık ABD bir emperyal güç olarak değil yeni konumundan dolayı hegemonik güç olarak yeni dünya siyasal ekonomisine ağırlığını koymuş oldu. (Gamble,2006:38).

Hegemonya kavramı üzerine ilk teorik yaklaşım Hegemonik İstikrar Teorisi olarak *The World Depression 1929-1939* başlıklı çalışmasıyla iktisatçı Charles Kindleberger tarafından ortaya atılmıştır (Su,2006:28). "*Başlangıçta Kindleberger'in analiziyle desteklenmiş olan "hegemonik istikrar" kavramı, neo-realist anlamda uluslararası ekonomi içinde devlet fonksiyonlarının gerçekleşmesi bağlamında bir egemen olarak davranmak için hem kendi çıkarlarının*

olduğu bir hakim devlet tasarladığı, hem de dünya ekonomisinin kompleks bağımlılığı devletlerin çıkarlarının niteliğini değiştirdiği için kavramsallaştırıldı” (Duman,2002:12).

Hegemonik İstikrar Teorisi, Keohane’a göre iki temel varsayımı vardır: Birincisi, dünya politikasında düzen tek bir baskın güç tarafından oluşturulur. İkincisi, düzenin devamı ve korunması bu hegemonyanın devamına bağlıdır. Keohane, teori kapsamında “Hegemonya” kavramını “maddi kaynaklarda üstünlük olarak” tanımlamaktadır. Doğal olarak hammadde, sermaye ve piyasalardaki kontrol ve beraberinde rekabet avantajları sağlamanın hegemonik gücün devamı için önemini vurgulamış olmaktadır. Bu noktada Hegemonik İstikrar Teorisi kapsamında en temel güçlerden birisi olarak devlet görülmektedir. Devletin ekonomideki üretim ve satım alanlarında güçlü varlığa sahip olması gerektiği vurgusu vardır. Ancak, Keohane, bu yaklaşıma karşı çıkmaktadır. Onun için ekonomik işleyişte asıl olan üretimde ve ihracat noktasında direkt olarak üretim-satım değil bunların kar getirilerindeki ayrıntıdır (Su,2006:28-30). *“Hegemonik istikrar teorisinin en önemli varsayımına göre, dünya düzeni sadece bir dünya ekonomisi değil, embriyon halinde bir dünya siyasası idi ve istikrarlı bir uluslararası para birimi, son ikraz mercii, ticaret kurallarının ve mülkiyet haklarının uygulanması gibi bazı kamusal hizmetlerin sağlanmasını gerekli kılıyordu.”* (Gamble,2006:39).

Hegemonik İstikrar Teorisi temelinde devletin liberal yaklaşım içinde olması vurgusu vardır. Bu bağlamda alt-ülkelerinde bu yaklaşımı benimsemesi yönünde bir baskı söz konusudur. Ancak, hem hegemon hem de oyuncu alt-devletler için korumacı politikalar her zaman saklı birer alternatif olarak elde tutulur. Bu doğal olarak bir savunma refleksidir. Çünkü uluslararası ekonomi düzeninde hegemonu tam teslimiyetçi yaklaşım egemenlik noktasında siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda kaygılar bütününe beraberinde getirir.

3.1. Hegemonik Sistem ve Uluslararası Ticaret İlişkisi

Uluslararası ticaretin tarihsel gelişim seyri hegemonik güç yapısından etkilene gelmiştir. Çünkü hegemonik güç uluslararası ticaretin dizayn edilmesinde temel rol üstlenmiştir. Uluslararası ticaret tasarımı hegemonun siyasal yapısında şekillendirilmiştir.

Bunun en güzel örnekleri İngiltere'nin sanayi devrimini ihracı ile II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Avrupa'nın imarı siyasetlerinde görebiliriz. Her ikisinde de karşılardakine kendi kuralları ve uygulamalarını benimsetme de sahip oldukları ticaret felsefesini dikte etmeleri ön plana çıkmaktadır.

Bu noktada İngiltere dış ticarete serbestlikçi-diktacı, ABD de kendi tasarımı Baş Harfliler kanalıyla yönlendirici-diktacı yaklaşımları kayda değerdir. Ancak bu yönlendirici-diktacı tutumlara rağmen ülkeler ulus-devlet yordamıyla korumacı politikaları koz olarak ellerinde tutmuşlar ve uygun koşullarda karşı hamle için bu kozlarını oynamışlardır. Bu politika kullanım tercihi için ülkelerin gelişmişlik düzeyleri kısmen etkin olduğu söylenebilir. Çünkü burada önemli olan korumacılığın uygulandığı alana has özellikler önemlidir.

Ülke az gelişmiş olabilir fakat ilgili alanda (bu alan sadece ekonomik başlıkları içermeyebilir. Ticaret tercihlerini etkileme noktasında sosyo-kültürel ya da siyasal alanlarda da olabilir) monopol ya da (nadir olmakla beraber) monopson güce sahipse hegemon karşı korumacılık politikasını güçlü biçimde icra edebilir. Çünkü hegemon olmanın bütün alanlarda üstün ya da etkili olma anlamına gelemeyeceği durumlarda vardır. Şöyle ki, Bir ülke az gelişmiş ya da gelişmekte olabilir ama dil, tarih, din, kültür, ırk gibi konularda ortak özelliklere sahip diğer ülkelerle olan ilişkilerde hegemonun daha etkili olması yukarıdaki analizi gerçekçi kılar. Bu duruma bir örnek olarak, Türkiye'nin ortak din ve tarih birlikteliğinden dolayı Arap ülkeleri ve halkları üzerindeki etkisi, gene ortak tarih, dil ve din birlikteliğinden dolayı Balkanlar'daki etkisi, gene ortak tarih, dil, din ve aynı ırk kökeninden dolayı birlikteliğinden dolayı Asya'daki etkisi, hegemon ABD'nin aynı coğrafyalardaki etkisiyle özdeş olmaması verilebilir. Bu etki farklılıklarından dolayı yer yer Türkiye, ABD'ye karşı tepkiler ortaya koyabilmektedir.

4. ULUS-DEVLET VE HEGEMON DÜZEN ARASINDAKİ ÇATIŞMALAR

Ulus-Devlet sistemi, bir ulusun, tarihsel birikimleriyle, siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda kendi ulusal karakteristiklerini yansıtacak özgün politikalar ve kurumlarla idaresi olarak tanımlanabilir. Literatürde, ulus-devlet sisteminin köklerini 1789 Fransız devrimine dayandıranlar olsa da (Habermas, 202:8, aktaran Cebeci, 2008:24; Saklı, 2012:17; Aksoy ve Arslantaş, 2010:36; Ağaoğulları, 1989:196) bütün ulus-devletler için geçerli değildir (Modelska, 2005:21).

20.yy'da bilhassa I. ve II. Dünya Savaşlarının etkisiyle Batının kolonyalar üzerindeki otoritelerinin zayıflamasıyla birçok sömürge ülke bağımsızlığını ilan etmiştir. Yeni bağımsızlıklarını kazanan ülkeler, 20.yy.'ın ekonomik ve siyasal alanındaki gelişmelerin de etkisiyle -özellikle doğu ve batı bloklarının oluşması-, onları sömürge yıllarına geri dönme endişesiyle ulus-devlet sistemine güçlü şekilde bağlanmalarına yol açmıştır. Bu endişe ve korkularla ne Batı Blok'u ne de Doğu Blok'u içinde yer almak istememişler ve bu ortak fikir birliği doğrultusunda "bağılantısızlar" adı altında örgütlenmeye gitmişlerdir (Ermağan, 2013:229).

Hegemon düzen isteğinin arkaasında yatan en temel güdü tek güç haline gelerek "dünya devleti olma" isteğidir. Bu isteğin gerçekleşmesinde hızlandıran etki olarak küreselleşme görülmektedir. Ancak hegemon sisteminin bu amacı gerçekleştirmesinde en önemli engellerden birisi ulus-devlet sistemidir. Çünkü ulus-devlet sistemi, özü itibarıyla küreselleşme sürecine ve dolayısıyla hegemonyaya direnç gösteren duruş sergilemektedir.

Öncesinde de bahsedildiği gibi hegemonya yolunda hızlandırıcı etki küreselleşme iken küreselleşmenin en temel aktörlerinde birisi de uluslararası firmalardır. Uluslararası firmalar doğal olarak ulus-devlet çatışmasında önemli rollere sahiptirler.

4.1. Uluslararası Firmaların Çatışmalardaki Roller

Hegemonya idealinde, ulus-devlet ve hegemon çatışmasında rol oynayan aktörlerden uluslararası firmalar (Cebeci, 2008:23), oyun alanları olan piyasalara hükmedebilmek için en büyük engel olarak gördükleri ulus-devlet sistemine karşı sürekli teyakkuz halindedirler.

Batı ile Sovyet dünyası arasındaki soğuk savaş döneminde her ne kadar istedikleri rahat oyun alanı bulamayan uluslararası firmalar, soğuk savaş döneminin bitmesiyle birçok ülke üzerindeki baskı ve nüfuzlarını güçlü bir şekilde artırmışlardır. Anlaşıldığı üzere 1990'lara kadar önlerindeki en büyük engel "soğuk savaş dönemi" iken artık hedeflerindeki yeni engel ulus-devlet yapısını benimseyen ve direnç gösteren ülkeler olmuştur. Bu bağlamda uluslararası firmalar, ulus-devlet yapısının zayıflatılması bunun içinde devletlerüstü otoriteler olan Başharflilerin güçlerinden beslenme yolunu politik, ekonomik ve hukuk alanlarında baskı aracı olarak kullanmaya başlamışlardır.

Uluslararası firmalar, piyasalara hakim olabilmek için teorik klasik sistem varsayımlarının küreselleşme kanalıyla pratiğe uygulamasında oldukça başarılı durumdadırlar. Klasik doktrinin en temel varsayımlarından birisi homojenlik ilkesi diğeri de homoeconomicus birey tiplemesidir. Uluslararası firmalar, homoeconomicus birey tiplemesiyle hedonik bireyci anlayışı toplumlara sirayet ettirerek milli birlik duygusunu ve toplumsal hassasiyetlerin varlığını törpülemektedirler; kendi sistemlerinin yaygınlaşp kabul edilebilirliğinin artırılması için de homojenlik yaklaşımı altında, milletlerin farklılığını ve özünü tahrip için homojen birey, homojen mal, homojen kültür, homojen sosyal yapı, homojen piyasa vb. gibi araçlarla da meşru sınırlar içinde ulus-devlet sistemleriyle çatışmaktadırlar.

Ulus-devlet yapısıyla mücadelede Başharflilerin yardımıyla uluslararası firmalar, ekonomik alanda: serbest piyasa, yabancı yatırımcıya yönelik lehte düzenlemeler, özelleştirme, vergi muafiyetleri, standardizasyon, hukuksal ve sosyal alanda: anayasa değiştirme, seçim sistemi değişikliği, ileri demokrasi, insan hakları, sivil toplum kuruluşları, etnisiteye bağlı farklı kimlikler oluşturma, medya hakimiyeti, kamu oyu oluşturma, toplum mühendisliği gibi argümanları kendilerine yönelik olarak en üst derecede kullandıkları görülmektedir. Süreç boyunca, devletlerin ekonomik kuruluşları bu firmaların eline geçmiş, sosyal devlet anlayışı sekteye uğratılmış, serbest ticaret anlaşmalarıyla stratejik yerli sanayilerin gelişmesi engellenmiş, aşırı gelir uçurumlarıyla ayrıştırılarak milli birliği yok

eden bağımlı toplum yapısı tesis edilmiş, kendi lehlerine tekelci piyasa yapısı oluşturulmuştur. Böylece ülkeler, sosyo-ekonomik, siyasal ve hukuksal açılardan uluslararası firmaların ve doğal olarak hegemonyanın denetimi altına girmiş olmaktadır.

Küreselleşmenin ülkeleri ister istemez dünya ile siyasal, ekonomik ve sosyal ilişkiler açısından karşılıklı olarak etkiler hale getirmesi doğal olarak kriz ve şokların küresel ölçekte bütün ülkeleri sistemlerine bakmaksızın etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında, uluslararası firmaların politikalarında bugünlere kadar, bilhassa, ulus-devlet sistemine karşı sergilemiş oldukları çatışmacı davranışlar yerine uzlaşmacı davranışlara doğru kayma yönünde olması gerekliliği rasyonalite açısından değerlendirilebilir. Aksi halde bağlı olduğu ve uluslararası alanda aktörlüğünü üstlendiği hegemonun varlığının sürdürülebilirliği açısından tehlikeli pozisyonda olacaktır.

5.SONUÇ

Yeni uluslararası siyasal ekonomi algısında günümüz uluslararası siyasal ekonomi düzeninde oyunun kuralları, kapsamı ve aktörlerine bakıldığında artık odaklanan oyun alanı uluslararası siyaset değil uluslararası ticaret olduğu görülmektedir. Ticaret ruhunda çıkarlar etrafında yoğunlaşan çatışmacı değil işbirlikçi yapısal gücün varlığı ön plan çıkar. Bu noktada atomik bir denge biçiminde uluslararası ekonomik düzende karşılıklılık anlayışında korumacı motiflerle bezenmiş işbirlikçi kolektivist oyunlar sürdürülebilir bir uluslararası ticaret anlayışını besler. Gelişimin doğası gereği yeryüzünde hegemonik ülke varlığı bir şekilde mutlaka olacaktır. Ancak bu hegemonik yapının kontrol gücünün geçmiş dönemlerle kıyaslanabilir olması gelecek için bazı verilerin analiz için kayda değer önemdedir. Hegemonik ülkenin varlığını sürdürülebilir kılması niçin bir biçimde alt-ülke olarak gördüğü diğer ülkelerle işbirlikçi yapıda olmasını da zorunlu kılacağı söylenebilir. Yani “zorunlu-zorlayıcı hegemonik” yaklaşımdan “iyilikçi-işbirlikçi hegemon” yaklaşımının oluşması hegemon için sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Böylece hegemonun oluşturduğu yeni düzende, en zayıf halkadaki ülkeler yetersiz olan güçlerine rağmen

işbirlikçi-destekleyici rol üstleneceklerdir. Bu yolla varlıklarını sürdürmelerine olanak sağlayacaktır.

Ulaştığımız son bulgular çerçevesinde; hegemonun varlığını sürdürülebilir kılması için ulus-devletlerle çatışma yolunu değil bu ülkelerin karakteristikleri ve hassasiyetlerini de gözeten işbirliği yolunu tercih etmeleri gerekliliği öz olarak söylenebilir. Çünkü küreselleşmenin getirdiği kırılmalıklar sadece ulus-devlet yapısındaki ülkeleri değil dünya ekonomisine entegre olmuş bütün ekonomileri yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle küreselleşme karşısında dünya ekonomisine entegre bütün ülkelerin siyasal ve ekonomik direnç politika uygulamaları hali hazırda bulunmaktadır. Kriz geçişgenliği (ya da yansımaları) küresel ekonomik şoklara karşı ülkeler arasında doğal olarak işbirliğini zorunlu hale gelmiştir. Hegemonun uluslararası ticaretteki en önemli aktörleri olan uluslararası firmalarda uluslararası ekonomik kriz ve şoklardan etkilenmektedir. Dolayısıyla onların ulus-devlet yapısıyla çatışması küresel ölçekteki dirençlerini zayıflatacak, nitekim aktörü olduğu hegemonu da zarar verecektir.

Hegemon ve ulus-devletler arasındaki siyasal, ekonomik ve sosyal ilişkilerin geleceği için son tahlil yapıldığında ulaşılan sonuç; çatışmacı “zorunlu-zorlayıcı hegemonik” yaklaşımdan uzlaşmacı “iyilikçi-işbirlikçi hegemon” yaklaşıma doğru eksen kaymasının zorunlu olduğudur. Böylece küreselleşmenin yerelden genele ya da glokolleşme olarak tanımlanabilecek bir yönelimle yeni bir boyutta şekillenmesi gerekliliği de bir diğer sonuç olarak ortaya konabilir.

Kaynaklar

AĞAOĞULLARI, M.A. (1989) “Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi (1789-1794)”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 44(3).

AKSOY, N.D. ve ARSLANTAŞ, H.A. (2010) “Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet”, TÜBAR, 28, Güz, 31-39.

AÖF (Açık Öğretim Yayınları) (2004) Dünya Ekonomisi, AÖF Yayınları, Eskişehir.

- BRANDER, J.A. (1986) "Rationales for Strategic Trade and Industrial Policy," P.R. Krugman (Der.), *Strategic Trade Policy and the New International Economics* içinde, Cambridge: MIT Press.
- CEBECİ, K. (2008) "Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü", *Sayıştay Dergisi*, S.71.
- DIXIT, A.K. ve S. SKEATH (1999) *Games of Strategy*, New York: WW. Norton & Company.
- DUMAN, M. (2002) "Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (4) 2002/2:1-16.
- ERMAĞAN, İ. (2013) "Hindistan'ın Orta Doğu Politikası", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11,(2):221-241.
- GAMBLE, A. (2006) "Keynes, Anglo-Amerika ve Hegemonik İstikrar Teorisi", *Mülkiye Cilt: XXXI Sayı:256*, (Çev: Oktay ETİMAN, "Genel Teori'den 70 Yıl Sonra" Sempozyumu, 1-2 Aralık, Ankara).
- ÖZER, I. (2007) "Stratejik Ticaret Politikaları", *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları* 2(3):65-102.
- MODELSKI, G, (2005) "Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet", *Uluslararası İlişkiler*, 2(7):3-30.
- SAKLI, A.R. (2012) "Fransa ve Almanya'da Uluslaşma Süreci ve Ulus Bilincinin Oluşumu", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 32, Eylül – Ekim.
- SU, A.E. (2006) *Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya ve Alt-Hegemonya: Almanya ve Japonya Örneği*, Ankara Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- YALMAN, G. (2008) "Aydınlanmadan Günümüze Siyasal İktisat", *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi*, http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0708.html (Erişim Tarihi:08.02.2011).
- YILMAZ, E. (2009) *Oyun Teorisi*, Literatür Yayınları, Ekim 2009 Birinci Basım, İstanbul.

VESETH, M. (2004) "What is International Political Economy?", <http://www.pugetsound.edu/academics/departments-and-programs/undergraduate/ipe/what-is-ipe/>, (Erişim Tarihi:24.01.2011).

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi
PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

*The Impact of External Debt on Economic Growth in Turkey:
An ARDL Bounds Testing Approach*

*Türkiye'de Dış Borçlanmanın Ekonomik Büyümeye
Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı*

Assist.Prof.Dr. Murat Can GENÇ
Karadeniz Technical University
Department of Economics

Dilek TANDOĞAN
Karadeniz Technical University
Vakfıkebir Vocational School

© 2005 - 2013

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

Ocak/January 2015, Cilt/Vol: 11, Sayı/Num: 1

ISSN: 1305-7979

Editör/Editor-in-Chief

Doç.Dr.Sema AY

Editör Yardımcıları/Co-Editors

Doç.Dr.Elif KARAKURT TOSUN

Dr.Hilal YILDIRIR KESER

Uygulama/Design

Dr.Yusuf Budak

Tarandığımız İndexler / Indexes

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.

None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)

Dr.Sema AY (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Hasan ERTÜRK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Erkan IŞIĞIÇOK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Bekir PARLAK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof.Dr.Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr.Hakan ALTINTAŞ (Sütçü İmam Üniversitesi)

Doç.Dr.Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Kenan DAĞCI (Yalova Üniversitesi)

Doç.Dr.Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Doç.Dr.Bülent GÜNSOY (Anadolu Üniversitesi)

Doç.Dr.Ömer IŞCAN (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Doç.Dr.Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)

Doç.Dr.Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr.Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Burcu GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)

THE IMPACT OF EXTERNAL DEBT ON ECONOMIC GROWTH IN TURKEY: AN ARDL BOUNDS TESTING APPROACH

TÜRKİYE'DE DIŞ BORÇLANMANIN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: ARDL SINIR TESTİ YAKLAŞIMI

Assist.Prof.Dr. Murat Can GENÇ
Karadeniz Technical University
Department of Economics

Dilek TANDOĞAN
Karadeniz Technical University
Vakfıkebir Vocational School

Abstract:

Developing countries can choose the way of having external debt to positively affect their economic development and growth. However, not using the external debt effectively and choosing the way of having external debt during its repayment might affect the economic growth negatively. This paper attempts to analyze the effect of external debt on economic growth in Turkey, utilizing annual data for the period 1971–2011. In the paper, the existence of the long run equilibrium relationship between economic growth and external debt is investigated by applying the bounds test approach to cointegration developed by Pesaran et al. (2001). The findings obtained from long-run analysis reveal that the external debt has a negative and statistically insignificant effect on economic growth. On the other hand, the results of error correction model show that the external debt, in the short run, has a negative and statistically significant effect on economic growth. The significance of these empirical results is that the external debt did not affect the economic growth in the long run while the external debt which was not used in effective areas affected the economic growth negatively in the short run.

Key Words: External Debt, Economic Growth, ARDL Approach

Özet:

Gelişmekte olan ülkeler ekonomik kalkınma ve büyümelerine olumlu etkide bulunmak için dış borçlanma yoluna gidebilmektedirler. Ancak alınan dış borçlar etkili kullanılmayıp ve geri ödeme sürecinde tekrar borçlanma yoluna gidilmesi ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çalışmada Türkiye için dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi 1971-2011 dönemi için analiz edilmiştir. Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımı ile dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirlenmiştir. Uzun dönemli analizden elde edilen bulgular, dış borcun ekonomik büyüme üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamsız bir etki yarattığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan hata düzeltme modeli sonuçları dış borcun büyümeyi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı etkilediğini göstermiştir. Bu ampirik sonucun önemi; alınan dış borçların uzun dönemde büyümeye etki edemediğini ancak kısa dönemde ise dış borçların etkin alanlarda değerlendirilemeyip büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuş olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Dış Borç, Ekonomik Büyüme, ARDL Yaklaşımı

1. INTRODUCTION

Domestic savings are the most important local source required for financing of economic growth. External sources become necessary when domestic savings are not adequate for financing investments. In this regard, external debt is one of the most important methods in decreasing savings deficit. It is targeted that handling the problem of inadequate financing with external debt is supposed to have a positive impact on economic development and growth. The sustainability of external debt is negatively affected unless external debt obtained for financing investments can be effectively directed to investments. In other words, having external debt during its repayment may deteriorate economic growth by increasing savings deficit. Moreover, money sources transferred to the national economy via external debt can cause monetary expansion which may also lead to increase inflation. Uncertainty about future monetary situation in an inflationary environment has a negative impact on economic growth due to its detrimental effects on investments. Consequently, this may negatively affect economic growth.

Debt overhang hypothesis is among the approaches¹ that theoretically analyze the relationship between economic growth and external debt. Brown and Lane (2011) stated that the literature related to debt overhang problem is divided into two as microeconomic² and macroeconomic. It is a common belief that macroeconomic studies in literature have started with Krugman (1988) and Sachs (1989). Krugman (1988:225) defined debt overhang problem as a situation where “the expected present value of future country transfers is less than the current face value of its debt”. The more external debt occurs, the less advanced countries expect a repayment. Ultimately, a reduction in access to credits decreases the ability of capital accumulation in a country; and concerning this fact, its economic growth may slow down (Clements,

¹ This relation between external debt and economic growth is also explained by approaches which are Debt Sustainability, Intertemporal Borrowing Model, and Growth-Cum-Debt Model in literature. See, for example, Çoğürçü and Çoban (2011) and Bilginöğlü and Aysu (2008).

² See Myers (1977), Olney (1999), Mulligan (2008), Melzer (2010), and Philippon and Schnabl (2009).

Bhattacharya & Nguyen, 2005). In literature, this relationship is also represented³ by 'The Debt-Laffer Curve'.

Economic growth might be negatively affected through the channel of interest and tax. That is to say, countries can raise tax rates in order to pay external debts back. Such a tax rise can be resulted in a decrease of investment demands of investors. Simultaneously, internal debt can be used as a solution for meeting external debt payments. In capital market, government demand for capital bids up the interest rates, and high interest rates decrease the demand for investment of private investors. Both the rises of tax and interest rates cause the decreases in investment and economic growth is affected negatively by the decreases. Consequently, exceeding the threshold level of external debt leads to escalation of debt and creating a snowball effect. Depending on this issue, high external debt both decreases capability of capital accumulation and affects economic growth in a negative way due to crowding out effect.

The aim of this study is to analyze the effect of external debt on economic growth in Turkey between the years of 1971–2011. The empirical literature between external debt and economic growth is reviewed in section 2. Section 3 presents data set. Econometric method and findings are introduced in section 4. The last section evaluates the results of the study.

2. SUMMARY OF LITERATURE REVIEW

The impact of external debt on economic growth as well as its economic effects is an important issue which has been investigated by many researchers so far. Most of their studies have claimed the negative impact of external debt while few have supported the contrary view. In addition, very few studies in the literature have found out that there is no relationship between external debt and economic growth. For instance, Sichula (2012) aimed at explaining the paradox of external debt overhang for South African Development Community and heavily indebted poor

³ See Bachvarova (2008), Pattilo (2002), and Bilginoğlu and Aysu (2008).

countries by using Granger Causality test with panel data analyses. The analyses conducted for the time period from 1970 to 2011 maintain that there was a negative correlation between external debt service and economic growth of these countries. According to this, an increase in economic growth was found when the external debt service payment decreased. Moreover, the results of Granger Causality test showed that there was uni-directional causality running from economic growth to the external debt service. By using panel data analysis, Pattillo, Poirson and Ricci (2002) conducted a research on 93 developing countries in terms of a relationship between their economic growth and external debts. According to panel data analysis for the period 1969-1998, external debt affected economic growth in those 93 countries in a positive way up to a level; however, its effect turned out to be negative when the debt went beyond this level. In this context, when the external debt exceeded 160% and 170% of import as well as 35% and 40% of gross national product, economic growth was affected negatively. The level under these rates, this effect was founded out as positive. Similarly, Karagöl (2006) had a research on a relationship between external debt and economic growth in Turkey by using methods of co-integration, cause and effect, and value at risk (VAR). The results of the analyses for the years of 1960-2002 indicated a positive relationship between economic growth and external debt. Çöğürçü and Çoban (2011) conducted the same research in Turkey for 1980 and 2009 by using of cointegration test. They found that external debt had a negative effect on economic growth.

There is a wide literature on the relationship between external debt and economic growth. The studies in such literature are classified according to their methods, fields, and results in appendix 1. The studies in literature generally put that the time series analyses use cointegration and causality tests. In this regard, it is found out that the applied studies on Turkish case have conducted cointegration and causality tests and reached at the results that external debt had negative effect on economic growth mostly. However, it was not witnessed that the cointegration test

developed by Pesaran et al. (2001) was used before for Turkey in literature. So, the study aims at filling the gap in the literature.

3. DATA SET

In this study, the impact of external debt on economic growth for the period 1971-2011 was investigated through three variables such as economic growth (EG), external debt (ED), and Inflation (INF). INF was used as a control variable in estimations. The detailed description of the variables is illustrated in Table 1.

Table 1: Sources and Definitions of the Data

Variables	Description of data	Sources
EG	EG was calculated with this equation: $[BO=(\ln RGDP_t - \ln RGDP_{t-1}) * 100]$. RGDP is based on the year of 2005 .	WDI
ED	ED was calculated with this equation $[(ED = \text{External Debt Service} / \text{GDP}) * 100]$.	WDI
INF	INF was the annual percentage change based on Consumer Price Index (CPI)	WDI

4. THE ECONOMETRIC METHODS AND FINDINGS

In the analyses of time series, whether the series have a unit root or not is tested. In this regard, Augmented Dickey–Fuller (ADF) unit root test is used to determine the order of integration of EG, ED and INF series. Results of this unit root test are presented in Table 2.

Table 2: ADF Unit Root Test

Variables	At Level		At 1 st Difference	
	Constant	Constant-Trend	Constant	Constant-Trend
EG	-6.211865 ^a (0)	-6.123547 ^a (0)	-----	-----
ED	-1.759406 (0)	-2.533620 (0)	-6.604282 ^a (0)	-6.576666 ^a (0)
INF	-1.994177 (0)	-2.004129 (0)	-7.394626 ^a (0)	-7.552836 ^a (0)

Note: a denotes rejection of the null hypothesis at the 1 percent level of significance. The values in the parantehesis indicate optimal lag length.

The null hypothesis of non-stationary was rejected in level only for the EG series. ED and INF series are stationary after first difference. The autoregressive distributed lag (ARDL) bounds test approach developed by Pesaran et al. (2001) was employed because these series were not integrated of the same order. The ARDL approach can be employed to the series which are I(0) and I(1). Determining cointegration in the ARDL approach requires estimating the unconditional error correction (UECM) model which is described as follows:

$$\Delta EG_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_1 \Delta EG_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_2 \Delta ED_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_3 \Delta INF_{t-i} + \alpha_4 EG_{t-1} + \alpha_5 ED_{t-1} + \alpha_6 INF_{t-1} + u_t \quad (1)$$

where α_0 is drift component, Δ is the difference operator, m is the optimal lag, and u_t is the white noise residuals. In order to determine optimal lag length for equation (1) maximum lag length is chosen as five. The optimal lag length was selected on the basis of Akaike's Information Criteria (AIC). Equation (1) was estimated from first lag length to fifth lag length and the results are presented in Table 3. According to Lagrange multiplier (LM) statistics for testing serial correlation null hypothesis of no residual serial correlation was not rejected for all lag length. It was determined that optimal lag is 2 because the smallest AIC value is determined for the lag length is five.

Table:3 Statistics for Selection The Lag Length

m	AIC	χ^2 Serial	Prob.value of χ^2 Serial
1	5.493928	0.114725	0.7348
2	5.492354	0.171944	0.6784
3	6.157735	0.403806	0.5251
4	5.780428	1.642147	0.2000
5	5.616237	1.848027	0.1740

Note: m and χ^2 Serial denote lag length and Breusch-Godfrey serial correlation tests statistic, respectively.

ARDL bounds testing approach has three stages. The first stage is that long-run relationship among the series is determined by using F-tests. The null hypothesis of no cointegration in Equation (1) is $H_0: \alpha_4 = \alpha_5 = \alpha_6 = 0$. If the calculated F-statistic exceeds upper critical value, the null hypothesis is rejected and it is concluded that

there is a long run relationship among variables. If the calculated F-statistic below lower critical value then the null hypothesis cannot be rejected. On the other hand, if the calculated F statistic falls inside between critical values, it cannot be decided on the test of cointegration. Lower and upper critical values are generated by Pesaran et. al (2001). Equation (1) was estimated for two lags. The calculated F statistic was obtained from this estimation equation and the critical values in Pesaran et. al (2001) was presented in Table 4.

Table 4: Results of ARDL cointegration test.

k	The calculated F statistic	lower critical value	upper critical value
2	6.115260	3.79	4.85

Note: k denotes number of independent variables in Equation (1). The critical values at the 5 percent level of significance in Pesaran et. al (2001:300) obtained from Table CI(iii).

As shown in Table 4, because the calculated F statistic is bigger than upper critical value, the null hypothesis of no cointegration was rejected. In other words, it is determined that there is a long run relationship among the variables of EG, ED, and INF. After determination of co-integration, the second stage comes trough. The second stage is the estimating of the long run coefficients in the ARDL model which is described as follows:

$$EG_t = \delta_0 + \sum_{i=1}^n \delta_1 EG_{t-i} + \sum_{i=0}^q \delta_2 ED_{t-i} + \sum_{i=0}^z \delta_3 INF_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

where n, q, and z are optimal lag length for related variables. It was determined that maximum lag length is five for identifying of optimal lags in Equation (2). The selection of the optimal lag lengths is specified by using AIC. The optimal lag length of EG, ED, and INF was 1, 1, and 0, respectively. Hence, model of ARDL (1, 1, 0) was estimated by OLS. The results of the estimation and long run coefficients were presented in Table 5.

Table 5: Results of ARDL (1, 1, 0) and Long Run Coefficients

Variables	Coefficient	t statistic
Constant	6.227129	3.777139 ^a
EG _{t-1}	0.019512	0.146749
ED _t	-1.89939	-4.35118 ^a
ED _{t-1}	1.827868	4.24912 ^a
INF _t	-0.03267	-1.74565 ^c
R ² : 0.44 Adj. R ² : 0.37 F Statistic.: 6.748 (0.00) DW: 1.911 χ^2 White: 10.058 (0.757) χ^2 Serial: 0.148 (0.700)		
Long Run Coefficients		
Constant	6.3511	4.3693 ^a
ED	-0.072942	-0.38791
INF	-0.033317	-1.7665 ^c

Note: a and c denote statistically significant at the 1, and 10 percent levels of significance, respectively. Values in parenthesis state the levels of significance of related statistics. χ^2 White and χ^2 Serial show white heteroskedasticity test statistic and Breusch-Godfrey serial correlation tests statistic, respectively.

As shown in Table 5, the long run coefficients of ED and INF were, respectively, -0,073 and -0,033 and statistically significant at 10% level of significance only for INF. The long run coefficient of ED was statistically insignificant. After determination of lung run analyses, the third stage comes trough. The third stage is the estimating of the short run dynamics in the ARDL error correction model which is described as follows:

$$\Delta EG_t = \theta_0 + \theta_1 ECM_{t-1} + \sum_{i=1}^n \theta_2 \Delta EG_{t-i} + \sum_{i=0}^q \theta_3 \Delta ED_{t-i} + \sum_{i=0}^z \theta_4 \Delta INF_{t-i} + v_t \quad (3)$$

Where, ECM denotes series of error terms obtained from long run relationship as shown in Table 5, ECM_{t-1} named error correction parameter is one lag of error terms. The sign of the coefficient of error correction parameter must be negative and statically significant. Hence, the ARDL (1 1 0) error correction model was estimated by OLS. The results of the estimation are presented in Table 6.

Table 6: Results of Error Correction Model

Variables	Coefficient	t statistic
Constant	-0.04291	-0.07727
ECM _{t-1}	-0.90070	-4.04954 ^a
ΔEG _{t-1}	-0.02152	-0.15719
ΔED	-1.84226	-4.31545 ^a
ΔED _{t-1}	0.056501	0.106994
ΔINF	-0.05982	-1.97302 ^c
R ² : 0.73 Adj. R ² : 0.70 F Statistic: 17.775 (0.00) DW: 1.965 χ ² White: 12.918 (0.881) χ ² Serial: 0.019 (0.891)		

Note: a and c denote statistically significant at the 1, and 10 percent levels of significance, respectively. Values in parenthesis state level of significance related statistics. χ²White and χ²Serial show white heteroskedasticity test statistic and Breusch-Godfrey serial correlation tests statistic, respectively.

As shown in Table 6, the sign of short run coefficients of ED and INF were negative and statistically significant at 1% and 10% levels of significance, respectively. The coefficient of error correction term was identified to be statically significant at 1% level of significance. At the same time the sign of the coefficient of error correction parameter was negative and fallen inside between 0 and 1 in line with expectations. It was found that the previous year's shock was corrected by 91% in current year. It means that there is an adjustment mechanism from short run to long-run. In order to control stability of the ARDL error correction model cumulative sum (CUSUM) and cumulative sum of squares (CUSUMSQ) tests developed by Brown et al. (1975) were used. As shown in Appendix (2), that the calculated CUSUM and CUSUMS of squares statistics stay within the critical values demonstrated the stability of the model.

5. CONCLUSION

Developing countries which are in pursuit of increasing production resources might choose the way of having external debt in case of inadequate savings. The ultimate purpose is the efficient use of external debt by creating positive effects on the process of economic development and growth. Countries may encounter a heavy debt burden when the cost of external debt repayment exceeds the return of external

debt. This situation is resulted with going into more foreign debt. On such cases, increase of external debt is inevitable by creating a snowball effect. Therefore, excessive foreign indebtment might have a negative impact on economic development and growth. In literature, this relationship is defined and analyzed as “Debt Overhang Hypothesis”.

In this study, the impact of external debt on economic growth in Turkey for the period 1971–2011 was analyzed. The series of economic growth used in the analysis was identified as level stationary while inflation and external debt series were found as difference stationary. Therefore, the analysis was carried out by applying bounds test approach developed by Pesaran et al. (2001), which can also help analyzing the cointegration relationship of level and difference stationary series. The long run analysis obtained from ARDL model established for determining long run relationship revealed that the external debt has a negative and statistically insignificant effect on economic growth. On the other hand, the results of error correction method based on ARDL model established for determining short run relationship indicated that the external debt, in the short run, has a negative and statistically significant effect on economic growth. The findings obtained for this period showed that Turkey faced the burden of heavy debt in the short time. This result draws the attention to the facts that external debt was not able to be used in efficient areas and it had a negative impact on economic growth. Returning of external debt is less than its cost decreases repayment ability of external debt and lead to a new foreign indebtment for financing of present debt. Depending on this, having external debt for the sustainability of existing debts caused negative effects on economic growth.

REFERENCES

- Bilginoğlu, M. A. and Aysu, A. (2008). "Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 1-23.
- Brown, M. and Lane, P., R. (2011). "Debt Overhang in Emerging Europe?", World Bank Policy Research Working Paper No. 5784.
- Brown, R.L., Durbin, J., and Evans J.M. (1975). "Techniques for Testing the Constancy of Regression Relationships Over Time", *Journal of the Royal Statistical Society*, 37(2), 149-192.
- Ceylan, S., and Durkaya, M. (2011). "Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Asimetrik Ko-Entegrasyon Analizi", *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 26(301), 91-115.
- Chowdhury, A.R. (2001). "External Debt and Growth in Developing Countries: A Sensitivity and Causal Analysis", *United Nations University (UNU)-World Institute for Development Economics Research (WIDER) Discussion Paper*, 2001/95, 1-22.
- Clements, B., Bhattacharya, R., and Nguyen, T. Q. (2003). "External Debt, Public Investment, and Growth in Low-Income Countries", International Monetary Fund (IMF) Working Paper No.WP/03/249.
- Clements, B., Bhattacharya, R., and Nguyen, T., Q. (2005). "Can Debt Relief Boost Growth in Poor Countries?", *IMF Economic Issues No.34*, <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/issues/issues34/index.htm> (30.12.2013).
- Çataloluk, C. (2009). "Kamu Borçlanması, Gerçekleşme Biçimi ve Makro Ekonomik Etkileri (Teorik bir yaklaşım, Türkiye örneği)", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 240-258.
- Çelik, S., and Direkci, T. B. (2013). "Türkiye'de 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemler İçin Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(3), 111-135.
- Çiçek, H.T, Gözegir, S., and Çevik, E. (2010). "Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990-2009)", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 141-156.
- Çöğürücü, İ., and Çoban, O. (2011). "Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009)". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(21), 133-149.
- Erkan, Ç., Tutar, E., Tutar, F. and Eren, M., V. (2012). "Türkiye'nin Dış Borçlarının Analizi (1980-2012)", International Conference on Eurasian Economies 11-13 October, Almaty, Kazakhstan, <http://www.eecon.info/papers/483.pdf> (24.12.2013).
- Esener, Ç. (2013). "Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Dış Borçlanmanın İktisadi ve Mali Yapı Üzerindeki Etkileri (1980-2010)", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (19), 20-44.

- Frimpong, J.M., and Oteng- Abayie E.F. (2006). "The Impact of External Debt on Economic Growth in Ghana: A Cointegration Analysis", *Journal of Science of Technology*, 26(3), 122-131.
- Gül, E., Kamacı, A., and Konya, S. (2012). "Dış Borcun Büyüme Üzerine Etkileri: Orta Asya Cumhuriyetleri ve Türkiye Örneği", International Conference on Eurasian Economies 11-13 October, Almaty, Kazakhstan, <http://eecon.info/papers/469.pdf> (24.12.2013).
- Hansen, H. (2002). "The Impact of Aid and External Debt on Growth and Investment", *Centre for Research in Economic Development and International Trade (CREDIT) Research Paper*, 02(26), 1-28.
- Kara, M. (2001). "Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Sürecinde Dış Borç Çıkmazı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6(1), 95-110.
- Karagöl, E. (2004). "Economic Growth and Foreign Indebtedness in Turkey: An Empirical Study", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 54(1), 227-238.
- Karagöl, E. (2006). "The Relationship Between External Debt, Defence Expenditures and GNP Revisited: The Case of Turkey", *Defence and Peace Economics*, 17(1), 47-57.
- Krugman, P. (1988). "Financing vs. Forgiving a Debt Overhang", *Journal of Development Economics*, 29(3), 253-268.
- Melzer, B. (2010). "Mortgage Debt Overhang: Reduced Investment by Homeowners with Negative Equity". http://www.kellogg.northwestern.edu/faculty/melzer/papers/ce_debt_overhang_082210.pdf (05.12.2013).
- Mulligan, C., B. (2008). "A Depressing Scenario: Mortgage Debt Decomposes Unemployment Insurance", NBER Working Paper No. 14514.
- Muritala, T., A. (2012). "Empirical Analysis on Impact of External Debt on Economic Growth in Nigeria", *Acta Universitatis Danubius (AUDOE)*, 8(6), 124-138.
- Myers, S. (1977). "The Determinants of Corporate Borrowing", *Journal of Financial Economics*. 5(2), 147-175.
- Nawaz, M., Qureshi, M., and Awan, N., W. (2012). "Does External Debt Causes Economic Growth: A Case Study of Pakistan", *The Romanian Economic Journal*, 15(43), 131-144.
- Olney, M. L. (1999). "Avoiding Default: The Role of Credit in the Consumption Collapse of 1930", *Quarterly Journal of Economics*, 114(1), 319-335.
- Pattillo, C., Poirson, H., and Ricci, L. (2002). "External Debt and Growth", IMF Working Paper No.69.
- Pesaran, M.H., Shin, Y., and Smith, R.J. (2001). "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships", *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Philippon, T., and Schnabl, P. (2009). "Efficient recapitalization", NBER Working Paper No.14929.

- Presbitero, A., F. (2006). "The Debt-Growth Nexus a Dynamic Panel Data Estimation", *Rivista Italiana Degli Economisti*, XI(3), 415-459.
- Saad, W. (2012). "Causality between Economic Growth, Export, and External Debt Servicing: The Case of Lebanon", *International Journal of Economics and Finance*, 4(11), 134-143.
- Sachs, J.(1989). "The Debt Overhang of Developing Countries", (ed.) G. A., Calvo, R., Findlay, P., Kouri, J. B., De Macedo, Debt, Stabilization, and Development: Essays in Memory of Carlos Diaz-Alejandro (ss. 80-102). Oxford: Basil Blackwell.
- Schlarek, A.(2004). "Debt and Economic Growth in Developing and Industrial Countries", http://ief.econ.unc.edu.ar/files/workshops/2006/7marzo06_DebtGrowth.pdf (14.12.2013).
- Shabbir, S. (2013). "Does External Debt Affect Economic Growth: Evidence from Developing Countries?", http://aysps.gsu.edu/sites/default/files/documents/ECON_MA_ShabbirS.pdf (01.12.2013).
- Sichula, M. (2012). "Debt Overhang and Economic Growth in HIPC Countries: The Case of Southern African Development Community (SADC)", *International Journal of Economics and Finance*, 4(10), 82-92.
- Söyler, İ. (2001). "Türkiye'nin Dış Borçlarının Ekonomik Açından Değerlendirilmesi (Rasyo Analizleri)", *Maliye Dergisi*, (138), 16-23.
- Şeker, M.(2006). "Dış Borçlanmaya Teorik bir Bakış ve Dış Borçların Ekonomik Etkileri", *Sosyo Ekonomi*, (3), 73-92.
- Uçak, S. (2006). "Dış Borçlar, Gelişmekte Olan Ülke Deneyimleri ve Türkiye", *Üniversite ve Toplum: Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 6(4), <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=291> (4.12.2013).
- Ulusoy, A. and Küçükkale, Y. (1996). "Türkiye'de Dış Borçların İktisadi Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkisi: Granger Nedensellik Testi", *Ekonomik Yaklaşım*, 7(21), 13-25.
- Umaru, A., Hamidu, A. A, and Musa, S. (2013). "External Debt and Domestic Debt on the Growth of the Nigerian Economy", *International J. Educational Research*, 1(2), 70-85.
- Umutlu, G., Alizadeh, N., and Erkölcü, A. Y. (2011). "Maliye Politikası Araçlarından Borçlanma ve Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1),75-93.
- Uysal, D., Özer H., and Mucuk, M. (2009). "Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1965-2007)", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 161-178.
- Uzun, A., Karaköy, Ç., Kabadayi, B., and Emsen, S. (2012). "The Impacts of External Debt on Economic Growth in Transition Economies", *Chinese Business Review*, 11(5), 491-499.

Were, M. (2001). *“The Impact of External Debt on Economic Growth and Investments in Kenya: An Empirical Assessment”*, United Nations University World Institute for Development Economics Research (WIDER) Discussion Paper No. 2001/116.

Appendix 1: The summary of literature review on the relationship between External debt and Economic Growth

Studies	Study Field and Period	Research Method	Findings
Ulusoy and Küçükkale (1996)	Turkey (1950-1992)	Granger Causality Test and Regression Analysis	There was one-way causality from external debt to economic growth. Regression estimation also shows that external debt had a negative impact on economic growth.
Chowdhury (2001)	60 Developing Countries Two Sub-Group of Countries: 35 Heavily-Indebted Poor Countries and 25 Poor Countries which are not heavily indebted (1982-1999)	Panel Data	According to findings obtained, for both sub-group of countries, there was a negative causal relationship from external debt to economic growth.
Were (2001)	Kenya (1970-1995)	Engle-Granger Cointegration Test and Error Correction Model	In Kenya, external debt was found to have a negative effect on economic growth.
Söyler (2001)	Turkey (1996-2000)	Theoretical	The focus was on the requirement of efficient use of external debts in Turkey, its being in the list of heavily-indebted countries due to existing foreign debt amount, and the necessity of privatization.
Kara (2001)	Turkey	Theoretical	It is a known fact that using the method of government debt to finance foreign debt payment negatively affects private investments by increasing credit costs. In Turkey, external debts are used in inefficient areas, and increasing the efficiency of such expenditures is of high importance in terms of economic growth.
Hansen (2002)	50 Developing Countries (1974-1993)	Panel Data	A negative relationship ⁸¹ was found out between external debt and economic growth.
Clements et al. (2003)	55 Lower-Income Countries (1970-1999)	Panel Data	The external debt was found to have a negative effect on economic growth when the share of it in low-income countries exceeds 50 percent of GDP.
Karagöl	Turkey	Johansen Cointegration and	In Turkey, one-way causal relationship from economic growth to external debt was

(2004)	(1965-2001)	Granger Causality Test	found out in the short run.
Schclarek (2004)	59 Developing Countries 24 Industrialized Country (1970-2002)	Panel Data	In developing countries, external debt was found to have a negative effect on economic growth. External debt in developing countries was investigated under two categories as public and private sector in order to analyze its effects on economic growth in a broader sense. Consequently, external debt of public sector had a negative impact on economic growth while external debt existing in private sector was found to have no significant effect on it. Also, it was discovered that in industrialized countries, gross national external debts had no effect on economic growth.
Presbitero (2006)	69 Countries (1977-2002)	Panel Data	The analysis results showed that external debt had a negative impact on economic growth.
Frimpong and Oteng -Abayie (2006)	Ghana (1970-1999)	Johansen Cointegration Test and Error Correction Model	The analysis of Johansen Cointegration Test and Error Correction Model found out that external debt had a negative impact on economic growth both in short and long run. Investments-to-GDP ratio variable used for the estimations of models in which dependent variable is economic growth was identified as negative in short and long run; and this proves the effect of debt overhang.
Şeker (2006)	General Theoretical Investigation	Theoretical	It was stated that the external debt can create an inflationist effect and it may cause deterioration in income distribution in situations where fair taxation system is not available. If external debt is efficiently used in investment projects, economic growth can be positively affected.
Uçak (2006)	Developing Country and Turkey	Theoretical	Countries can face economic and uneconomic problems due to external debt. Thus, the income derived by external debt should be used efficiently enough to pay interest amounts. It was also stated that the real production and income of the country would be transferred in an unfair way, the country would become poorer and there would be deterioration in its income distribution. For this reason, Turkey should have policies to decrease the burden of external debts and it should get rid of its debts as soon as possible.
Karagöl (2006)	Turkey (1960-2002)	Johansen Cointegration Test	It was identified that there was a co-integration relationship between gross national product and external debt, and in the long run, external debt can positively affect GDP.

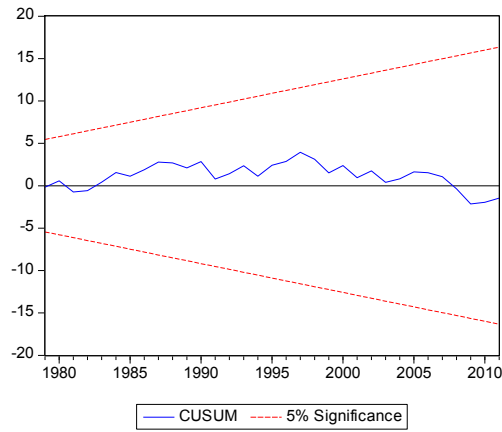
Bilginoğlu and Aysu (2008)	Turkey (1968-2005)	Regression Analysis	External debt was found to have a negative effect on economic growth.
Uysal et al. (2009)	Turkey (1965-2007)	Johansen Cointegration Test and Granger Causality Test	There was a cointegration relationship between economic growth and external debt. Both Granger causality testing and error correction model revealed the existence of a causal relationship from external debt to economic growth.
Çataloluk (2009)	Turkey (1990-2005)	Theoretical and Graphical Analysis	It was discovered that the rising tendency of public debt in Turkey (both internal and external) leads to Crowding Out Effect. Public debt occurs when savings and funds transferred into investments by private sector are inefficiently used in public, and it is known to affect economy in a negative way.
Çiçek et al. (2010)	Turkey (1990:1-2009:3)	Engle-Granger Cointegration Test and Regression Analysis	There was no cointegration relationship between economic growth and external debt. According to findings of regression analysis, external debt had a negative impact on economic growth.
Çöğürçü and Çoban (2011)	Turkey (1980-2009)	Regression Analysis	External debt was found to have a negative impact on gross national product.
Ceylan and Durkaya (2011)	Turkey (1989-2007)	Engle-Granger, TAR and M-TAR Cointegration Test	There was linear and non-linear cointegration relationship between external debt and economic growth. The presence of long-run asymmetrical relationship was determined by TAR model. Consequently, negative impact of external debt on economic growth was proved.
Umutlu et al. (2011)	Turkey (1990-2008)	Regression Analysis and Granger Causality Test	External debt was found to have a positive impact on economic growth. There was no causal relationship between them.
Nawaz et al. (2012)	Pakistan (1980-2010)	Johansen Cointegration and Granger Causality Test	According to Johansen Cointegration Test, there was cointegration relationship between external debt and economic growth, and Granger causality testing proved one-way causal relationship from economic growth to external debt.
Muritala (2012)	Nigeria (1970-2010)	Regression Analysis	External debt was found to have a negative effect on economic growth.

Uznet al. (2012)	19 Transition Economy Countries (1991-2009)	Panel ARDL	In transition economies, a positive relationship was found out between external debt and economic growth in the long run.
Saad (2012)	Lebanon (1970-2010)	Johansen Cointegration Test and Error Correction Model	Cointegration test put forward that, in the long run, external debt had a positive but statistically insignificant effect on economic growth. Granger causality testing based on error correction model identified two-way causal relationship between external debt and economic growth.
Erkan et al. (2012)	Turkey (1980-2012)	Theoretical	Since the burden of Turkey's foreign debt causes many problems in its economy, the need of an urgent solution was the focus of the study results. The use of external debt in inefficient areas as well as repayment of debt at a high cost and going into even more debt causes increasing deterioration in general economic condition. Concerning this issue, inflation and foreign trade deficit increased and worn-out currency reserves and a decrease in economic growth occurred.
Gület al. (2012)	Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Turkey (1994-2010)	Panel Pedroni, Cointegration and Granger Causality Test	No relationship was found out between external debt and economic growth in the long run while there was one-way relationship from external debt to economic growth.
Umaruet al. (2013)	Nigeria (1970-2010)	Regression Analysis and Granger Causality Test	The regression analysis indicates that external debt negatively contributed to economic growth, and causality test proved that there was two-way causal relationship between external debt and economic growth.
Shabbir (2013)	70 Developing Countries (1976-2011)	Panel Data	The increase of external debt decreases the repayment of debts and negatively affects economic growth.
Çelik and Direkçi (2013)	Turkey (1991:1-2010:4; 1991:1- 2000:4 and 2001:1-2010:4 sub terms)	Regression Analysis, Cointegration and Causality Tests	Cointegration testing for 1991-2010 period as well as regression analysis carried out for period of 1991-2000 and 2000-2010 put forward that total external debt stock had a positive impact on economic growth. Also, between the years of 1991-2010, one way causal relationship was recorded from external debt to economic growth.
Esener (2013)	Turkey (1980-2010)	Theoretical	The study results show that especially between the years of 1980-2000, the instability and financial crisis both in GOU and Turkey caused financial rises similar to external debt accumulation in the following periods. Besides, high real interest rates,

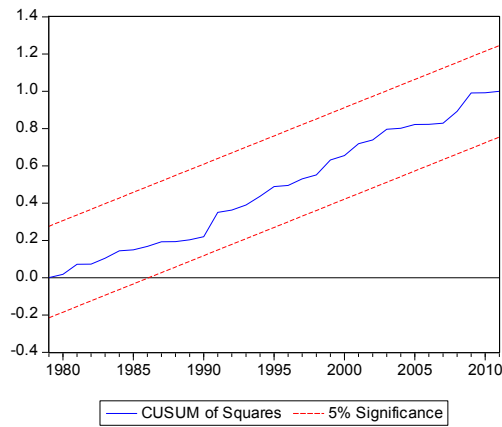
			inflation, foreign trade and balance of payments as well as distribution of income and crowding out effect were among the impacts of external debt on economic growth.
--	--	--	--

Appendix 2:

Cumulative Sum of Recursive Residuals

Cumulative Sum of Squares of Recursive Residuals

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi
PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

***Satışçuların Bilişsel Ve Duyuşsal Değerlendirmelerinin
Mesleki Yaşam Mutluluğu Üzerindeki Etkileri***

*The Effects Of Cognitive And Emotional Assessments
On The Happiness In Sales Profession Life*

Doç.Dr. Tülin URAL

Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü
tural@mku.edu.tr

Öğr.Gör. Hamit BASIK

Mustafa Kemal Üniversitesi, SBE
İşletme ABD Doktora Programı Öğrencisi
hamitbasik@mku.edu.tr

© 2005 - 2015

PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

Ocak/January 2015, Cilt/Vol: 11, Sayı/Num: 1

ISSN: 1305-7979

Editör/Editor-in-Chief

Doç.Dr.Sema AY

Editör Yardımcıları/Co-Editors

Doç.Dr.Elif KARAKURT TOSUN

Dr.Hilal YILDIRIR KESER

Uygulama/Design

Dr.Yusuf Budak

Tarandığımız Indexler / Indexes

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.

None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)

Dr.Sema AY (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Elif KARAKURT TOSUN (Uludağ Üniversitesi)

Dr.Hilal YILDIRIR KESER (Uludağ Üniversitesi)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof.Dr.Veyssel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)

Prof.Dr.Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)

Prof.Dr.R.Cengiz DERDİMAN (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Zeynel DİNLER (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Hasan ERTÜRK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Erkan IŞIĞIÇOK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Bekir PARLAK (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)

Prof.Dr.Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof.Dr.Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr.Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr.Hakan ALTINTAŞ (Sütçü İmam Üniversitesi)

Doç.Dr.Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Kenan DAĞCI (Yalova Üniversitesi)

Doç.Dr.Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Doç.Dr.Bülent GÜNSOY (Anadolu Üniversitesi)

Doç.Dr.Ömer IŞCAN (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)

Doç.Dr.Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Doç.Dr.Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)

Doç.Dr.Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)

Doç.Dr.Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr.Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Canan CEYLAN (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Kadir Yasin ERYİĞİT (Uludağ Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Burcu GÜLER (Kocaeli Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr.Emine KOBAN (Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu)

Yrd.Doç.Dr.Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)

SATIŞÇILARIN BİLİŞSEL VE DUYUŞSAL DEĞERLENDİRMELERİNİN MESLEKİ YAŞAM MUTLULUĞU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

THE EFFECTS OF COGNITIVE AND EMOTIONAL ASSESSMENTS ON THE HAPPINESS IN SALES PROFESSION LIFE

Doç.Dr. Tülin URAL

Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF İşletme
Bölümü
tural@mku.edu.tr

Öğr.Gör. Hamit BASIK

Mustafa Kemal Üniversitesi, SBE
İşletme ABD Doktora Programı Öğrencisi
hamitbasik@mku.edu.tr

Özet:

Bu çalışma, satışçıların mesleki yaşam mutluluğuna etki eden bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerin etkilerini açıklamayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra olumlu ve olumsuz duyguları yaşama sıklığının mesleki yaşam mutluluğundaki aracılık rolü de test edilmektedir. Çalışma mesleki mutluluğu temel alarak akademik yazında mevcut olan diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Araştırma, Hatay ili Antakya, İskenderun, Reyhanlı ve Kırıkhan ilçelerinde tekstil sektöründe faaliyet gösteren tüm perakendeci işletmelerin satışçıları kapsamaktadır. Örneklem, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 349 işletmeden oluşmaktadır. Her işletmeden bir satışçıya ulaşılmıştır. Araştırma bulguları şunlardır. Satışçının dışa dönük bir kişiliğe sahip olması olumlu duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır. Dışa dönük olmanın mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkisine olumlu duyguları yaşama sıklığı tam aracılık etmektedir. Satışçının mesleğini sevmemesi olumsuz duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır. Satışçının mesleki yaşamına ilişkin kaygıları, hem doğrudan doğruya mesleki mutluluğunu azaltmakta hem de olumsuz duyguları yaşama sıklığını arttırarak mutsuz olmasına neden olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Satış yönetimi, mesleki yaşam mutluluğu, olumlu-olumsuz duygular.

Abstract:

This study aims to explain the effects of cognitive and emotional assessments on the happiness in sales profession life. Moreover, it is tested the mediation role of frequency of living positive-negative emotions in sales profession life based on profession happiness. The study is different from other researches in the literature because of focusing on the "happiness in sales profession life" instead of "satisfaction". The study conducted in Hatay (Antakya, Iskenderun, Reyhanlı, Kırıkhan). Responders consist of salespersons who employ in retailers of textile industry. Sample covers 349 firms selected by simple random sampling method. One salesperson was asked for responding the questionnaire from every firm. The findings of study show that the higher degree the socialization of salesperson the higher degree the frequency of living positive emotions in his/her profession life. As thus, positive emotions increase the happiness in sales profession. If a salesperson dislike own profession, the frequency of living negative emotions in his/her profession life increases as well. Moreover, anxiety and fears relate to the future of sales profession either causes to directly decrease profession life happiness or increases the frequency of living negative feelings.

Keywords: Sales management, happiness in sales profession life, positive-negative emotions.

1. GİRİŞ

Satış yönetimi pazarlamanın zor alanlarından birisidir. Genellikle satışçılar satış görüşmeleri esnasında müşterilerin çeşitli itirazlarıyla karşılaşmaktadırlar. Bu itirazlar ürüne, fiyata, işletmenin kendisine ve zamana olabilmektedir. İtirazların karşılanması esnasında çoğu satışçının bilişsel ve duyuşsal sorunlar yaşadığı gözlenmektedir. Diğer yandan satışçıların üzerindeki kota baskısı mesleki kaygı düzeyini arttırmaktadır. Satışçılık mesleğinde oluşan kaygıların genel nedenlerini çoğaltmak mümkündür. Özellikle teknolojideki gelişmeler sonrası iş yaşamındaki gelişmelerin takip edilememesi, gelir yetersizliği, sınırlı gelişme imkânları, kariyer engelleri, ayrımcılık gibi durumlar satışçının mesleki yaşamını olumsuz yönde etkilemekte ve stres düzeyini arttırmaktadır. Ayrıca bireyin kişiliği olumlu ve olumsuz olaylardan etkilenme düzeyinin farklılığına yol açabilmekte ve her bireyin aynı olaydan aynı şekilde etkilenmesi söz konusu olmamaktadır. Mesleki yaşam mutluluğu, satışçının bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerinin bir sonucudur (Şahin, 1994).

Bu çalışma, satışçıların mesleki yaşam mutluluğuna etki eden bilişsel ve duyuşsal faktörlerin etkilerini açıklamayı amaçlamaktadır. Akademik yazında satış alanında iş tatmini ile ilgili birçok çalışma mevcut olmakla birlikte mesleki mutluluk konusu ulusal ve uluslararası alanda henüz az çalışılmış bir konudur. Bu bağlamda çalışmanın akademik yazına önemli bir katkı ve derinlik sağlayacağı düşünülmektedir.

2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE SATIŞÇILIK MESLEĞİ

Kültürel değer yargıları, geçmişten bugüne yaşanan tarihsel süreç boyunca iş yaşamına ilişkin işlevlerin yerine getirilmesinde tanımlayıcı ve yönlendirici etkilerde bulunmuşlardır. Türk kültürü, iş yaşamındaki üretim/yönetim süreçleri ve ilişkilerinin varlığı açısından kendine özgü özelliklere sahiptir. İş yaşamında; dürüstlük, sorumluluk, güven, işbirliğine yatkınlık, itibar, tolerans, inisiyatif, bağlılık, sosyal uyum, risk alma gibi faktörler önemli görülmektedir. Öte yandan, Türk iş kültüründe, süreç ile iş odaklı karakter baskındır ve

esnek çalışma modülünün tercih edildiği görülmektedir (Sargut, 2001). Bu konuda farklı değerlendirmelerde bulunan yazarlar da mevcuttur. Brandburn üst-ast ilişkilerinde baba-oğul ilişkisinin bulunduğunu ve üstlere sadakat ile memnun etmeye önem verildiğini ve kişiselleşmiş ilişkilerin yücelttiğini ifade etmektedir (Ergun, 1979). Hofstede'ye (1997) göre ise, Türk toplumu geleneksel erkek değerler sisteminin egemenliği altında değildir. Türk kültüründe uzlaşma özendirilmekte ve belirsizlikten kaçınma tutumu ağır basmaktadır. Bunun yanı sıra, geleceğe ilişkin plansızlık ve vizyonsuzluk mevcuttur. Şişman (2002), Türk iş yaşamında, dıştan denetimin vurgulanıyor olması, yönetim kuramları açısından örgütlerde iş görenlere güvenilmemesi gerektiğine dair düşüncenin varlığını gösteren ve çalışanların tembel olduklarına yönelik yaklaşımların hala geçerliliklerini sürdürebildikleri ortaya koymaktadır.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın kuramsal modeli yazarlar tarafından, mesleğin icrasında yaşanan bilişsel ve duyuşsal değerlendirmeler, olumlu ve olumsuz duyguları yaşama sıklığı ve mesleki yaşamdan duyulan mutluluk arasındaki ilişkileri ortaya koyacak biçimde oluşturulmuştur. Bireyin, genel olarak olumlu duyguları sık yaşaması, olumsuz duyguları görece daha az yaşaması ve iş yaşamından doyum alması yani memnuniyet duyması mutluluğun göstergesi olarak kabul edilmektedir (Argyle, Martin ve Crossland, 1989; Myers ve Diener, 1995).

Bilişsel ve duyuşsal değerlendirmeler;

Bilişsel (zihinsel) öge bireyin düşünsel işleyiş süreciyle bağlantılı olup, düşünsel ya da zihinsel işleyişin sistemleştirilmesi ve sınıflandırılmasıyla ilgilidir. Bu sınıflandırmalar bir yandan bireyin, farklı durumlarla, nesnelere, kişilerle ilgili algılamalarını etkilerken diğer yandan da onun, farklı uyarılara karşı tepkilerinin de birbirinden farklı olmasını sağlamaktadır. Birey, çevresi ile ilişkilerinde bilişsel değerlendirmelerden yararlanır. Mutluluğun bilişsel boyutunu oluşturan değerlendirmeler, bireyin, yaşamın çeşitli alan ve boyutlarına (sosyal yaşam, aile yaşamı, sağlık, iş yaşamı vs.) ilişkin değerlendirme ve

yargılamalarını ifade etmektedir. Duyuşsal öge ise çevre ile ilgili bilgi, duyum ve deneyimlerin sınıflandırılması ve bu sınıflandırmaların olumlu, olumsuz olaylarla, arzulanan ya da arzulananmayan amaçlarla ilişkilendirilmesidir. Böyle bir ilişkinin varlığı tutumun duyuşsal ögesini temsil eder. Bilişsel öge duyuşsal ögenin gelişmesinde önemli bir etkidir (İnceoğlu, 2010). Olumlu ve olumsuz duygular mutluluğun duyuşsal boyutunu oluştururken, yaşama ilişkin değerlendirmeler ise bilişsel boyutunu oluşturmaktadır (Çeçen, 2007; Diener, 1984).

Olumlu ve olumsuz duyguları yaşama sıklığı;

Mutluluğun duyuşsal boyutunu oluşturan olumlu duygulara, sevinç, neşe, heyecan, umut, güven, cesaret gibi duygular örnek olarak verilebilir. Öfke, nefret, kaygı, korku, umutsuzluk, üzüntü gibi duygular ise olumsuz duygulardır.

Olumlu duygulanım, bireyin genel anlamda sağlıklı olduğuna, dış dünya ile hoşnutluk veren ve etkili bir iletişimi olduğu gibi pozitif duygu durumlarını yaşantılama eğilimine; olumsuz duygulanım ise bireyin gerginlik, kaygı ve üzüntü gibi negatif duygu durumlarını yaşantılama eğilimine işaret eder. George (1990), bu kişilik özelliklerinin bireylerden oluşan grupların duygulanım atmosferini, yani grup içindeki tutarlı ve homojen tepkileri oluşturacağını, bu tepkilerin tutarlı olmaması durumunda grup duygulanım atmosferinden söz edilemeyeceğini ifade etmektedir. Araştırmacılar duyguları ayrı ayrı şekilleri ile sınıflandırırken modları alt boyutları ile sınıflandırma eğilimi göstermişlerdir. Yapılan sınıflandırmalarda modlar, iyi ve kötü şeklinde en yaygın olarak da, olumlu (pozitif) ve olumsuz (negatif) olarak sınıflandırılmıştır. Olumsuz duygusallık karakterle alakalı bir boyuttur ve yaşamla ilgili bütün alanlara yayılmış bir bireysel tatmin farkı sergiler (Weiss ve Cropanzano, 1996). Olumsuz duygusallık birçok konu ile alakalıdır. Yüksek olumsuz duygusallık, yüksek oranda muhtelif ya da ters tutum içindeki moda neden olur. Olumsuz duygusallığı yüksek olan bireyler kendi ve diğerlerindeki negatif durumlar üzerinde yoğunlaşırlar (Weiss ve Cropanzano, 1996). Negatif duygulanım, iş tatmini ile ters orantılıdır (Weiss ve Cropanzano, 1996).

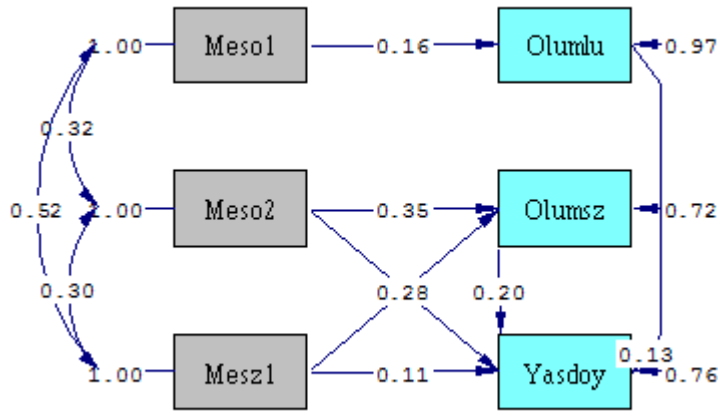
Olumlu duygusallığın ise, sadece mevcut görevlerle ilgili sonuç ve kararları daha iyi hale getirmediği, aynı zamanda bireyin bilişsel ve sosyal kaynaklarını gelecekteki amaç ve görevleri için destekleyerek bir takım bilişsel, sosyal ve davranışsal süreci kolaylaştırdığı belirtilmiştir (Fredrickson ve Levenson, 1998). Olumlu duygusallığın çeşitli bilişsel, kişilerarası ve hatta psikolojik yararlar ile alakalı olduğu belirtilmektedir. Örneğin etkili karar verme yeteneğini geliştirir şekilde bilişsel esnekliği artırır, farklı problem çözme stratejilerinin yararlılığı hakkında geribildirim sağlayarak ve bireyin toplam mücadele ve problem çözme yetenek ve kaynakları hakkındaki bilgiyi genişletme çabasını artırarak şu anki ve gelecekteki mücadelelerini kolaylaştırabilirler (Diamond ve Aspinwall, 2003). Bu tanımlar çerçevesinde olumlu ya da olumsuz duygusallık organizmanın bir tercihidir. Organizmanın bir konuya verdiği önem ile alakalıdır. Olumlu duygusallık pozitif değerlendirme ya da temelde iyi hisler ile alakalıyken, olumsuz duygusallık ise bunun tam tersi ile alakalıdır.

Olumlu ve olumsuz duyguları yaşama sıklığı, mutluluk düzeyini etkilemektedir.

Mesleki yaşamdan duyulan mutluluk;

Psikolojide “öznel iyi oluş” kavramıyla açıklanan mutluluk, günümüz insanı açısından sadece özel yaşamda değil mesleki yaşamında da önemli bir konu olarak gündeme gelmektedir. Bu bağlamda yapılan araştırmalarda çalışan mutluluğunun, çalışanların mesleki yaşamındaki verimliliği, iş performansı ve mesleki tatmini ile yakından ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Şimşek vd., 2011). Bunun yanı sıra, mutluluk düzeyleri yüksek olan çalışanların işte kalma niyetlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Diener (1984) mutluluğu olumlu duyguların sık, olumsuz duyguların az yaşanması ve yaşamdan yüksek doyum alma olarak tanımlamaktadır. Mutluluk, yaşamı olumlu değerlendirme tutumudur. Bradburn (1969) olumlu ve olumsuz duygunun birbirinden bağımsız olduğunu belirtmiş ve mutluluğu bireyin olumlu ve olumsuz duygularını karşılaştırdığı genel bir hüküm olarak tanımlamıştır (Diener, 1984). Mutluluğun bireye olumlu duygular yaşatmasının yanı sıra, bireyin yaşamıyla ilgili pek çok alanda da olumlu getirileri bulunmaktadır. Araştırma

sonuçları mutluluğun bireyin bağışıklık sistemini güçlendirdiğini, enerji ve yaratıcılığını artırdığını, sosyal ilişkilerinde daha çok tercih edilmesini ve sevilmesini sağladığını, iş yerinde verimliliğini artırdığını ve daha uzun yaşamasını sağladığını ortaya koymaktadır (Lyubomirsky, King ve Diener, 2005). Mutlulukla ilgili birçok sınıflandırma bulunsa da temel olarak iki farklı mutluluk kavramının öne çıktığı söylenebilir. Bunlardan ilki olan hazsal (hedonic) yaklaşımda mutluluk duygu olarak tanımlanırken, bireyin bulunduğu anda yaşadığı hoşnutluk ve hazların toplam kazanımları olarak ifade edilmektedir. Diğer bir yaklaşım olan anlamsal (eudaimonic) mutluluk ise erdemler ve değerlerle ilişkili olup, erdem ve değerlerin yaşama anlam kazandıracağı ve insanı mutlu edeceği belirtilmektedir. Öte yandan bazı araştırmacılar her iki yaklaşımın mutluluğun birer parçası olduğunu, bireyin yaşadığı anların ve hayatın anlamının bir bütün olarak mutluluğu oluşturduğu vurgulamaktadırlar (Seligman, 2002; Ben-Shahar, 2007).

Şekil 1. Kuramsal model: Bilişsel ve duyuşsal değerlendirmeler, olumlu/olumsuz duyguları yaşama sıklığı ve mesleki yaşam mutluluğu arasındaki ilişkiler.

Hipotezler:

Satış mesleği daha çok müşterilerle yüz yüze görüşmeyi ve karşılıklı iletişimi gerektirdiğinden dışa dönük bir kişiliğe sahip olmak bu sürecin daha etkin ve sağlıklı yürütülmesini sağlamaktadır. Bradford ve diğ. (2010), satışçılık mesleğinin doğası gereği bir

dizi sosyal etkileşimleri içinde barındırdığını ve ancak ilişkilerin oluşturulabilmesi halinde mesleki tatmininin artabileceğini ifade etmektedirler. Forret ve Daugherty, (2001) ve Todd, Harris ve Wheeler (2009), satışçıların ilişkiyi oluşturması ve bunu sürdürebilmesinin satış performanslarını etkilediğini ifade etmektedirler. Dışa dönük olma özelliği, sosyal iletişimlerin üstesinden gelinmesine ve bu durum ise, olumlu duyguların daha çok yaşanmasına olanak tanıyacaktır. Bu gerekçelerden hareketle H1 hipotezi oluşturulmuştur:

H1: Satışçının dışa dönük bir kişiliğe sahip olması olumlu duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır.

Satışçılık mesleği, stres düzeyi en yüksek mesleklerden biri olarak kabul edilmektedir (Moncrief, Babakus, Cravens ve Johnson, 1997; Porter, Kraft ve Claycomb, 2003). Kişinin bir mesleği sevmeden icra etmesi en ufak bir zorlukla karşılaştığında olumsuz duyguları yaşama sıklığını arttıracaktır. Olumsuz duyguların sık yaşanması halinde örgüte devamsızlık, işe geç gelme, iş tatmininde düşme, işyerinde zararlı davranışlar, dikkat eksikliği, iş kazalarında artış, performansında düşüş ve işten ayrılma gibi sonuçlar doğabilecektir. Bu gerekçelerden hareketle H2 hipotezi oluşturulmuştur:

H2: Satışçının mesleğini sevmemesi olumsuz duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır.

Cohen (1997), duygusal iyi oluşun iş tatminini arttırdığını bulmuştur. Chawla ve Guda (2010) mesleğe dair ruh halinin olumlu olması durumunda iş mutluluğunun arttığını ifade etmektedirler. Kişinin mesleğini severek icra etmesi olumlu duyguları yaşama sıklığını arttıracaktır. Olumlu duyguların yaşanma sıklığı kişinin mesleğe olan aidiyet duygusunu arttıracaktır ve buna bağlı olarak kişinin işlerini isteyerek, severek yapmasını sağlayacak ve böylelikle kişinin mesleki yaşam mutluluğu artabilecektir. Bu gerekçelerden hareketle H3 hipotezi oluşturulmuştur:

H3: Satışçının mesleğini sevmesi mesleki yaşam mutluluğunu arttırmaktadır.

Tahmin edilemeyen ekonomik durumlar, şirket birleşmeleri, satılmaları ve diğer yapısal değişimler içinde sertleşen rekabet koşulları, çalışanlarda iş güvencesizliği duygusunun artmasına neden olabilmektedir (Badrinarayanan ve Madhavaram, 2008).

Kişinin mesleki kaygıları uzun sürebilmekte ve böylelikle olumsuz duyguların yaşanma sıklığı artabilmektedir. Özellikle satışçılık mesleğinde satışçının üzerindeki yüksek derecede ürün satış baskısı, satışçıların kendini boşuna didinen, amacına ulaşamamış biri olarak hissetmelerini ve işe yaramama duygusu ile tükenmişlik sendromunu yaşamalarına neden olmaktadır (Chawla ve Guda, 2010). Bu gerekçelerden hareketle H4 hipotezi oluşturulmuştur:

H4: Mesleki kaygılar olumsuz duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır.

Mesleki kaygılar sadece işler ile ilgili değil, gelecekleriyle ilgili de kaygıları artırmaktadır. Ayrıca yeniden yapılanma, küçülme ve esnek çalışma uygulamaları içindeki çalışanların, işleri doğrudan doğruya tehdit altında olmasa bile, işlerinin geleceği ile kaygılar kişinin yaşamını olumsuz etkileyebilir. Bu gerekçelerden hareketle H5 hipotezi oluşturulmuştur:

H5: Mesleki kaygılar mesleki yaşam mutluluğunu azaltmaktadır.

Dışa dönük bireyler, işletme içindeki diğer bireylerle kolay iletişim kurarlar, kaynakların bulunması ve kullanılmasında öncülük ederler. Dışa dönük bireylerin, dış dünyaya açık bireyler olduğu ifade edilebilir. Dışa dönük bireylerin olumlu duyguları yaşama sıklıkları mesleki yaşama olumlu yönde yansımaktadır (Macintosh ve Krush, 2014). Bu gerekçelerden hareketle H6 hipotezi oluşturulmuştur:

*H6: Dışa dönük olmanın mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkisine olumlu duyguları yaşama sıklığı **tam aracılık** etmektedir.*

Mesleki ve meslek dışı yaşamda mutlu olmanın, iyi bir statü elde etmenin yolu, kişiliğe uygun meslek seçmekle mümkündür. Kişiliğe uygun meslek seçmiş olan bireylerin işlerini severek yaptıkları, kariyerlerinde ilerledikleri, pozitif yaşam sürdürdükleri görülmektedir. Oysaki mesleğini sevmeyenlerin olumsuz duyguları yaşama sıklıklarının artacağı ve bu psikolojinin mesleki yaşam mutluluğunu etkileyeceği düşünülebilir. Bu gerekçelerden hareketle H7 hipotezi oluşturulmuştur:

*H7: Mesleği sevmemenin mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkisine olumsuz duyguları yaşama sıklığı **kısmen aracılık** etmektedir.*

Mesleki ve meslek dışı yaşamda sürekli kaygı yaşayan kişilerin etraflarına da sürekli negatif enerji yaydıkları kabul edilmektedir. Bu gerekçelerden hareketle H8 hipotezi oluşturulmuştur:

H8: Mesleki kaygıların mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkisine olumsuz duyguları yaşama sıklığı kısmen aracılık etmektedir.

4. METODOLOJİ

Kuramsal çerçevede ifade edilen hipotezleri test etmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmanın detayları aşağıdaki kısımlarda yer almaktadır.

4.1. Araştırmanın Amaçları

Satışçıların mesleki yaşamına ilişkin bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerinin mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkilerini saptamaya yönelik gerçekleştirilen çalışmanın amaçları şu şekilde belirlenmiştir.

1. Satışçıların mesleki yaşamına ilişkin bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerinin ölçülmesi ve boyutlarının ortaya çıkarılması,
2. Bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerin boyutlarının mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkilerin saptanması,
3. Olumlu-Olumsuz duyguları yaşama sıklığının aracılık etkilerinin belirlenmesi.

4.2. Araştırmanın Anakütlesi ve Örneklem

Araştırmanın anakütlesi; Hatay ili Antakya, İskenderun, Reyhanlı ve Kırıkhan ilçelerinde tekstil sektöründe faaliyet gösteren tüm perakendeci işletmelerin satışçıları kapsamaktadır. İşletme listelerine ilgili ilçelerin Ticaret ve Sanayi Odalarından ulaşılmıştır. Dolayısıyla araştırma kapsamını 1200 işletme arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 349 işletme oluşturmuştur. Her işletmeden bir satışçıya ulaşılmıştır.

Örneklem hacmini belirlemede aşağıdaki formülden yararlanılmıştır. p ve q konusunda ikincil verilere ulaşılamadığından, maksimum varyans olan 0.25 değeri seçilmiştir. p değeri; satışçılık mesleğinde mutlu olanların, q değeri ise olmayanların oranını ifade etmektedir. Tolerans düzeyinin (e değeri) %6 olması uygun görülmüştür. Güvenlik sınırı %95'tir (z=1.96). Bu formül yardımıyla hesaplanan örneklem hacmi 278 kişidir.

$$n = p*q / (e/z)^2 = 0.50*0.50 / (0.06/1.96)^2 = 278 \text{ kişi}$$

Ancak 349 kişiye ulaşılarak hata payı azaltılmış ve örneklem hacmi genişletilmiştir.

4.3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma verilerinin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formundaki soruların cevaplayıcılar açısından anlaşılabilirliğini tespit etmek amacıyla anket formu önce on kişi üzerinde denenmiştir. Bu pilot araştırmada cevaplayıcılar tarafından bir sorunla karşılaşılması üzerine sorular değiştirilmeden asıl cevaplayıcılara sunulmuştur. Veriler kişisel görüşme yöntemi ile toplanmıştır. 349 anket formu kullanılabilir olduğundan cevaplama oranı %100'dür.

4.4. Ölçme

Anket formundaki ilk yedi soru cevaplayıcıların demografik özellikleri ve satışçılık mesleğini seçme nedenlerini belirlemeye yönelik sorulardır. İkinci soru grubunda yer alan on soru Pozitif-Negatif Duygu Ölçeği'nin sorularıdır ve olumlu olumsuz duyguları yaşama sıklığını ölçmektedir. Bu ölçeğin kısaltılmış versiyonu kullanılmıştır. Ölçeğin orijinali Watson, Tellegen ve Clark (1988) tarafından geliştirilmiş olup 10 olumlu 10 olumsuz duygu ifadesinden oluşmaktadır. Bu çalışmada satışçılık mesleğinde duyulabileceği düşünülen 5 olumlu 5 olumsuz duygu ifadesi dikkate alınmıştır. 5'li Likert tipi (1-Asla, 5-Daima) cevaplama anahtarı kullanılmıştır. Üçüncü soru grubu mesleki mutluluğu ölçmeye yönelik 5 sorudan oluşmaktadır. Bunun için Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlaması Yetim (1993) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek mesleki mutluluğa işaret

etmektedir. Literatürde yaşam doyumu ve yaşam mutluluğu ölçekleri birbirine eşdeğer kabul edilmektedir (Doğan ve Sapmaz, 2012). Bu ölçekte 5'li Likert tipi (1-Hiç uygun değil, 5-Tamamen uygun) cevaplama anahtarı kullanılmıştır. Son soru grubu 29 sorudan oluşan Oxford Mutluluk Ölçeğinin sorularıdır. Hills ve Argyle (2002) tarafından mutluluğu ölçmek üzere geliştirilen ve maddeleri bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerden oluşan ölçeğin cevapları 5'li Likert (1-Hiç katılmıyorum, 5-Tamamen katılıyorum) ölçeği ile değerlendirilmiştir. Ölçekte 6. 10. 13. 14. 19. 23. 24. 27. 28. 29. sorular negatif ifadelerdir ve tersten kodlanmıştır. Yüksek puanlar mutluluk düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir (bkz.EK 1).

4.5. Verilerin Analizi

Veriler, 20.sürüm SPSS istatistik paket programı ve LISREL 8.8 programı ile analiz edilmiştir. Bu bölümde öncelikle cevaplayıcılarla ilgili tanımlayıcı bilgiler yer almaktadır. Daha sonra ölçme modeli ve aracılık ilişkilerinin belirlendiği yapısal model sonuçlarına yer verilmektedir.

4.5.1. Tanımlayıcı Bilgiler

Araştırma kapsamında yer alan cevaplayıcıların demografik özelliklerine ait bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır. Cevaplayıcıların % 52,72'si erkektir. Yüzde 33,24'ün yaşları 20 ile 25 arasındadır. Satışçıların eğitim durumuna bakıldığında %49,86 gibi büyük bir oranda lise mezunu oldukları görülmektedir. Mesleki deneyimleri açısından ise, satışçıların %45,27'sinin 1 ile 5 yıl arası bir süredir bu sektörde faaliyet gösterdikleri göze çarpmaktadır. Satışçılık mesleğini sevdiği için seçenlerin oranı yüzde 27,22'dir. Genel olarak bakıldığında, sektörde görev yapan erkek ve kadınların oranları birbirine yakındır. Özellikle yaş arttıkça satışçılık mesleğinin tercih edilmediği dikkat çekmektedir. Buradan şu iki sonuç çıkarılabilir: Birincisi, çalışanlar 30 ve üzeri yaşlarda satışçılıktan yöneticiliğine terfi ediyor olabilirler. İkincisi ise, çalışanlar 30 ve üzeri yaşlara ulaşmadan maddi ve manevi anlamda kendilerini daha

güvende hissedecekleri sektörlere geçiş yapıyor olabilirler. Mesleki deneyim açısından bakıldığında da durum pek farklı değildir. 16 yıl ve üzeri süredir bu işi yapanların oranı %5,44 ile son sırada yer almaktadır. Bir başka ifadeyle yaş ve mesleki deneyim arttıkça ya yöneticiliğine doğru terfiler gerçekleşmekte veya tatminsizlikten dolayı başka sektörlere transfer gerçekleşmektedir. Son olaraktan mesleği tesadüfen seçenlerin oranı yüzde 26,36 ile mesleği severek seçenlerden sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma Kapsamında Yer Alan Cevaplayıcıların Demografik Özelliklerine Ait Bilgiler

CİNSİYET	Frekans	Oran(%)	EĞİTİM	Frekans	Oran(%)
KADIN	165	47,28	İlk Öğretim	67	19,20
ERKEK	184	52,72	Lise	174	49,86
			Ön Lisans	71	20,34
			Fakülte	33	9,46
			Yüksek Lisans - Doktora	4	1,15
YAŞ	Frekans	Oran(%)	DENEYİM	Frekans	Oran(%)
20-25	116	33,24	1-5	158	45,27
26-30	110	31,52	6-10	95	27,22
31-35	55	15,76	11-15	47	13,47
36-40	37	10,60	16-20	19	5,44
41-45	14	4,01	20+	30	8,60
45+	17	4,87			
SATIŞÇILIK MESLEĞİNİ SEÇME NEDENLERİ			Frekans	Oran(%)	
Daha uygun başka meslek seçme imkânı olmadığı için seçtim.			56	16,05	
Bu mesleği sevdiğim için seçtim.			95	27,22	
Aile mesleği olduğu için seçtim.			71	20,34	
Satış konusunda eğitim aldığım için seçtim.			30	8,60	
Tesadüfen			92	26,36	
Diğer			5	1,43	
Toplam			349	100,00	

4.5.2. Ölçme modeli: Meslek yaşamında bilişsel ve duyuşsal değerlendirme ölçeğinin boyutlarının belirlenmesi-Açımlayıcı faktör analizi ve Doğrulayıcı faktör analizi.

Başlangıçta mesleki mutluluk ölçeğinin 29 maddesinin tümü analize dahil edilmiştir. Ölçüm özelliklerini değerlendirmek ve ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla aşağıdaki adımlar uygulanmıştır.

1. Veriler girildikten sonra ham veri; kayıp veriler, uç değerler, basıklık ve çarpıklık dağılımları ve diğer düzensizlikler açısından incelenmiştir.
2. Ölçeğin boyutlarının tespiti için açımlayıcı faktör analizleri yapılmıştır.
3. Yetersiz faktör yüklerine sahip olan ve birden fazla faktörü yükleyen maddeler çıkarılmıştır.
4. Cronbach alfa katsayısı ve tahminleri kullanılarak madde-toplam korelasyonları irdelenmiş ve her bir faktörü ölçen maddelerin güvenilirliğine bakılmıştır.
5. Doğrulayıcı faktör analizinde, düzeltme indisleri (modification indices) değerlerinin önerdiği maddeler ölçüm modelinden çıkarılmıştır.
6. 2-5 adımları sağlıklı faktör yapısı elde edilene kadar tekrarlanmıştır.

İlk yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda yedi boyut elde edilmiştir. Bu yedi boyutun güvenilirliği Cronbach alfa değeri ile sınanmış ancak dört boyutun değerlerinin düşük olması nedeniyle (Cronbach alfa değerleri 0.33 ten 0.45 aralığında değişmekte idi) açımlayıcı faktör analizi üç boyut üzerinden tekrar edilmiştir. Faktör yükleri düşük maddeler çıkarıldıktan sonra üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Faktör analizinin kalan maddeler ve boyutlar itibarıyla güvenilir ve tatmin edici sonuçlar verdiği görülmüştür. Analizde asal bileşenler metodu (principal component method) ve varimax rotasyonu kullanılmıştır. Üç faktör, varyansın % 56.743'nü açıklamaktadır. KMO testi katsayısı 0.848 ; Bartlett test sonuçlarında ise; ki-kare (χ^2) değeri 1300.770; sd:78 ve anl.: 0.000 bulunmuştur.

Sonraki adımda, elde edilen 13 maddelik yapı, doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. LISREL 8.8 programı (Jöroskog ve Sorbom, 1993) kullanılarak yapılan analizde, model onaylanmıştır. Üç faktörlü yapının faktörleri, maddelerinin içerik ve anlamlarına bakılarak isimlendirilmiştir. Bu yapılar; dışa dönük olma (Meso1), mesleğini sevme (Meso2) ve mesleki gelecek kaygısıdır (Mesz19).

Maddeler; dışa dönük olma faktörü için S2, S4, S16, S17, S22, S26; mesleğini sevme faktörü için S3, S7, S12, S15 ve mesleki gelecek kaygısı faktörü için S6, S19, S24 olarak belirlenmiştir. Genel modelin uyum istatistikleri oldukça iyidir. Ancak, χ^2 testi uyum istatistiği ($\chi^2 = 139.07$; sd: 62; $p < 0.00$) anlamlı çıkmıştır. Bir modelin kabul edilebilir olması için χ^2 değerinin anlamlı çıkmaması gerekir. Anlamlı çıkması evren kovaryans matrisi ile örneklem kovaryans matrisinin birbirinden farklı olduğunu gösterir (Tabachnick ve Fidel, 2001). Oysaki istenilen iki kovaryans matrisi arasında bir farklılığın olmamasıdır. Bu durumda χ^2 değerinin anlamlı olmaması beklenir. Uygulamada χ^2 değerinin genelde anlamlı çıktığı görülmektedir. Çünkü bu değer, örneklem büyüklüğüne oldukça duyarlıdır. Onun için χ^2 / sd oranı kullanılmaktadır. Bu oranın iki veya ikinin altında olması, modelin kabul edilebilir bir uyum iyiliğine sahip olduğunu gösterir. Ölçüm modelimizin χ^2 / sd değeri 2.24 bulunmuştur. Modelin uyum iyiliğinin değerlendirilmesinde örneklem büyüklüğü ve model karmaşıklığına (less-parsimony) duyarlı olan diğer uyum iyiliği istatistiklerinin kullanımı daha yaygındır. Bu yüzden modelin uyum iyiliğini belirlemede, RMSEA, AGFI, CFI, NFI ve IFI indeksleri dikkate alınmıştır. Ölçüm modelimizin değerleri; RMSEA: 0.06 (RootMeanSquareError of Approximation), AGFI : 0.91 (AdjustedGoodness of Fit Index), CFI:0.97 (Comparative Fit Index), NFI:0.94 (Normed Fit Index) ve IFI :0.97 (Incremental Fit Index) olarak bulunmuştur. Modelde oldukça iyi düzeyde uyum iyiliği olduğu saptanmıştır. Kritik örneklem hacmi 235'tir.

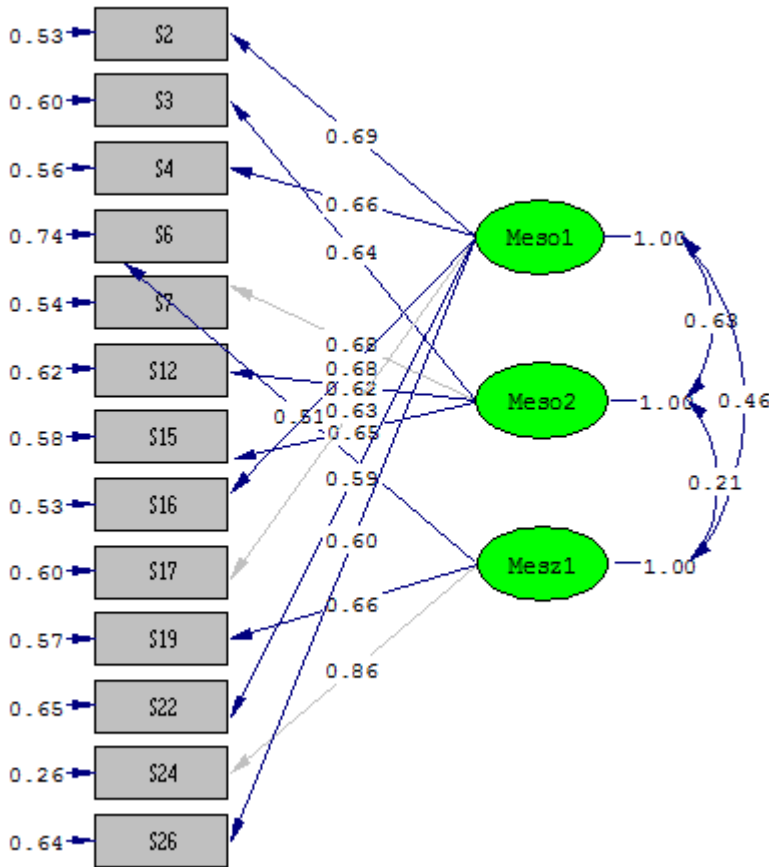
Yakınsaklık geçerliliği (convergent validity) için, faktör yükleri değerlendirilmiştir. Faktör yükü düzeyleri Şekil 1 den de görüleceği üzere biri dışında 0.60'ın üstünde ve anlamlı ($p < 0.05$) bulunmuştur (Bagozzi ve Yi, 1991). Genel kabul 0.70 ve üstü olmasıdır ancak iterasyon sayısının beş gibi küçük bir sayı olması yakınsaklık geçerliliğinin var olduğunu

göstermektedir ve hiçbir madde diğer faktörü yüklememektedir. Faktör yükleri sırasıyla, S2: 0.69, S3:0.64, S4:0.66, S6:0.51, S7:0.68, S12:0.62, S15:0.65, S16:0,68, S17: 0.65, S19:0.66, S22:0.59, S24:0.86, S26:0.60'dır.

Ayırt edici geçerlilik (discriminant validity) için ise, faktör korelasyonlarının 1 e sabitlendiği model ile serbest bırakıldığı model arasında ki-kare farklılık testi yapılmıştır. Sonuçlar, sınırlandırılmış modelin sınırlandırılmamış modelden anlamlı olarak daha zayıf uyum gösterdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca üç örtük değişken arasındaki korelasyon katsayıları düşüktür. Bu ise modelimizde, ayırt edici geçerliliğin var olduğu göstermektedir. Şekil 1'de ölçüm modeli ve standart değerleri gösterilmektedir.

Üç faktörün Cronbach alfa değerleri; dışa dönük olma faktörü için 0.80; mesleğini sevmeye faktörü için 0.78 ve mesleki kaygı faktörü için 0.70 bulunmuştur.

Şekil 1. Ölçüm modeli-Standardize değerler

Ki-kare =139.07 , sd = 62 , p-değeri = 0.000 , RMSEA = 0.06

4.5.3. Yapısal model ve Aracılık İlişkileri (Doğrudan ve dolaylı etkiler)

Bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerin boyutlarının mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki doğrudan etkilerin saptanması ve olumlu-olumsuz duyguları yaşama sıklığının aracılık etkilerinin belirlenmesine yönelik altı değişkenli gözlenen değişkenlerle yapısal eşitlik modeli aracılık testleri yapılmıştır. Model testinde dışa dönük olma, mesleği sevme ve mesleki kaygı değişkenlerinin mesleki yaşam mutluluğunu doğrudan mı yoksa olumlu-olumsuz duygu yaşama sıklığı değişkeni aracılığıyla mı belirlediğine ilişkin cevap aranmıştır. BK (Baron ve Keny) yöntemi esas alınarak yapılan test sürecinde tam aracılık ve kısmi aracılık ilişkisi sınanmıştır.

Modelde süreç boyunca 8 doğrudan ve aracılık ilişkisi tanımlanmıştır. Dolayısıyla $d(d-1)/2$ kuralından yola çıkıldığında ve araştırma modelinde 6 değişken olduğu dikkate alındığında veri matrisinde toplam $6.5 / 2 = 15$ korelasyon değerinin mevcut olduğu bulunur. Kurulan modelde 8 ilişkinin tanımlanmış olması hem modelin istenildiği gibi fazla tanımlanmış bir model olduğunu göstermekte hem de bilimde ekonomi ilkesi ile bağlantılı olarak yalnızca spesifik ilişki örüntülerinin araştırılmasına (mümkün olduğunca az sayıda doğrusal ilişki gösterilmesi-more parsimony) olanak tanımaktadır (Şimsek, 2007).

Gözlenen değişkenlerle yapılan yol analizinde (Şekil 1);

1. Aşamada 5 doğrudan ilişki tanımlanmıştır. Dışa dönük olma kişilik yapısı ile mesleği sevmenin olumlu duyguları daha sık yaşamaya neden olacağı ve bu duyguların mesleki yaşam mutluluğuna yol açacağı varsayılmıştır. Mesleki gelecek kaygısının ise olumsuz duyguların daha sık yaşanmasına neden olacağı ve bu durumun mesleki yaşam mutsuzluğuna yol açacağı hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısıyla olumlu ve olumsuz duyguları yaşama sıklığı değişkeninin aracılık etkisi test edilmiştir. Bu modelde dışa dönük olma, mesleği sevme ve mesleki gelecek kaygısı değişkenleri ile mesleki mutluluk değişkeni arasındaki ilişkilerin tümüyle “olumlu olumsuz duyguları yaşama değişkenleri tarafından aracı edildiği varsayılmaktadır. Dolayısıyla öncelikle “tümüyle-aracı” model tanımlanmıştır.

Bu modelin test edilmesi sonucunda Meso2 değişkeninin olumlu duygu değişkeni ile ilişkisi olmadığı saptanmıştır. İlişki anlamsızdır ve modelin uyum iyiliği değerleri kötü bulunmuştur (örneğin RMSEA = 0.16'dir). Dolayısıyla bu ilişki modelden çıkarılmış ve analiz tekrar edilmiştir.

2.Aşamada "dışa dönük olmanın" "mesleki yaşam mutluluğu" üzerindeki doğrudan etkisi modele eklenmiştir. Ancak modelin uyum iyiliği istatistiklerinin kötüleştiği görülmüştür (RMSEA = 0.17)

3.Aşamada "mesleği sevmenin" "mesleki yaşam mutluluğu" üzerindeki doğrudan etkisi modele eklenmiştir. Modelin iyiliğinin çok düşük düzeyde iyileştiği görülmüştür. (RMSEA =0.14)

4.Aşamada "mesleği sevme" ile olumsuz duyguları yaşama sıklığı ilişkisi modele eklenmiştir. Modelin uyum iyiliği değerleri oldukça düzelmiştir (RMSEA = 0.03).

5.Aşamada "mesleki gelecek kaygısı ve "mesleki yaşam mutluluğu ilişkisi modele eklenmiştir. Modelin uyum iyiliği değerleri önemli ölçüde yükselmiştir.

Bu aşama modelin son şeklidir. Modelin ki kare farklılık testi sonuçları ($\chi^2 = 4.46$ ve $p = 0.03$) anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla model bir öncekinden farklıdır. İndeks değerleri; RMSEA: 0.00 , AGFI : 0.98, CFI:1.00, NFI:0.99 ve IFI :1.00 olarak bulunmuştur. Modelde mükemmel düzeyde uyum iyiliği olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak;

*Satışçının dışa dönük bir kişiliğe sahip olması olumlu duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır ($\beta = 0.16$; $p < 0.05$). H1 hipotezi kabul edilmiştir.

*Satışçının mesleğini sevmemesi olumsuz duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır ($\beta = 0.35$; $p < 0.05$). H2 hipotezi kabul edilmiştir.

*Satışçının mesleğini sevmesi mesleki yaşam mutluluğunu arttırmaktadır ($\beta = 0.28$; $p < 0.05$).

H3 hipotezi kabul edilmiştir.

*Mesleki kaygılar olumsuz duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır ($\beta = 0.28$; $p < 0.05$). H4 hipotezi kabul edilmiştir.

*Mesleki kaygılar mesleki yaşam mutluluğunu azaltmaktadır ($\beta = 0.11$; $p < 0.05$). H5 hipotezi kabul edilmiştir.

*Dışa dönük olmanın mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkisine olumlu duyguları yaşama sıklığı **tam aracılık** etmektedir ($\beta = 0.13$; $p < 0.05$). H6 hipotezi kabul edilmiştir.

*Mesleği sevmemenin mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkisine olumsuz duyguları yaşama sıklığı **kısmen aracılık** etmektedir ($\beta = 0.20$; $p < 0.05$). H7 hipotezi kabul edilmiştir.

*Mesleki kaygıların mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkisine olumsuz duyguları yaşama sıklığı **kısmen aracılık** etmektedir ($\beta = 0.20$; $p < 0.05$). H8 hipotezi kabul edilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, satışçıların mesleki yaşam mutluluğuna etki eden bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerin etkilerini açıklamayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra olumlu ve olumsuz duyguları yaşama sıklığının mesleki yaşam mutluluğundaki aracılık rolünü de test etmektedir. Çalışma mesleki mutluluğu temel alarak akademik yazında mevcut olan diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

Elde edilen bulgular ve bulguların ışığında araştırmacılar ve uygulamacılara yönelik öneriler şunlardır.

Genel olarak bakıldığında, sektörde görev yapan erkek ve kadınların oranları birbirine yakındır. Özellikle yaş arttıkça satışçılık mesleğinin tercih edilmediği dikkat çekmektedir. Buradan şu iki sonuç çıkarılabilir: Birincisi, çalışanlar 30 ve üzeri yaşlarda satışçılıktan yöneticiliğine terfi ediyor olabilirler. İkincisi ise, çalışanlar 30 ve üzeri yaşlara ulaşmadan maddi ve manevi anlamda kendilerini daha güvende hissedecekleri sektörlere geçiş yapıyor olabilirler. Mesleki deneyim açısından bakıldığında da durum pek farklı değildir. 16 yıl ve üzeri süredir bu işi yapanların oranı son sırada yer almaktadır. Bir başka ifadeyle yaş ve mesleki deneyim arttıkça ya yöneticiliğine doğru terfiler gerçekleşmekte veya

tatminsizlikten dolayı başka sektörlere transfer gerçekleşmektedir. Mesleği tesadüfen seçenlerin oranı, mesleği severek seçenlerden sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Satışçının dışa dönük bir kişiliğe sahip olması olumlu duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır. Dolayısıyla satış yöneticileri satışçı seçim sürecinde daha sosyal ve dışa dönük kişiliğe sahip bireyleri seçtikleri takdirde satışçının mesleki mutluluğu artacak ve bu ise satış performansına yansiyacaktır. Dışa dönük olmanın mesleki yaşam mutluluğu üzerindeki etkisine olumlu duyguları yaşama sıklığı **tam aracılık** etmektedir. Dışa dönük olmak, satışçının, mesleğini icra ederken kendini güçlü, hevesli, kararlı, gururlu ve dikkatli hissetmesine neden olmakta ve bu olumlu hisleri yaşadıkça daha mutlu olmaktadır. Bu bağlamda, satışçıların özgüvenini sağlamaya yönelik eğitimlerin ve motivasyon programlarının düzenlenmesi satış performansını arttıracaktır.

Satışçının mesleğini sevmemesi olumsuz duyguları yaşama sıklığını arttırmaktadır. Yapılan mesleğin sevilmemesi mesleğin icrası esnasında satışçının ürkme, kendini suçlu hissetme, utanma, tedirgin olma ve korkma duygularını sıklıkla yaşamasına neden olmaktadır. Bu ise mesleğiyle ilgili olarak mutsuzluk yaratmaktadır. Oysaki mesleğini sevmesi, mesleki mutluluğunu doğrudan etkilemekte ve arttırmaktadır. Bu bulgudan yola çıkılarak, satış yöneticilerinin satışçıları mesleği sevdirmeye özen göstermesi gerekmektedir. İşe yeni başlayan satışçılara kolaylık gösterilmesi, iş yükünün optimal belirlenmesi, bilgilendirme ve yönlendirme çalışmalarının yapılması, huzurlu çalışma kültürünün oluşturulması, sağlıklı ilişkiler kurulması ve çeşitli ödüllendirme programlarının düzenlenmesi çözüm olabilecektir.

Satışçının mesleki yaşamına ilişkin kaygıları, hem doğrudan doğruya mesleki mutluluğunu azaltmakta hem de olumsuz duyguları yaşama sıklığını arttırarak mutsuz olmasına neden olmaktadır. Bu bulgu ise, özellikle satışçılık mesleğine ilişkin kaygıların giderilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Kaygılar genelde belirsizlik ortamında şiddetlendiğinden olabildiğince geçmiş deneyimlerden de yola çıkılarak mesleki bilgilendirmeler yapılmalı ve yol gösterici standartlar oluşturulmalıdır.

Çalışma, belli kısıtlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamı, zaman ve maddi kısıtlar dolayısıyla küçük seçilmiştir. Bu kısıt örneklemin anakütleyi temsil yeteneğini azaltmaktadır. Bu yüzden, araştırma sonuçlarının genelleştirilmesi ve yorumlanması konusunda dikkatli olunmalıdır. Ayrıca araştırma yalnızca tekstil perakendeciliği üzerinde gerçekleştirilmiştir. Gelecekte çalışmanın farklı sektörlerde de denenmesi önerilir. Gelecekteki araştırmacıların benzer araştırmayı farklı kültürlerde de yapmaları çalışmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini arttıracaktır. Potansiyel araştırmacılar mesleki mutluluğu etkileyen “bağlanma”, “iş arkadaşları, müşteriler ile iletişim becerileri” vs. gibi diğer faktörleri de modele dahil edebilirler.

KAYNAKÇA.

- ARGYLE, M. MARTİN, M. & CROSSLAND, J. (1989). *Happiness as a function of personality and social encounters*. In J. P. Forgas and J. M. Innes (Eds.), *Recent Advances in Social Psychology: An international perspective* (pp.189-203). Amsterdam: Elsevier Science.
- BADRİNARAYANAN, V. & MADHAVARAM, S. (2008). *Workplace spirituality and the selling organization: A Conceptual Framework and Research Propositions*. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 28(4), 421-434.
- BAGOZZİ R.P. VE Yİ Y. (1991). *Multitrait-multimethod in consumer research*. *Journal of Consumer Research*, 17, 426-439.
- BARON R.M. VE KENY D.A. (1986). *The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- BRADFORD, K., BROWN, S., GANESAN, S., HUNTER, G., ONYEMAH, V., PALMATIER, R., ET AL. (2010). *The embedded sales force: Connecting buying and selling organizations*. *Marketing Letters*, 21(3), 239-253.
- CHAWLA C. VE GUDA S. (2010). *Individual spirituality at work and its relationship with job satisfaction, propensity to leave and job commitment: An exploratory study among sales professionals*. *Journal of Human Values*, 16, 157, DOI:10.1177/097168581001600203.
- COHEN, A. (1997). *The guiding light*. *Sales and Marketing Management*, 149(8), 46-54. CompaniesInc. New York.
- ÇEÇEN, R. A. (2007). *Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve yaşam doyumu düzeylerine göre sosyal ve duygusal yalnızlık düzeylerinin incelenmesi*. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2),180-190.
- DİAMOND, LİSA M.; LİSA G. ASPİNWALL (2003). *Emotion Regulation Across the Life Span: An integrative Perspective Emphasizing Self-Regulation, Positive Affect, and Dyadic Processes*. *Motivation and Emotion*, Vol. 27, No. 2, 125-156.

- DIENER E, EMMONS RA, LARSEN RJ, GRİFİN S. (1985). *The satisfaction with Life Scale*. Journal of Personal Assessment. 49:71-75.
- DIENER, E. (1984). *Subjective well-being*. Psychological Bulletin, 95, 542-75.
- DOĞAN T. VE SAPMAZ F. 2012. *Oxford mutluluk ölçeği Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin üniversite öğrencilerinde incelenmesi*, Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 25, 297-304, DOI:10.5350/DAJPN2012250401.
- EASTERLİN R. (1974). *Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence*, in David, P. A. and Melvin, W. R. *Nations and Households in Economic Growth* Palo Alto: Stanford University Press.
- ERGUN T. (1981), *Türk Kamu Yönetiminde Önderlik Davranışı*, TODAİE, Ankara.
- FORRET, M. L., & DOUGHERTY, T.W. (2001). *Correlates of networking behavior for managerial and professional employees*. Group and Organization Management, 26, 283–311.
- FREDRİCKSON, BARBARA L.; THOMAS JOİNER (1998). *“Positive Emotions Speed Recovery from the Cardiovascular Sequelae of Negative Emotions”*, Cognition & Emotion, Vol. 12, No. 2, ss. 191-220
- GEORGE, J.M. *“Personality, Affect And Behaviour In Groups”*, Journal of Applied Psychology, 75, (1990), s.107-116.
- HİLLS P, ARGYLE M. (2002). *The Oxford happiness questionnaire: a compact scale for the measurement of psychological well-being*. Personal Individual Differences. 33:1073-1082.
- HOFTSEDE, G (1997), *Cultures and Organizations Software of The Mind*, The McGraw-Hill
- İNCEOĞLU, Metin (2010). *Tutum Algı İletişim*, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- JÖRESKOG K.G. VE SÖRBOM D. (1993). *LISREL.8 User’s Reference Guide*. Chicago, IL: Scientific Software.
- LYUBOMİRSKY, S., KİNG, L., & DIENER, E. (2005). *The benefit of frequent positive affect: Does happiness lead to success?* Psychological Bulletin, 131, 803-855.
- MACİNTOSH G. VE KRUSH M. (2014). *Examining the link between salesperson networking behaviors, job satisfaction, and organizational commitment: Does gender matter?*, Journal of Business Research, 67, 2628-2635.

- MONCRIEF, W.C., BABAKUS, E., CRAVENS, D.W. & JOHNSON, M. (1997). *Examining the antecedents and consequences of salesperson job stress*. European Journal of Marketing, 31(11-12), 786-798.
- MYERS DG, DIENER E. (1195). *Who is happy?* Psychological Sciences, 6:10-17.
- PORTER, S.S., KRAFT, F.B. & CLAYCOMB, C. (2003). *The practice of a wellness lifestyle in a selling environment: A conceptual exploration*. Journal of Personal Selling & Sales Management, 23(3), 191-204.
- SARGUT, S. (2001), *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim, 2.Baskı., İmge, Ankara.*
- SELİGMAN, M. (2002). *AuthenticHappiness: Using the New Positive Psychologyto Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*. New York: FreePress.
- SİMSEK Ö.F. (2007). *Introduction of Structural Equation Modelling Yapısal Esitlik Modellemesine Giriş*. Ekinox, Ankara.
- ŞAHİN, N. (1994). *Stresle Başa Çıkma*, Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara
- ŞİMŞEK, Ö.F. GÜNLÜ, E. VE ERKUŞ, A. 2011. *Occupation As a Personal Project System: Application of the Ontological Well-Being Conceptto Workplace*, Journal of Happiness Studies DOI: 10.1007/s10902-011-9258-6.
- ŞİŞMAN, M. (2002), *Örgütler ve Kültürler*, Pegem A Yayınları, Ankara.
- TABACHNICK B. VE FİDEL, L.S. (2001). *Using Multivariate Statistics (Fourth ed.)*, Boston:Allyn & Bacon.
- TODD, S. Y., HARRİS, K. J., & WHEELER, A.R. (2009). *Career success implications of political skill*. Journal of Social Psychology, 149, 179-204.
- WATSON D, TELLEGEN A, CLARK L. *Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales*.J Pers Soc Psychol 1988; 54:1063-1070.
- WEİSS, HOWARD M.;RUSSELL CROPANZANO(1996).*"Affective Events Theory: A Theoretical Discussion of theStructure, Casesand Consequences of Affective Experiences at Work"*, Research in Organizational Behavior, Vol. 18, ss. 1-74.

YETİM Ü. *Kişisel projelerin organizasyonu ve örüntüsü açısından yaşam doyumu*. Yayınlanmamış
Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1993.

EK 1:

1.OXFORD MUTLULUK ÖLÇEĞİ

- S1 Satışcılık mesleğini seçtiğim için kendimden hoşnut değilim.
- S2 Diğer insanlara (Müşteriler, Meslektaşlarım) karşı oldukça ilgiliyim.
- S3 Mesleğimin oldukça ödüllendirici olduğunu düşünüyorum.
- S4 Neredeyse herkese karşı oldukça sıcak duygular besliyorum.
- S5 Sabahları dinlenmiş olarak uyanırım.
- S6 Mesleki geleceğim hakkında pek iyimser değilim.
- S7 Mesleğimdeki pek çok şeyi eğlenceli buluyorum.
- S8 Yaptığım şeylere karşı ilgili ve kendini mesleğine adayan birisiyim.
- S9 Hayat güzeldir.
- S10 Çalıştığım yerin iyi bir yer olduğunu düşünmüyorum.
- S11 Çok gülen birisiyim.
- S12 Meslek yaşamımdaki her şeyden oldukça memnunum.
- S13 Çekici birisi olduğumu düşünmüyorum.
- S14 Yaptıklarım ile yapmak istediklerim arasında büyük fark var.
- S15 Meslek yaşamımda çok mutluyum.
- S16 Çevremdeki güzellikleri fark ederim.
- S17 Diğer insanlar üzerinde daima neşeli bir etki bırakırım.
- S18 Y yapmak istediğim her şeye zaman bulabilirim.
- S19 Meslek yaşamımın kontrolü elimde değilmiş gibi hissediyorum.
- S20 Kendimi herhangi bir konuda sorumluluk alabilecek güçte hissediyorum.
- S21 Zihinsel olarak kendimi tamamen zinde (dinç) hissediyorum.
- S22 Genellikle neşeli ve sevinçliyim.
- S23 Herhangi bir konuda karar vermekte zorlanırım.
- S24 Mesleki yaşamımın belli bir amacı ve anlamı yok.
- S25 Kendimi oldukça enerjik hissediyorum.
- S26 Genellikle olaylar üzerinde olumlu etkim vardır.
- S27 Diğer insanlarla birlikte olmaktan keyif almıyorum.
- S28 Kendimi çok sağlıklı hissetmiyorum.

S29 Mesleki geçmişimle ilgili pek mutlu anılara sahip değilim.

2.POZİTİF-NEGATİF DUYGU ÖLÇEĞİ

1. Güçlü
2. Suçlu
3. Ürkmüş
4. Hevesli
5. Gururlu
6. Utanmış
7. Kararlı
8. Dikkatli
9. Tedirgin
10. Korkmuş

3.YAŞAM DOYUMU ÖLÇEĞİ

1. Mesleki yaşamım idealime büyük ölçüde yaklaşıyor.
2. Mesleki yaşam koşullarım mükemmel.
3. Mesleki yaşamımdan memnunum.
4. Mesleki yaşamda şu ana kadar istediğim önemli şeylere sahip oldum.
5. Mesleki yaşamımı bir daha yaşasaydım hiçbir şeyi değiştirmek istemezdim.